CAN DÜNDAR BELGESELİ

‘DELİKANLIM’ DENİZ GEZMİŞ

OKURLARIMIZA HEDİYE DVD

Ocak 2016
sayı 20

Albüm: İstanbul kışları

BUGÜNÜ ANLAMAK İÇİN

#tarih dergi

12 TL
KKTC Fiyatı 14 TL

Geçilmez!

ÇANAKKALE ANTİK DÖNEMDEN OCAK 1916’DAKİ KESİN ZAFERE DÜNYANIN EN STRATEJİK SU YOLUNUN HİKAYESİ

İLBER ORTAYLI her ay #tarih’te

YENİ SAVAŞLAR: CEPHESİ ŞEHİRLER HEDEFİ SİVİLLER

STAR WARS YENİDEN: 38 IŞIK YILI SONRA EFSANE HÂLÂ FORMDA

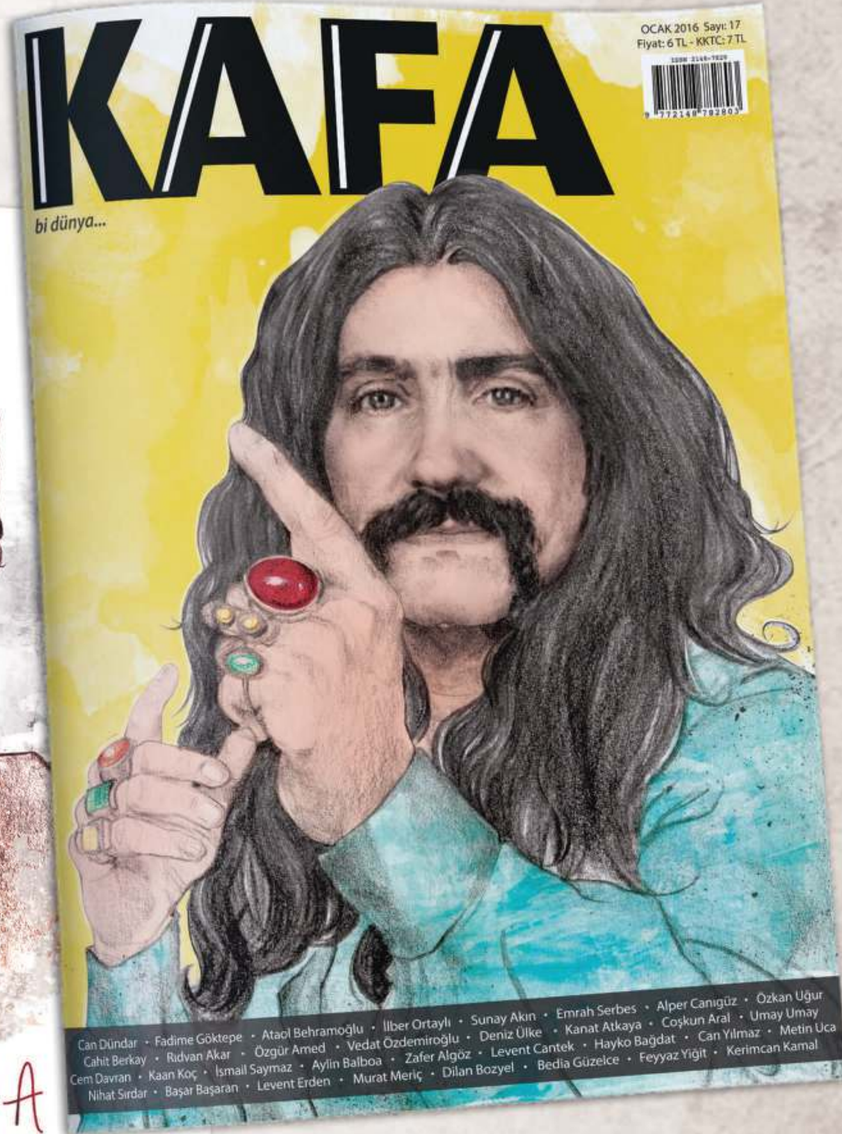
SANAT- EDEBİYATTA DÜNDEN BUGÜNE KOPYALA-YAPIŞTIR

KAFA Dergisi

yeni sayısıyla tüm bayilerde!

Poster ve ayraç hediyeli!

   www.kafadergi.com

GÜRSEL GÖNCÜ

Ne Doğulu ne Batılı, yarım yamalak olmak

Son zamanlarda Türkiye'nin bir "merkez ülke" olduğu, hem Doğulu hem Batılı değerleri savunduğu sıklıkla dile getiriliyor. Bir zamanlar ve hâlâ kimi zaman karşımıza çıkan "köprü ülke" Türkiye klişesinin yerini, bu yeni klişe almak üzere.

"Merkez ülke" tabirinin ülke insanına hoş duygular veren bir tarafı var; "güç bende artık" gibisinden, "ben ortadayım sen periferidesin" gibisinden. Gerçi son yıllardaki durumumuz daha ziyade "ortada sıçan" rolüne uygun düşüyor sanki ama, tam 12 sene önce, henüz başbakan başdanışmanı iken Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun söylediklerini bir hatırlayalım. Kendisi o meşhur "komşularla sıfır problem" cümlesinden sonra şöyle diyor: "Türkiye'nin uluslararası sistemdeki rolü tanımlanırken genellikle kullanılan kavram 'bir köprü olma' rolü idi... Türkiye yeni dönemde 'köprü' değil, 'merkez' ülke olarak tanımlanmalıdır".

Fotoğraf: **Gökhan Tarkan Karaman**
Kapak Tasarımı: **Taha Alkan**

Kendi topraklarında aylardır kent savaşları yaşanan; her gün çoluğu çocuğu, sivili, askeri, polisi öldürülen bir ülkenin değil merkez, değil köprü, Doğu ile Batı arasında bir "tampon ülke" durumuna geldiği aşikâr. Bunun sorumlusu olarak "dış güçler ve içimizdeki hainler"i göstermek de artık eskise de yine kullanılan diğer bir klişe. İçinde bulunduğumuz durumu geçen ay 38. ölüm yılında andığımız Oğuz Atay çok daha sempatik bir dille ifade etmişti: "Öyle bir yarım yamalaklığımız var ki, bizim dramımız, trajedimiz, akıl almaz bir biçimde gelişiyor. Ayrıca, bir trajedinin içinde olduğumuzun farkında bile değiliz... Biz taklit yapıyoruz ve Batı'ya bile kendimizi kabul ettirdiğimiz anlar oluyor (Bir futbol maçında yeniveriyoruz onları). Ya çocuksu gururumuz! Beğenilmezsek hemen alınıyoruz, Batılılara iftiralar ederek kendimizi temize çıkarmak için didiniyoruz..."

Davutoğlu, 2004'teki konuşmasında devamla şöyle demiş: "Bunun gerçekleşebilmesi (merkez ülke) sadece diplomatlarımızda ve siyasilerimizde değil, aydınlarımızda da zihniyet değişikliğini gerektirmektedir. Bir aydın reformasyonu olmadan, yeni bir aydın prototipi geliştirmeden bunu sağlayamayız". Şu sıralar geliştirilmeye çalışılan prototipe bakınca, insanın Atay'ın eleştirdiği yarım yamalak Cumhuriyet aydınına sarılası geliyor.

Tarihî coğrafya olarak Doğu'nun ve Batı'nın nerede başlayıp bittiği ayrı bir tartışma konusu. Ancak şurası bence kesin: Yakın tarihimizin belki de en tayin edici hadisesi Çanakkale Savaşı'yla ortaya çıkan yeniden kuruluş koordinatlarını kaybetmiş durumdayız. Hem maddi hem manevi anlamda.

DENİZ GEZMİŞ VE ARKADAŞLARININ ANISINA: "Delikanlım"

Bu ay siz değerli okurlarımıza Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamlarının 40. yılında gerçekleştirilen bir **Can Dündar** belgeselinin DVD'sini armağan ediyoruz. Yönetmenliğini **Yunus Nihat Özcan**'ın üstlendiği "Delikanlım-İyi bak yıldızlara", daha adil bir dünya için ayaklanan, isyan eden, dövüşen, vurulan, öldürülen, yenilmeyen bir kuşağın hikayesini kahramanlarının ağzından anlatıyor.

Kaderin garip bir cilvesi olarak, biz bu arşivlik ve ibretlik belgeseli sizlere ulaştırırken, Can Dündar demir parmaklıklar arkasında bulunuyor. Dileğimiz, onun ve bütün tutuklu gazetecilerin bir an önce özgürlüklerine kavuşmaları, yıldızlara yeniden bakabilmeleri.

DVD'yi sizlere armağan etmemize katkıda bulunan **Hasan Saltık**'a, Kalan Müzik'e ve **Beşiktaş Belediyesi**'ne teşekkürlerimizi sunuyoruz.

İyi seyirler.

İÇİNDEKİLER

#tarih dergi

AYLIK YAYGIN SÜRELİ YAYIN • SAYI: 20 • OCAK 2016 • ISSN 2148-547X

YAYIN YÖNETMENİ
GÜRSEL GÖNCÜ

SORUMLU MÜDÜR
MERT ÇANGA

EDİTÖRLER
İPEK CENT
MURAT TOKLUCU

GRAFİK TASARIM
VOLKAN GÖKEMRE
CANDAN İŞCAN

YAYIN KURULU
MUZAFFER ALBAYRAK
ENİS BATUR
ŞEVKET DÖNMEZ
AYŞEN GÜR
HALİL İNALCIK
EMİN NEDRET İŞLİ
CEMAL KAFADAR
CENGİZ KAHRAMAN
ALP EJDER KANTOĞLU
R. SERTAÇ KAYSERİLİOĞLU
YİĞİT KÖSEOĞLU
AHMET KUYAŞ
MASİS KÜRKÇÜGİL
İLBER ORTAYLI
NECDET SAKAOĞLU
İSENBİKE TOGAN
HAYRİ FEHMİ YILMAZ

YAYIN DANIŞMANLARI
M. TANJU AKAD
ALP E. AKSUDOĞAN
ŞAHİN ALDOĞAN
SERPİL BAĞCI
SERHAN GÜNGÖR
AHMET T. KARAMUSTAFA
İ. METE MİMİROĞLU
TUNCA ÖRSES
HASAN SALTIK
CELAL ŞENGÖR

İMTİYAZ SAHİBİ
CANDAŞ TOLGA IŞIK
KAFA Grup
Yayıncılık Ltd. Şti

REKLAM GRUP BAŞKANI
HANDE GÜN

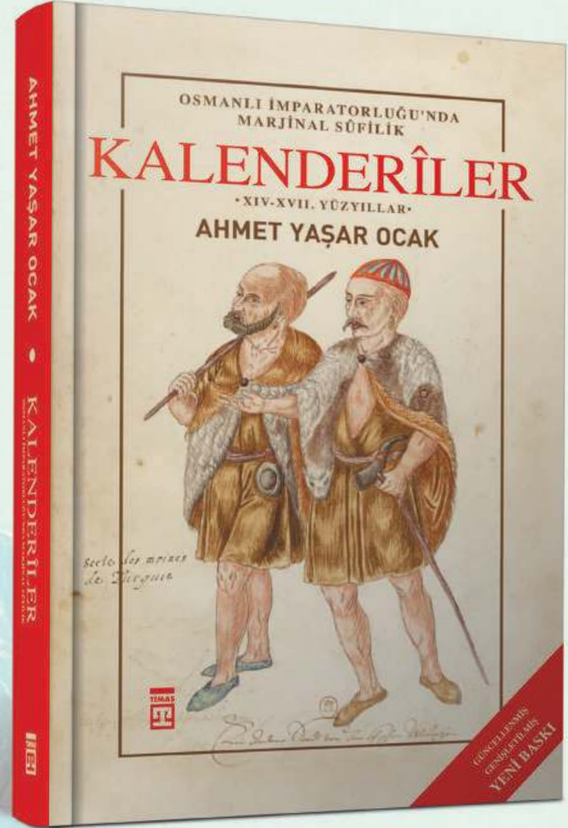
YÖNETİM YERİ
KAFA Grup
Yayıncılık Ltd. Şti.
Koşuyolu Mahallesi,
İsmailpaşa Sokak, No:44
Kadıköy-İstanbul
✆ 216 428 9 888

BASKI VE CİLT
Promat Basım Yayın Sanayi
ve Ticaret A.Ş.
Orhangazi Mahallesi
1673. Sokak No:34, 34510
Esenyurt-İstanbul
✆ 0212 622 63 63
promat@promat.com.tr.
www.promat.com.tr

DAĞITIM
Doğan Dağıtım Satış
Pazarlama Matbaacılık
Ödeme Aracılık ve Tahsilat
Sistemleri A.Ş.
Doğan Medya Tesisleri,
Sanayi Mahallesi, 1650. Sokak
No:2 34517
Esenyurt - İstanbul
✆ 0212 622 24 08
www.dpp.com.tr

Osmanlı'da Marjinal Sûfilik

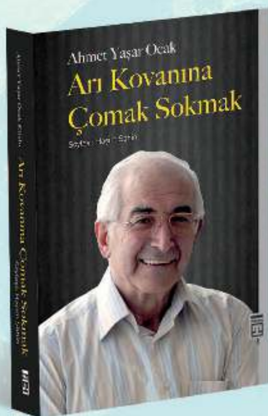
KALENDERÎLER

"Türk halk sûfiliğinin Ahmed Yesevi'den başlayarak Bektaşîlik'le ve diğer tarikat zümreleriyle devam eden tarihinin bazı dönemlerini ve veçhelerini Kalenderîliği anlamadan açıklamak, anlamak ve anlatmak eksik kalacaktır."

Ahmet Yaşar Ocak

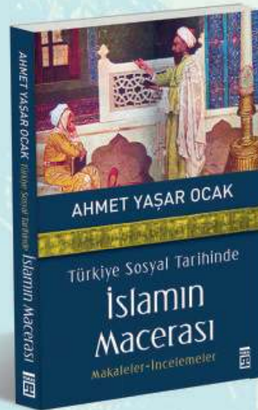
Ortaçağ İslâm dünyasında tasavvuf tarihinin en çok merak edilen, en ilgi çekici sayfalarından biridir Kalenderîlik. Tarih yazıcılığında önyargılara karşı çıkan ve alanında otorite olarak kabul edilen **Ahmet Yaşar Ocak**'ın kaleminden 11. ve 12. yüzyıldan itibaren Doğu ve Yakın Doğu İslam dünyasını, sûfi akım ve teşkilatlarını derinden etkileyen Kalenderîliğin bilinmeyen tarihi...

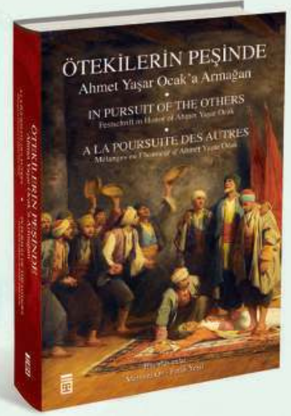
Arı Kovanına Çomak Sokmak
Ahmet Yaşar Ocak Kitabı

Osmanlı Sufiliğine Bakışlar

Türkiye Sosyal Tarihinde
İslamın Macerası

Ötekilerin Peşinde
Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan

Tarih durmaz, durdurulamaz

Son sayımızda, "her son yeni bir başlangıç için" demiştik. Nitekim öyle de oldu. Dergimiz yine aynı kadro, anlayış ve yaklaşımla *Kafa Dergisi*'nin de içinde bulunduğu yayın grubu bünyesinde yoluna devam ediyor. Tarih, geleceğimizdir.

YAŞARKEN YAZILAN...

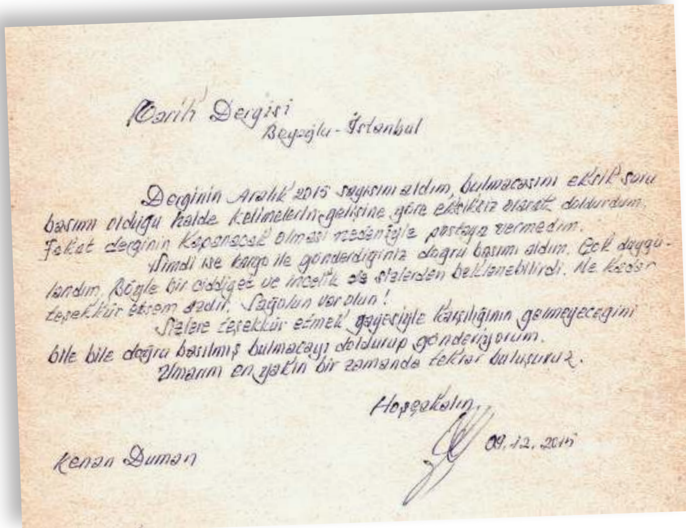
Ağrı'da bir köy. Tarihi bu günden anlamak için.

Erdem Erol

GÜZEL BİR MÜZİK

Resmî tarihin parfümü "kötü kokuları gölgeleme görevi" görürken, *#tarih*'in arkasında bıraktığı rayihayı içine çekmek "güzel bir müziği usul usul işitir gibi"... Şimdiden hasretle, uğurlar olsun.

Selen Nadar

Tarih Dergisi
Beyoğlu - İstanbul

Derginin Aralık 2015 sayısını aldım, bulmacasını eksik soru basımı olduğu halde kelimelerin gelişine göre eksiksiz olarak doldurdum. Fakat derginin kapanacak olması nedeniyle postaya vermedim.

Şimdi ise kargo ile gönderdiğiniz doğru basımı aldım. Çok duygulandım. Böyle bir ciddiyet ve incelik de sizlerden beklenebilirdi. Ne kadar teşekkür etsem azdır. Sağolun var olun!

Sizlere teşekkür etmek gayesiyle karşılığının gelmeyeceğini bile bile doğru basılmış bulmacayı doldurup gönderiyorum.

Umarım en yakın bir zamanda tekrar buluşuruz.

Hoşçakalın,

09.12.2015

Kenan Duman

RUH VE BAKIŞ AÇISI

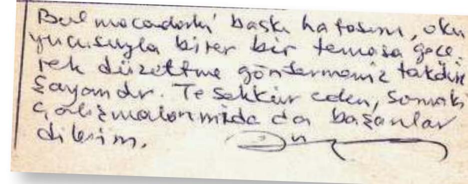
Derginize ve misyonunuza baktığım zaman ümidim mutluluğum artıyor. *#tarih* sadece bir dergi değil kuşkusuz, bir ruh hali, toplumdaki dip dalgasının parçası. Gezi eylemlerinde ortaya çıkan ruhun temsilcisi... Bence bu ruh ölümsüzdür. Ve umulmadık anlarda tekrar ve tekrar ortaya çıkacaktır. Bugünü anlamamızı sağladığınız için, tarihe yeni bakış açıları kazandırdığınız için, en önemlisi bitmek bilmeyen enerjiniz ve emeğiniz için teşekkürler.

Celal Yıldırım

SEVGİLİ DERGİM...

Ben dergi okuyan bir insan değildim. Çok kitap okurum ama dergi işi nedense bana hep uzaktı. Dergilere fotoğrafları için bakanlardandım. Sonra bir gün Gezi oldu ve bir derginin kapatıldığını duydum. Neymiş bu derken sonra bir gün o dergi tekrar çıktı. Gidip aldım. Alış o alış, o günden beri dergi "benim" oldu ve ben her ayın ilk haftasını dergime ayırır oldum. Şimdi öğrendim ki 19 aydır koşarak gidip aldığım dergimin yayını duruyor. Nasıl üzüldüğümü anlatmaya kelimeler yetmez. Elimden geleni yapmaya hazırım. Fiyat arttırın iki ayda bir çıkarın ya da ne bileyim bizim de katkımızın olabileceği birşeyler söyleyin, biz de yapalım. Hep birlikte koyalım elimizi taşın altına. Bu güzel serüven bitmesin. Gitmeyin bir yere n'olur.

Ayça Alkaya Şenol

Bu mecradaki baskı hatasını, okuyucusuyla birer bir temasa geçerek düzeltme göndermeniz takdire şayandır. Teşekkür eden, sonraki çalışmalarınızda da başarılar dilerim.

Yüksel Savaş

İLELEBET ...

Sayenizde birçok şey öğrendim. Gerçekten çok sağolun. Haziran ayında yenilediğim yıllık üyeliğimin geri iade yapılmamasını rica ediyorum. Keşke elimden daha da çok şey gelebilse, ah gelebilse... Dergilerinizi büyük bir titizlikle ilelebet saklayacağım. İnsanların araştırdığı, sorguladığı, birbirini öldürmediği, dergilerini baskılardan ve ekonomik sebeplerden kapatmadığı günlerin tarihini yazmanız dileğiyle... Umutla kalın.

Ümit Sever

HER LİMANDA *#TARİH*

Az önce sizi telefonla aradım "eski sayıları alabilir miyiz" diye, belirtmeliyim ki o güzel enerjiniz buraya bile ulaştı, özellikle "devam edebiliriz belki "demenize inanılmaz sevindim. Telefonda bahsettiğimiz gibi eşim ve ben gemideyiz, dijital sayınızı internetten indirip her ay keyifle okuyorduk, ama şu anki durumda her Türkiye limanında koşarak bayiden alacağız dergiyi.

Sıla & Sefer

YALNIZ BIRAKMAYIN

Yıllar önce ilk tarih serisi olarak *Hayat Mecmuası*'nın çıkarttığı *Tarih Mecmuası*'na abone ol-

muş ve yayın hayatının sonuna kadar eksiksiz tüm sayılarını almıştım (yayın hayatının son yılında adı *Tarih ve Edebiyat Mecmuası* olmuştu. Daha sonra *Yıllar Boyu Tarih Dergisi*'ni takip ettim ve sonuna kadar onu da aldım. Ardından bir müddet objektif bir tarih dergisi çıkmadı, ta ki, *NTV Tarih*'e kadar. Onu da tam ve eksiksiz olarak aldım. Ama ne yazık ki despot ülke yönetimi nedeniyle o da yayından kalktı derken bir yıl sonra sizlerin gayreti ile *#tarih* yayına girdi, derken yine bizi yalnız bırakıyorsunuz. Şu anda objektif yayın yapan herhangi bir tarih dergisi kalmıyor. Acaba kararınızı tekrar gözden geçiremez misiniz?
Yavuz Okan

NE DEMEK SON SAYI?

Kıymetli bir şeyini yitirmişten çok, sanki çocukluğumuzda oynamaya doyamadığımız oyunun vaktinin bittiğini anlatan güneşin batışındaki hüznün bir benzerini yaşadım. Ne demek son sayı ne demek bir daha ara vermek ve de ayrılmak, noktalamak. Bir de yazmaz mı alacağı olan abonelerimize alacakları ödenecektir diye...
Erdal Özgür

BİR GECEYARISI...

Bu satırları yazmak benim için gerçekten çok acı verici. Üstelik bu durum ikinci defa başıma geldi. *NTV Tarih*'in kapatılması üzerine bir yazı yazmıştım. Sayın Gürsel Göncü evime telefon etme nezaketini göstermişti. O sırada NTV'deki bürosundan eşyalarını topluyormuş. Ses tonundan hem üzgün hem de sinirli olduğu anlaşılıyordu. Ben bir lisede görevli edebiyat öğretmeniyim... Aylık 12.000 sattığınızı yazmışsınız. Yazıklar olsun bu millete. 12 TL olan dergi ücretinin birkaç katını her gün sigaraya yatıran vatandaşın bilim, tarih, edebiyat niye umrunda olsun ki? 4 *NTV Tarih* + 19 *#tarih* dergisini saklıyorum. Bazen odada etrafa yayıp hepsini tekrar karıştırıyorum. Dergiden önceden okuduğum bir şeyi kafama takıp ararken önceki sayıları tekrar okuyorum. Umarım bu sefer ayrılık kısa sürer. Umarım böyle bir yazıyı son kez yazıyorum. Umarım daha önce olduğu gibi geceyarısı bir markette yine karşıma çıkarsınız.
Avni Aksaycık

ÖNCE HÜZÜN, SONRA SEVİNÇ

› Son sayı olduğuna inanmak istemeyenler olarak nerede ağlayabiliriz acaba?
@arzukutuphanesi

› Lütfen dergiyi kapatmadığımızı söyleyin...
Mert Ertuğrul

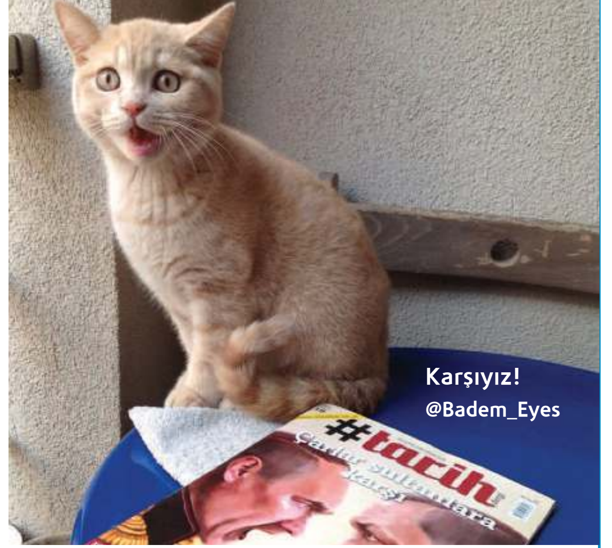
› Çok üzüldüm. Yakın bir dostumu yitirmiş gibi hissediyorum. Teşekkürler bize kattıklarınız için.
Gürkan Kılıçaslan

› *NTV Tarih* döneminden bugüne kadar hayatıma kattığınız her şey için çok teşekkür ederim. Ufkumu açtınız, bilgimi ve ilgimi arttırdınız, hayatımı etkilediniz.
Varolun, sağolun.
Ali Kadıoğlu

› Siz sadece yazılar yazmıyorsunuz, insanların kafalarındaki örümcek ağlarını da alıyorsunuz.
Hasan Kahraman

› Gözlerim doldu… Bir dostu uğurluyorum, hoşçakalın.
Ayşe Ersoy

› Sizlere sadece elinize sağlık ve teşekkürler diyebiliriz. Bu ülkedeki sayısı giderek azalan harika şeylerden birisi oldunuz. İyi ki varsınız.
Bahadır Çakmak

Karşıyız!
@Badem_Eyes

› Doğumgünü hediyem gibi... Hiç aksatmadan her sayısını zevkle okuduğum dergi.
Defne Kaya

› Yeniden çıkacak olmanız benim gibi koleksiyoncular için de güzel bir haber oldu. Hayırlı olsun, merakla bekliyoruz.
Taner Dalkılıç

› *NTV Tarih* ve *#tarih*'i hiç eksiksiz aldım, kızıma da çok güzel bir arşiv hazırlamış oluyorum. İyi ki varsınız.
Fatoş Özceylan Badaş

› Oleyyyyyyy diye bağırıyorum şu anda. Gerek Cem Aydın gerek Candaş Tolga Işık varolsunlar. Bu ülkede böyle insanlar var.
Nalan Akay

Abonelik ve dijital yayın

Sevgili okurlar... Yeni dönemde hem aboneliği hem de dijital yayınımızı sonlandırıyoruz. Şeffaflık anlayışımız gereği, bu noktadaki durumu da sizlere özetlemek isteriz. Abonelik gönderiminin maliyeti, sayı başına 5 TL'yi buluyor. Ayrıca hem öncesi hem sonrasında ciddi sıkıntılar yaşıyoruz. Abonelerimize dergilerini piyasaya çıkmadan önce ulaştıramıyoruz. Dijital yayının aylık toplam maliyeti ise 10 bin TL'yi aşıyor ve bu mecraya aldığımız reklam ve sizlerin ödedikleri ancak 2.500 TL'lik bir gelir yaratıyor.

Bu iki noktada da yeni gelir modelleri yaratabilirsek, en kısa zamanda sizlerle paylaşacağız. Bayilerde buluşmak üzere, sağolun.

SAKINAN GÖZE BATANLAR

- **112. sayfa:** Bulmacamız hatalı basılmıştır. Arşivinde bulundurmak isteyenler için eksik sorular yine 112. sayfadaki "Çok Bilmiş" sayfamızdadır. Sedat Yaşayan'dan ve okurlarımızdan özür dileriz.

Yenilmeyeceğiz

Yazar Ahmet Turan Alkan, dergimizin kapanma haberi üzerine *Zaman* gazetesindeki köşesinde aşağıdaki yazıyı yazmıştı.

İyi yenildik

Türkiye'de dergiler, "Her nefis ölümü tadacaktır" âyetinin hikmetine en yakından örnek gösterilecek varlıklardandır. Edebiyat ve fikir dünyamızda 'hâlâ yaşayan' dergi, 100 küsür yaşında bisiklete binen nineler gibi mûcizevî bir dikkat ve hayreti hak ediyor. Dergi dediğin birkaç kafadar ve üç-beş kuruş sermaye ile kolayca kurulur ve aynı kolaylıkla "tiz" zamanda kayıplara karışır gider. Geriye birkaç dergi kurucusu ve samimi müdavimin özene-bezene biriktirip ciltlettiği ciltler kalırsa, -ki çoğunlukla o dahi zor ele geçer- ne âlâ... O da kârdır.

#tarih dergi, NTV Tarih dergisini yayımlayan ekibin eseriydi. Gezi olayları esnasında NTV üst yöneticileri, "Aman çocuklar ne yaptınız" paniğiyle dergiyi iç siyaset sunağına yatırıp kurban ettikten sonra aynı ekip tarafından şövalyece bir jest eşliğinde sarf edilen proleter bir gayretle yayınına başlamıştı. Daha iki yaşını bile dolduramadan 19. sayısında (evet dişleri çıkmıştı, evet yürüyebiliyordu ama henüz çok gençti!) kepenk indirdi. Hayır, bu hüzün verici kapanışta artık umursamaya bile lâyık bulmadığımız kayyım atama, havuza aktarma, ekran karartma, olmadı alenen mülkiyete çökme türünden siyasi baskılarının izi yoktu. "Her şey yeni bir başlangıç için" başlıklı yazısında dergi editörü, dürüstçe itiraf ediyor zaten: "Yayına son verme mecburiyetimizi siyasi otoritenin zihniyet ve baskısına bağlayacak değiliz. Biz hem Gezi sürecinde hem de sonrasında ona buna laf ederek değil sadece yaptığımız iş ve ürünle var olmayı seçtik. Ucuz kahramanlık ve reaksiyon edebiyatı, malum, kaliteyle yan yana duramaz. Dolayısıyla yayına son verişimizin bütün sorumluluğu tamamen bize aittir."

Derginin popüler tarih yayıncılığındaki üslûbunu beğeniyordum. Akademik üslûpla arasına nezih bir mesafe koyarak okuyucuyu 'tarihî mesele'yle kolayca buluşturabilen bir yaklaşımı vardı ve bu tarzı beğenmiştim, çünkü değerliydi ve Milli Eğitim süreçlerinin hunharca dokusunu bozduğu böbürlenmeci ama ezik tarih kavrayışı, işte böyle soğukkanlı, biraz dikbaşlı ve haşarı ama sağlıklı bir takdimle tedavi edilebilirdi.

Kayyımlar tarafından ümüğüne çökülmediğine göre dergiyi soluksuz bırakan şey, kendini çevirip masrafları çıkaracak derecede satış yapamaması oluyor ama bu noktada editörün son centilmenlik jestine fazlaca kapılmamalıyız. Yayın dünyasının âşinâları bilir: Bu gibi yayın organları sadece satış ve aboneyle değil reklâmla ayakta durabilir. Devlet, takdir ettiği dergileri kamu banka ve kuruluşlarından aktardığı cömert reklâmlarla destekler veya en azından özel sektörden alabileceği reklâmları, "Vermeseniz iyi olur, biz karışmayız sonradan başınıza vergi denetimi filan gibi talihsiz şeyler gelirse sorumlu olmayız' gibi ince komplimanlarla kösteklemek mübtezelliğine düşmez. Tarih dergisinin satış rakamları, yayın kalitesine göre fena değildi ama reklâm kapılarının bu derece baskılandığı bir medya atmosferinde derginin yaşaması, ancak sermayeden fedakârlıkla mümkündü. Ne var ki sermayeden desteğin de bir sonu var ve galiba o noktaya gelindi.

Bu dramatik finalde kendimi kısmen sorumlu tutuyorum. "Bu iyi bir yayın, desteklemeliyiz" diye hafif tertip omuz verdiğim şey göçünce, sanki okuyucular 'bak bizi yine yanılttın' diye sitem edeceklermiş gibi yeriniyorum, zira bu dergiyle birlikte, "bak arkadaş, Osmanlı tarihi böyle anlaşılmalı; böyle ayrıntılara dikkat edilmeli, gazete okuyucusunun anlayabileceği seviyede mukayeseli tarih kritiği işte böyle yapılır" diyebileceğim bir süreli yayın kalmadı.

Dergi kapandı, ben yenildim ve işin kötüsü okuyucuyu yanlış yönlendiriyormuşum, zarar veriyormuşum gibi nedâmet içindeyim.

"Şimdilik" kaydıyla bu hüzün yaprağını şöyle kapatalım: Ne demişti S. Beckett: "Hep denedin, hep yenildin. Olsun. Yine dene, yine yenil. Daha iyi yenil."

25 OCAK 1932

İlk operet: Yalova Türküsü

1934'te İstanbul Şehir Tiyatroları adını alacak Darülbedayi'nin ilk opereti Yalova Türküsü 25 Ocak 1932'de seyirciyle buluştu. Yalova otellerinde geçen üç perdelik operetin yazarı İsmail Galip (Arcan) Bey, bestecisi ve orkestra şefi Hasan Ferit (Alnar) Bey idi. Sanatçıları ilk gecede Mustafa Kemal de yalnız bırakmamıştı.19. yüzyılın ikinci yarısında yabancı gruplar aracılığıyla İstanbul'un eğlence yaşamına giren operetler, Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllarda halktan büyük ilgi görmeye başlamıştı.

CENGİZ KAHRAMAN KOLEKSİYONU

01 Ocak 1929

Yurttaşlara yeni Türkçe alfabeyi öğretmek amacıyla kurulan Millet Mektepleri yurdun birçok yerinde açıldı. Yedi yıl boyunca hizmet veren okullardan 2.5 milyon kişi diploma aldı.

02 Ocak 1523

Rodos Şövalyeleri, Rodos'u Osmanlı ordusuna teslim ederek adadan ayrıldılar. 28 Temmuz 1522'den beri Kanuni Sultan Süleyman komutasındaki ordunun kuşatması altındaki kale, 20 Aralık 1522'de ele geçirilmişti.

03 Ocak 1923

Çek yazar Jaroslav Hašek, I. Dünya Savaşı sırasında kaptığı tüberküloz nedeniyle öldü. Hašek, dünya çapında tanınmasını sağlayan, altmış dile çevrilmiş romanı *Aslan Asker Şvayk*'ta savaşta bir askerin başından geçen olayları anlatır.

04 Ocak 2010

Dünyanın en yüksek gökdeleni olan Burj Khalifa'nın yapımı tamamlandı. 828 metre yüksekliğindeki 160 katlı bina 1.2 milyar dolara mâl oldu. Daha önce en yüksek bina, Tayvan'daki 509 metrelik Taipei 101 adlı gökdelendi.

07 Ocak 1959

Sirkeci'deki Neyyir Han'da faaliyet gösteren bir madencilik şirketine ait dinamitlerin patlaması sonucu 36 kişi öldü, çok sayıda kişi yaralandı. Polis, patlamaya yol açan dinamitin yaklaşık 300 kilo olduğunu açıkladı.

08 Ocak 1988

Operasyonla cinsiyet değiştiren Bülent Ersoy'un sahneye çıkmasına Emniyet Genel Müdürlüğü 7 yıldır izin vermiyordu. 1988 yılında Bülent Ersoy'un sahneye çıkma yasağı kaldırıldı.

09 Ocak 475

Bizans İmparatoru Zeno, başkent Kostantiniye'de çıkan isyan yüzünden Antioch'a (Antakya) kaçmak zorunda kaldı. Bizans hazinesini de yanında götüren Zeno, Ağustos 476'da geri dönüp yeniden imparator olacak ve 15 yıl sonra ölene dek tahtta kalacaktır.

13 Ocak 1931

Japon İmparatoru Hirohito'nun kardeşi Prens Takamatsu ve beraberindeki heyet Türkiye'ye geldi. Ankara ve İstanbul'da temaslarda bulunan Prens, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e bir samuray kılıcı hediye etti.

14 Ocak 1974

35 yıldır ilk kez yağan kar yüzünden Antalya'nın çevre il ve ilçelerle bağlantısı kesildi. Bölge gezisine çıkmış olan Antalya Valisi Hüseyin Öğütcen de yolların kapanması yüzünden bir dağ köyünde mahsur kaldı.

15 Ocak 1931

23 Aralık 1930'da yaşanan Menemen Olayı'nın 105 sanığı Divan-ı Harp'te yargılanmaya başladı. 29 Ocak'ta, 37 kişiye idam, 41 kişiye çeşitli hapis cezaları verildiği açıklandı. İdam cezası alan 28 sanık 3 Şubat'ta asılarak idam edildi.

20 Ocak 1918

Midilli kruvazörü Gökçeada açıklarında mayına çarparak battı. Alman ordusu için yapılan ve ilk adı *Breslau* olan kruvazör, *Goeben*'le (Yavuz) birlikte 1914'te Osmanlı donanmasına girmiş ve Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girdiğini ilan eden Sivastopol bombardımanına katılmıştı.

21 Ocak 1793

Fransa kralı XVI. Louis, giyotinle idam edildi. Yargılanıp idam edilen tek Fransız kralı olan Louis, vatana ihanetten suçlu bulunmuştu. Karısı Kraliçe Marie Antoinette de 16 Ekim'de kendisiyle aynı kaderi paylaştı.

22 Ocak 1949

Mao Zedong'un komünist ordusu, milliyetçi kuvvetlere o güne kadarki en ağır yenilgilerden birini yaşattı ve Pekin'i aldı. Bu zafer Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilanına giden yolun en önemli aşamalarından biridir.

23 Ocak 1849

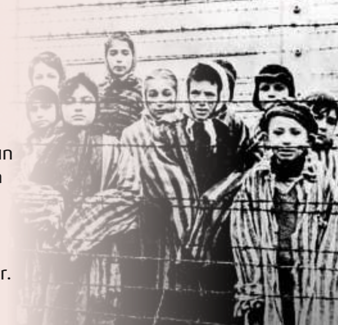
28 yaşındaki Elizabeth Blackwell, ABD'de tıp fakültesi diploması alarak dünyadaki ilk diplomalı kadın hekim oldu. Blackwell, bir kadının hekim olabileceği fikrini kabul ettirmekte çok zorlanmış ve okula girmek için senelerce beklemişti.

26 Ocak 1924

Beş gün önce ölen Ekim Devrimi'nin önderi ve Sovyetler Birliği'nin kurucusu Lenin'in adı Petrograd'a verildi ve kentin yeni adı Leningrad oldu. Bugünkü adı Sankt Peterburg olan kent 1703'ten 1918'e kadar Rusya'nın başkentiydi.

27 Ocak 1945

Polonya'daki Auschwitz toplama kampı Sovyet askerleri tarafından ele geçirildi. Nazi Almanyası'nın kurduğu en büyük toplama ve imha kampı olan Auschwitz'de 1 milyonu Yahudi olmak üzere 1.1 milyon insan öldürülmüştür.

28 Ocak 1517

Dört gün önce Kahire'ye giren Yavuz Sultan Selim önderliğindeki Osmanlı ordusu küçük bir birlik bırakıp kentten ayrılmıştı. Memlük hükümdarı Tomanbay, 10 bin askerle gelip bu birliği yok edince saldırıya geçen Osmanlı ordusu kenti geri aldı.

05 Ocak 1993

Üç çocuğu öldürdüğü gerekçesiyle 1989'da tutuklanan 32 yaşındaki Westley Allan Dodd, Washington'da asılarak idam edildi. Dodd, ABD'de 1965'ten beri asılarak infaz edilen ilk idam mahkumuydu.

06 Ocak 1968

Vatandaşların insan haysiyetine yakışan evlerde oturmalarını istediği için gecekondulaşmaya karşı olduğunu söyleyen İmar ve İskân Bakanı Haldun Menteşoğlu, "İstanbul 8 milyona çıkarsa ne yaparız? En büyük endişemiz bu" diye konuştu.

10 Ocak 1926

Erken sinemanın en önemli yönetmenlerinden Fritz Lang'ın Metropolis adlı filmi Berlin'de gösterime girdi. Bilimkurgu türünün ilk örneklerinden olan Metropolis, gelecekteki bir şehrin sakini olan insanların yaşamından kesitler aktarır.

11 Ocak 1975

Temmuz 1974'te başlayan Kıbrıs Harekâtı'nda Türkiye'nin 38'i subay, 36'sı astsubay, 409'u er ve 1'i de sivil işçi olmak üzere toplam 484 kayıp verdiği açıklandı.

12 Ocak 1954

1953'te İstiklal Caddesi'nde kuyumcu Franguli'yi soyan gangster Nazif Kubak, Tahtakale'de başka bir kuyumcuyu soyarken yakalandı. Kubak ifadesinde "Ben bir ruh hastasıyım. Üniversite tahsili yapsam cemiyete daha zararlı olurdum" dedi.

16 Ocak 1595

Padişah III. Murat, 20 yıllık bir saltanattan sonra 49 yaşında öldü. II. Selim'in oğlu olan padişah, tahta çıktığında beş erkek kardeşini boğdurtmuştu. Yerine geçen oğlu III. Mehmet de bütün erkek kardeşlerini idam ettirecektir.

17 Ocak 1961

Eski Kongo Başbakanı Patrice Lumumba, darbeciler tarafından öldürüldü. Lumumba, Belçika sömürgesi olan ülkesinin ilk başbakanıydı. Belçika, 2002'de Lumumba'nın öldürülmesine giden olaylarda sorumluluk payı olduğunu kabul etti.

18 Ocak 1903

ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in İngiltere Kralı VII. Edward'a gönderdiği radyo mesajı ABD'den radyo ile yapılan ilk okyanus aşırı iletişim oldu.

19 Ocak 1966

Hindistan'da İndira Gandhi başbakan oldu. Ülkesinin tek kadın başbakanı olan İndira Gandhi, bağımsız Hindistan'ın ilk başbakanı Javaharlal Nehru'nun tek çocuğudur ve Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nin lideri Mahatma Gandhi ile bir akrabalığı yoktur.

29 Ocak 1886

Karl Benz "Motorwagen"in patentini aldı. Üç tekerlekli olan ve benzinle çalışan Motorwagen, ilk modern otomobil olarak kabul edilir.

24 Ocak 1959

İstanbul Küçükyalı'daki Neşe Sineması'nın yeniden yapılan balkonu ve tavanı çöktü. 37 kişinin öldüğü facia sırasında sinemada Daniel Mann'in yönettiği, Marlon Brando'nun başrolünde olduğu Çayhane adlı film gösterilmekteydi.

25 Ocak 1919

I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmaların imzalandığı Paris Konferansı'nda, uluslararası barışı sağlayıp sürdürecek bir Milletler Cemiyeti kurulmasına karar verildi. 10 Ocak 1920'de kurulan cemiyet Birleşmiş Milletler'in öncüsüdür.

30 Ocak 1925

İstanbul Rum Ortodoks Patriği VI. Konstantinos, Türkiye aleyhinde faaliyette bulunduğu gerekçesiyle sınırdışı edildi. Beş yıl sonra Atina'da ölen patriğin cenazesi 2011'de Türkiye'ye getirildi ve Balıklı Rum Mezarlığı'nda defnedildi.

31 Ocak 1986

Türkiye'de işkencenin kurumsallaştığını söyleyen SHP (Sosyaldemokrat Halkçı Parti) İçel Milletvekili Fikri Sağlar, 12 Eylül 1980 darbesinden beri 800 civarında kişinin "kayıp" olduğunu söyledi.

DİYARBAKIR SURİÇİ

İnsanlarımız da ölmesin bizi yaşatan tarihimiz de

Diyarbakır'da, birçok insanın hayatını kaybettiği bir yerde, yok olan, zarar gören tarihî anıtlardan bahsetmek abes. Ateş düştüğü yeri yakıyor ama, kentlerin bellekleri olan anıtlarda yaratılan hasar kuşaklar boyu kolay kolay silinmez izler bırakıyor. Dünya mirası bir alanın, benzersiz özellikleri...

✎ HAYRİ FEHMİ YILMAZ

Elçi'nin katledildiği yer!

Diyarbakır Barosu Başkanı Tahir Elçi, çatışmaların tarihi dokuya verdiği zarara dikkat çekmek için yaptığı basın açıklaması sırasında, tıpkı İslâm sanatında benzeri olmayan dört ayaklı minare gibi kurşunlara hedef oldu, hayatını kaybetti.

Son aylarda Türkiye'nin eski ve korunmuş kentlerinden olan Diyarbakır'da kültürel mirasın çevresinde kanlı bir çatışma, hatta bir kent savaşı yaşanıyor. Buna Silvan, Cizre, Nusaybin gibi tarihî yerleşimleri de eklemek mümkün.

Birçok insanın hayatını kaybettiği bir yerde yok olan, zarar gören tarihî anıtlardan bahsetmek şüphesiz abes. Ancak bireysel acılar ne kadar üzücü olsa da ne yazık ki hatırlayan insanların ömrü ile sınırlı. Kentlerin bellekleri olan anıtlarda yaratılan hasar ise toplumsal hafızalarda kolay kolay silinmez izler bırakıyor. Camilerin, minarelerin, evlerin duvarlarında savaşın izlerini gören kuşaklar, bu üzücü günlerin öfkesini hissediyor, öğreniyor. Diyarbakır'ın eski yerleşim bölgesinde yaşanan çatışmalarda Akkoyunluların meşhur Dört Ayaklı Minare Camii, Kasım Padişah Camii gibi isimlerle bilinen ve İslâm sanatında benzeri olmayan minare kurşunlara hedef olup zarar görmüştü. Diyarbakır Barosu Başkanı Tahir Elçi bir basın açıklaması yapmak istemiş, ancak burada minarenin önünde öldürülmüştü. Ardından çatışmalar şiddetlendi ve daha birçok yapı zarar gördü.

Diyarbakır'ın insanlık tarihi açısından ve özelde bölgenin tüm halkları için önemli bir mirası var. Bu anıtlar Türk, Kürt, Arap, Ermeni, Süryani, Çerkes, Boşnak ortak geçmişimizin hatıraları ve onlara verilen zarar ortak geleceğimize darbe vuruyor. Bizans'tan Mervanilere, Büyük Selçuklulara, Artuklulardan, İnaloğullarına, Akkoyunlulara kadar birçok devletin inşa ettirdiği yapılar yanyana içiçe günümüze kadar yaşamayı başarmış. Anadolu'dan, İran'a, Irak'tan Suriye'ye, Kafkasya'ya kadar birçok kültür çevresiyle gelişen ilişkiler özgün, güçlü bir kimlik oluşturmuş.

Kentin surları yerel yönetimin ve Kültür Bakanlığının yoğun uğraşları sonucu 5 Temmuz 2015 tarihinde UNESCO Dünya Mirası Listesine alınmıştı. Ama başlayan çatışmalar kentin mirasını ciddi şekilde tehdit etmeye başladı. UNESCO yok olma ya da zarar görme riski olan miras anıtları için bir de "tehlikede olan miras listesi" hazırlıyor. Belki de Diyarbakır listeye girdiği yıl tehlikedeki miras listesine düşen bir bölge olacak.

Kentin Osmanlı mirası açısından da önemli bir yeri var. Şehri yöneten beylerbeylerinin ilki aynı zamanda kentin fatihi Bıyıklı Mehmet Paşa, ilk Osmanlı tarzı külliyeyi 1520'lere doğru inşa ettirmiş. Büyük kurşun kaplı kubbesi dört yönde dört yarım kubbe ile genişletilmiş. Bu plan tipi klasik Osmanlı mimarisinin Şehzade Mehmet, Sultanahmet, Yeni Cami gibi görkemli İstanbul camilerinde uyguladığı plan tipinin bir öncüsü. Bu etkileyici ve dünya mimarlık tarihinin önemli yapısı şehirde Fatih Paşa ya da Kurşunlu Camii isimleriyle de anılıyor. Kentin ilk kurşun kaplı kubbesi bu camininki. İnşa ettirdiği caminin bitişiğinde gömülü olan Bıyıklı

Mehmet Paşa'nın kökeni bilinmiyor. Ama devşirme olduğu kesin. Onun kardeşi Bağdat, oğlu ise Yemen beylerbeyi.

Caminin çevresindeki anıtlar da önemli. Bitişiğinde Osmanlı tarihinin en meşhur simalarından Özdemiroğlu Osman Paşa'nın türbesi var. Osman Paşa'nın babası Dağıstanlı, annesi ise Mısır Abbasi Halifelerinin soyundan. Paşa, Habeş Beylerbeyliği zamanında Hint Okyanusu'na seferler yapmış ve Somali, Sudan civarını Osmanlı topraklarına katmış. Daha sonra sadrazam olarak bulunduğu İran seferinde 1585 yılında Tebriz'de vefat etmiş. Bu Osmanlı sadrazamı Diyarbakır'a getirilip burada Kurşunlu Cami bitişiğine yapılan türbesine defnedilmiş.

Cami ve türbe muntazam kesme taştan inşa edilmiş. İçi İznik çinilerine benzeyen ama yerli üretim olan zengin çinilerle kaplanmış. İşte bu yapı önce Aralık ayı boyunca çatışmalarda isabet aldı. Son cemaat yerinin beyaz sütunlarının yüzeyleri zedelendi. Fotoğraflarda onlarca kurşun izi görülüyor. Duvarları delik deşik oldu. Kentin en eski camilerinden birinin başına gelenler herkesi korkuturken, bu sefer 7 Aralık'ta caminin girişi yakıldı.

Tekrar hatırlatalım. Diyarbakır klasik Osmanlı mimarisinin İstanbul ve Edirne'den sonra en önemli merkezlerinden biri. Bu heyecanla söylenen hamasi bir söz değil. Kentin beylerbeyleri 16. yüzyılda dört külliyeyi Mimar Sinan'a tasarlatmış. İrili ufaklı camiler, türbeler, tekkeler, kiliseler, evler ile kent Osmanlı dünyasının en güzel örneklerinden. Bu anıtlar da, yaşanan korkunç çatışmanın içinde ya da yanıbaşında.

Yapılara verilen zararı ancak ortalık durulduktan sonra yapılacak titiz incelemeler ortaya koyacak. Diyarbakır'daki olağanüstü kültürel miras Kafkasya'dan, Afrika'ya, Balkanlar'dan Ortadoğu'ya, Arabistan'a kadar geniş bir coğrafya ile yakın ilişkilerin ürünü. Buradaki anıtlar tüm bu çevrelerin ortak mirası. Onlara verilen zarar gelecekte tüm bu coğrafyada konuşulacak ve üzüntü ile hatırlanacak.

Kentin Sinan tarafından tasarlanan külliyeleri bambaşka coğrafyalardan gelip, çok farklı etnik kökenlerden olan ve çok farklı yerlerde görev yapan bânileri ile dikkati çeker.

Kent bunlarla çok büyük bir kültür coğrafyasının parçası olarak ortaya çıkar.

Başta sanat tarihçileri, mimarlar, tarihçiler, aydınlar olmak üzere herkesin, bu tarih katliamının bir en evvel son bulması için harekete geçmesi gerekiyor. İnsanlarımız da, insanlık tarihimiz de ölmesin!

Geçmiş yanıyor, gelecek tehlikede

Türk, Kürt, Arap, Ermeni, Süryani, Çerkes, Boşnak halklarının hem ortak geçmişinin hatıraları hem de ortak gelecek umutlarıda tahrip ediliyor.

ARKEOLOJİK KAZILAR

Anadolu'da 2015'in en önemli tarihî keşifleri

Ne yazık ki arkeoloji, Irak ve Suriye'de tahrip edilen, yokedilen ve yağmalanan antik kentler ve eserlerle gündeme geldi 2015'te. Önasya'nın kadim topraklarında, yani güney sınırımızdaki bu olumsuzluğa karşın Türkiye arkeolojiye gösterdiği ilgiyi, verdiği desteği hiç azaltmadı. Göbeklitepe ve Çatal Höyük gibi merkezleri ile derin bir tarihsel geçmişe sahip coğrafyamızdaki kazılar, arkeolojik çalışmalar hız kesmeden devam etti. Antik kentler, höyükler, mezarlıklar, tümülüsler, kurganlar ve mağaralar kazıldı; çok önemli yapılar ve buluntular açığa çıkarıldı.

İSTANBUL-BEYOĞLU 5-6. YÜZYILLAR

Beyoğlu'nun en eskisi

İstiklal Caddesi'nde bulunan ve TÜRSAB tarafından sanat tarihçisi Dr. Sedat Bornovalı başkanlığında bir ekip tarafından restorasyonu yapılmakta olan 1885 tarihli İtalyan İşçi Cemiyeti - Garibaldi binasının bodrumunda, Geç Roma-Erken Bizans dönemine ait bir nekropol ve mezarlar açığa çıkarıldı. İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkan ve Beyoğlu'nun en erken arkeolojik bulgusu durumundaki mezarlığın komşu parsellerde de devam ettiği düşünülüyor.

2

İSTANBUL-SİLİVRİ
11-12. YÜZYILLAR

Bizans mirası

Silivri'nin Fener, Kurfallı ve Akören köyleri yakınına kurulacak olan Rüzgar Enerjisi Sistemi uygulama çalışmalarında Geç Bizans Dönemi'ne (11-12. yüzyıllar) tarihlenen mimari kalıntılar ile mezarlar ortaya çıktı. Karadeniz'den Marmara'ya uzanan 52 km uzunluğundaki Anastasius Surları yakınındaki kazılar İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından devam ettirilecek.

ÇANAKKALE-PARİON
1-4. YÜZYILLAR

Gladyatör graffitileri

Troas bölgesinin antik kentlerinden Parion'da Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nden Prof. Dr. Vedat Keleş başkanlığında sürdürülen 2015 dönemi çalışmalarında tiyatronun sahne binası duvarlarında gladyatör graffitileri keşfedildi. , Anadolu resim sanatı tarihi bakımından eşsiz örnekler.

İZMİR-TEOS
1-2. YÜZYILLAR

Dionysos sunağı

12 İyon kentinden biri olan ve Seferihisar'da yer alan Teos'taki kazılar Ankara Üniversitesi öğretim üyesi Prof.Dr. Musa Kadıoğlu başkanlığında devam ediyor.Bu yılki çalışmaları sırasında, Dionysos sanatçıları için adanmış bir maskın yer aldığı sunak bulundu.

KÜTAHYA-ÇİLEDİR HÖYÜK
MÖ 3000 - 2500

5000 yıllık konak

Seyitömer Kömür Havzası'ndaki Çiledir Höyük'te Kütahya Müze Müdürlüğü başkanlığında sürdürülen kazılarda, Erken Tunç Çağı II'ye tarihlenen bir "Bey Konağı" açığa çıkarıldı.

ÇORUM - KAZIKLIKAYA
2-3. YÜZYILLAR
Medusa başlı lahit
Merkez İlçe Kazıklıkaya köyünde bir temel hafriyatı sırasında açığa çıkan ve Çorum Müze Müdürlüğü tarafından kazısı tamamlanarak müzeye taşınan lahdin ön yüzünde iki Gorgo (Medusa) başı yer alıyor. Yerel ustalarca mermer benzeri yerel bir taştan üretilmiş olan Roma lahdi, nadir bir eser.

KAHRAMANMARAŞ-AFŞİN
MÖ 9- 8. YÜZYILLAR
Kral Kubaba canlandı
Afşin'de bir lojmanın bahçesinde ortaya çıkarılan kadın yüzü kabartmalı stel parçasının, ünlü Geç Hitit kenti Karkamış'ta 1881 yılında bulunan ve British Museum'a taşınan Kubaba Steli'nin kayıp üst kısmı olduğu saptandı. İstanbul Üniversitesi Hititoloji Anabilim Dalı öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Hasan Peker'in Afşin buluntusunda yer alan hiyeroglifler üzerinde gerçekleştirdiği detaylı çalışmalar, Karkamış kral listesinin MÖ 9-8. yüzyıllardaki eksiklerini tamamlamış oldu.

ERZİNCAN – KEMAH KALESİ
11. YÜZYIL
İlk Türk yerleşimi
Atatürk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş tarafından gerçekleştirilen kazılar sırasında ilk Türk yerleşimine ait olduğu düşünülen konut kalıntıları ortaya çıkarıldı. Malazgirt Savaşı öncesi ya da sonrasında Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türklerle ilişkilendirilen mimari kalıntılar yaklaşık 1000 yıllık.

GAZİANTEP-KARKAMIŞ
MÖ 8. YÜZYIL
Çiviyazılı silindirler
9

Bologna ve İstanbul Üniversitesi tarafından yürütülmekte olan Karkamış arkeolojik kazılarının 2015 dönemi çalışmaları sırasında ünlü Assur kralı II. Sargon'un MÖ 717 yılında Karkamış'ı fethetmesinden sonra kullanmaya devam ettiği sarayın ana odasındaki kuyuda çiviyazılı iki silindir keşfedildi.

SAMSUN-DİKLİMTEPE
MÖ 3500 - 2000
Kilden boğa heykelciği
Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Atila Türker tarafından gerçekleştirilen Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 çalışmaları sırasında, Diklimtepe'de kilden üretilmiş boğa heykelciği keşfedildi. Heykelcik, Erken Tunç Çağı'nda Karadeniz Bölgesi'nin kıyı ve kara kesimleri arasındaki güçlü kültürel bağlantıyı gösteriyor.

AMASYA-HARŞENA KALESİ VE KIZLAR SARAYI
15-16. YÜZYILLAR
Memlûk sikkeleri
11

Amasya kent merkezinde yer alan Harşena Kalesi'nde İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. E. Emine Naza Dönmez tarafından yürütülen kazı çalışmalarının 2015 sezonunda dört adet altın Memlûk sikkesi bulundu. Memluk sultanları Tomanbay ve Kayıtbay'a ait olduğu anlaşılan sikkelerin Amasya'daki varlığı, Divriği'den daha kuzeyde bugüne değin bilinmeyen Memluk bulgularının kuzey sınırını değiştirecek gibi görünüyor.

ÇANAKKALE BOĞAZI: TARİHİN AKTIĞI YER

Yeryüzünün en

stratejik suyolu

Çağlar boyunca dünya tarihinin en kritik ve belirleyici olayları burada yaşandı. Çanakkale Boğazı, özgün coğrafyası, kahramanları, mitolojisi ve gerçekleriyle benzersiz bir miras yarattı. Yakın tarihimize damgasını vuran Çanakkale zaferinin kesinleştiği Ocak 1916'nın 100. yılında Boğaz'ın kısa tarihi.

İlber Ortaylı 1. Dünya Savaşı ve Çanakkale muharebelerinin önemini,

Şevket Dönmez Boğaz'ın öntarih ve antik dönemde iz bırakan olaylarını,

Muzaffer Albayrak Osmanlı dönemindeki deniz mücadelelerini,

Şahin Aldoğan İtilaf Devletleri'nin 1915-16'da Yarımada'yı tahliyesini yazdı.

Fotoğraf: Gökhan Tarkan Karaman

1. DÜNYA SAVAŞI VE ÇANAKKALE MİRASI

Çanakkale Boğazı'nın tarihi dünya tarihini belirlemiştir

Türkiye hızlı örgütlenmeyi, direnmeyi Çanakkale'de öğrendi. ustafa Kemal'den başçavuşa, sağlık hemşiresine, tabur imamına kadar bu düzen intikal etmiştir. Bu çok hayret verici ve hayranlık uyandırıcı bir haldir. Türkiye bu savaşla birlikte bir vatan savunması bilincine girmiş, ulus kenetlenmiştir.

İLBER ORTAYLI

Türkiye coğrafyasının en ilginç kesimlerinden birincisi tabii Boğazlar'dır. Bunlar temelde Karadeniz'le Akdeniz'in birleşmesinden meydana gelir. Fakat jeolojik teorilerin çeşitliliği içinde, bizim bu dalda egemen fikirleri olan bilginimiz, uluslararası uzmanımız Celal Şengör'ün açıklamalarını esas almak durumundayım. Buna göre Karadeniz, çok eskiden bir su birikintisi olarak vardı. Fakat bugünküne göre çok basıktı. Bu ilk defa buzulların erimesi, deniz seviyesinin çok yükselmesi dolayısıyla bir değişime sebep oldu.

Tufan hikayelerine falan bağlamıyorum. Aşağı yukarı MÖ 9000 seneleri diye veriliyor bu tarih. Yazı yok ortada ama tarihî bir çağ sayılabilir. Karadeniz'in altındaki bölgede bir akarsu vadisi vardı. Bu akarsu vadisi, aşırı bir şekilde tahaccüme uğradı; kuzeyden tuzsuz su Karadeniz'e akıyordu. Bunlar Karadeniz'in tuz miktarını düşürüyordu (binde on sekize kadar) ve o fazla suyun Marmara'ya gitmesi gerekiyordu. Dolayısıyla, İstanbul Boğazı da bu tahaccümün sonucunda bir akıma uğradı. Marmara'dan gelen tuzlu suyla, buradan gelen az tuzlu suyun, ayrı ayrı altlı üstlü akması, mevcut akıntıları meydana getirdi.

Dolayısıyla trafik bakımından, kullanım bakımından hem kolaylıklar, hem de güçlükler arz eder Boğazlar. Bizim İstanbul Boğazı, biliyorsunuz, en yakın iki yakası Rumeli Hisarı ile Anadolu Hisarı arası 600 küsür metredir. Yani çok yakındır birbirine, bir yüzme boyudur. İstanbul çocukları ilk büyük yarış ve denemeyi orada yapardı. Bugün bu pek mümkün değil artık, geçen tankerler ve kirlenme yüzünden.

Buna karşılık Çanakkale Boğazı gene aynı şekilde izah edilmesine rağmen, uzunluk bakımından İstanbul Boğazı'nın iki mislidir. Yer yer 3 km'yi bulur genişlik ve derinlikler vadinin uygun yerinde, ortadaki kırılmanın uygun yerlerinde 100 metreye kadar gider. Bu bakımdan Çanakkale Boğazı, İstanbul Boğazı'nın aksine büyük gemilerin trafiğine açıktır.

Hem bizim tarihimiz hem

Fotoğraflar: Tunca Örses Koleksiyonu

Siperlerde büyük direniş

Çanakkale kara muharebelerinin kazanılmasında, özellikle bölük, tabur hatta alay komutanlarının bizzat ateş hattında askerin yanında bulunmaları tayin edici rol oynadı.

dünya tarihi bakımından, Çanakkale Boğazı'nın antik dönemden bu yana uzanan tarihi, dünya tarihini de belirlemiştir diyebiliriz. Yakın tarihteki dönüm noktalarından 1. Cihan Harbi'ni anlamak için de Çanakkale'yi anlamak şarttır.

1915 Mart'ında İtilaf Devletleri koca zırhlılarıyla Boğaz'ın iki tarafını bombalayarak Marmara'ya çıkabileceklerini, İstanbul'u teslim alabileceklerini düşündüler. Bir iki istisnayla, bütün kurmay heyetleri de buna inanıyordu. Bunlar gerek Balkan Savaşı'ndaki hezimetten gerekse hem 1. Kanal Harekatı hem de Sarıkamış'taki dağılmadan sonra, Osmanlı ordusunu küçümsüyorlardı.

Aslına bakarsınız Balkan Savaşı'ndan perişan çıkmış

İlber Ortaylı 1. Dünya Savaşı sırasında yayınlanan *Harp Mecmuası*'nda, Çanakkale şehitlerinin ("Yaşayan Ölüler") resimleriyle anıldığı sayfayı inceliyor.

ordunun durumu da gerçekten pek içaçıcı değildi. Teçhizat bakımından, modern savaş donanımı bakımından fevkalade yetersizdi. Ayrıca eski ekol paşaların çoğunluğu yeni tip harbi bilmiyordu. Gerçi bu handikap İtilaf kurmayları için de geçerliydi. 1. Cihan Harbi iki tarafta da genç subayların parladığı bir savaş oldu.

Harbe girmeden önce, Batılı devletler savaş endüstrisiyle harikalar yarattılar kendileri açısından. İngilizler hem kendi yapacağını yaptı, hem de bizim ısmarladığımız zırhlıları dahi gasbetti. Amerika sanayideki devamlı hamlelerle ilerledi. Hatta Rusya bile kendi zırhlılarını inşa etti. Eh, Almanya ve Avusturya da boş durmadı. Bu sonuncuların desteğiyle, Türk Ordusu'nun savunması için Çanakkale'deki Çimenlik Kilidülbahir gibi mevzilerdeki savunma kuvvetlendirildi. Anadolu yakası, Rumeli yakası, Gelibolu teçhiz edildi. Böylelikle İtilaf gemilerinin geçeceği rotalar ateş mevzii altına girdi.

“Parasını verdiğimiz, üstelik milletten toplanan bağışlarla sipariş edilen iki savaş gemimiz (Sultan Osman ve Reşadiye zırhlıları), İngilizler tarafından teslim edilmedi; üstelik aldıkları parayı de geri vermediler. Tam bir haydutluk. Bunun yarattığı aksülameli düşünün”

Çok yakın zamana kadar bir teori vardı bizde; efendim, 18 Mart'ta Nusrat mayın gemisinin döşedikleriyle yabancı donanmalar ağır yara aldılarki bu doğru- ve ondan sonra çok kolay bir şekilde bu deniz savaşı kazanıldı, kara savaşıyla da bu tamamlandı. Bu ise o kadar doğru değil. Çünkü donanmamızın durumu gerçekten çok ağır. Yani Balkan Savaşı'nda bu donanımsızlık görülmüş. Birinci Cihan Savaşı'na da deniz kuvvetleri maalesef kara ordusu kadar iyi hazırlanamadı. Balkan Savaşı'ndan sonra Türkiye'de kara ordularında ve komuta kademesinde ciddi reformlar yapılmıştı.

Alman Bahriyesi de 1. Cihan Harbi'nde hiç de kuvvetli değildir. Bunu da söylemek lazım. Denizaltıları da hiçbir şekilde denizaltı savaşının başladığı 1. Cihan Harbi'ne uygun şeyler değildi. Tabii bir işe yaradılar ama, İngiliz-Avustralya denizaltılar İstanbul'a kadar girdi. Alman Deniz Kuvvetleri'ndeki müşavirler, kara ordusundaki komutanlar kadar, müşavirler kadar Türklerle diyalog kuramadıkları için başarısız adamlar olarak görülmüşlerdir. Bunlara pek itibar edilmemiştir.

Başka bir mühim mese-

Fotoğraflar: Tunca Örses Koleksiyonu

le, bizim donanma konusunda yaşandı. Bizim başımıza geleni biliyorsunuz, resmen dolandırıcılık. Parasını verdiğimiz, üstelik milletten toplanan bağışlarla sipariş edilen iki savaş gemimiz (Sultan Osman ve Reşadiye zırhlıları), İngilizler tarafından teslim edilmedi; üstelik aldıkları parayı de geri vermediler. Tam bir haydutluk. Bunun yarattığı aksülameli düşünün.

Zaten Almanya'ya yönelme de bazılarının teklifiyle güç kazandı. İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Wangenheim bile istemiyordu Türkleri. Hatta Kayzer kendisini haşladı, "gidip de orada dedikodu yapma, biz seni Türkiye'de iyi ilişkiler için tutuyoruz" diye. Almanların çoğu, özellikle donanma kurmayları da Türkleri istemiyordu. İsteyenler tamamiyle von der Goltz gibi, eski büyükelçi Baron Marschall von Bieberstein gibi genelkurmayda Türk ordusunu yakından, içerden tanıyanlar.

Dar alanda omuz omuza

Muharebeler sırasında, Arıburnu sektöründe karşılıklı mesafesi 8-10 metreye kadar inen önsiperler, Çanakkale vuruşmalarının benzersiz özelliklerindendi.

Avusturya tarafında da öyle. Buradaki askerî ateşe General von Ponyatovski gibiler destekliyor.

Şimdi 18 Mart'tan sonraki safhaya geçelim. İtilaf karada da umulmadık bir şekilde mukabele gördü. Zannediyorlardı ki, biz bunları vururuz geçeriz. Öyle bir şey olmadı. Karada ordu çok dirençliydi. Komutanların neredeyse hepsi genç nesilden, iyi yetişmiş askerlerdi. Bunların bir bölümü baştan beri savaşı istemiyordu;

“1915 Mart’ında İtilaf Devletleri koca zırhlılarıyla Boğaz’ın iki tarafını bombalayarak Marmara’ya çıkabileceklerini, İstanbul’u teslim alabileceklerini düşündüler. Bir iki istisnayla, bütün kurmay heyetleri de buna inanıyordu. Osmanlı ordusunu küçümsüyorlardı”

Fotoğraflar: Tunca Örses Koleksiyonu

Almanları ise hiç istemiyordu. Fakat girdikten sonra da işi götürdüler. Bunlarda mevzi terketme diye bir şey yok. Ölümüne savaştılar.

İstanbul Boğazı'nın tersine Çanakkale Boğazı'nın irtifası fevkalade yüksektir. Yani hem derinlik, hem de irtifa yüksek. Özellikle Rumeli yakasındaki Kilitbahir Platosu'na hakim olmadan buradaki mücadeleyi kazanmanın imkanı yok. Bunlar Queen Elizabeth gibi yüzenkale, o vakte kadar görülmemiş gemilerle, "biz arkada destekliyoruz, siz önden saldırın" zihniyetinin kurbanı oldular.

Bir anlamda Fransız-İngiliz gerginliği de Çanakkale'de başlamıştır. Amirallik Birinci Lordu, yani dönemin İngiliz Bahriye Nazırı Churchill de bir hayli sarsıldı bu Çanakkale seferinde. Çanakkale, Churchill'in kendi ifadesiyle, 20 yılına mal olmuştur politikada. Fena halde bir darbe yemiştir. Fakat üstüne Kuttülamara'da çok daha büyük bir darbe yedi Britanya. Çünkü çok uzun bir savaş, kendileri açısından yüz kızartıcı demeyeyim ama, hayli utandırıcı bir kuşatma ve teslimiyettir Kuttülamara. Onu da ümit ederim, bu Nisan ayında konuşacağız.

1916'nın başında, yani tam 100 sene önve bugünlerde Britanya ve müttefikleri Gelibolu Yarımadası'nı terketti. Bir sabah kalkıldığında artık top sesi duyulmuyordu, sükûnet gelmişti. Çanakkale zaferi kazanılmıştı. Büyük bir moral verdi tabii Türkiye'ye bu. Halbuki harp büyük bir tahribat yaratmıştı.

Türkiye hızlı örgütlenmeyi, direnmeyi Çanakkale'de öğrendi. Bütün şark dünyası da bizi örnek almıştır. Efendim bu kurmay subaydan başlıyor, neredeyse tümene komuta edenden başlıyor -işte Mustafa Kemal kurmay yarbay, tümen komutanı, başçavuşa kadar- üniversitedeki hekim hocadan -o da gitti çünkü- sağlık hemşiresine, tabur imamına kadar bu düzen intikal etti. Bu çok hayret verici ve hayranlık uyandırıcı bir haldir. Türkiye bu savaşla birlikte artık bir vatan savunması, bir yurt savunması bilincine girdi. Ulus çok önemli ve zor zamanlarda birbirine kenetlendi. ■

(İlber Ortaylı ile yapılan söyleşiden derlenmiştir.)

Kurşununuz yoksa süngünüz var

Osmanlı ordusu Çanakkale'de silah-mühimmat kalitesi ve sayısı açısından İtilaf Devletleri'ne kıyasla çok dezavantajlıydı. Cephe gerisinde silah bakımı...

ÖNTARİH VE ANTİK DÖNEMLER

Konyalı çiftçi, 8500 yıl önce Çanakkale'den Avrupa'ya geçti

Yerleşik klişelerin aksine, Anadolu bir "köprü" değil merkezdi ve Konya ovasındaki Çatalhöyük'ten çıkanlar, Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Avrupa'nın ilk çiftçileri oldular. Trako-Friglerden meşhur Pers Kralı I. Kserkses'in geçişine, Hero-Leandros efsanesine Boğaz serüveni...

ŞEVKET DÖNMEZ

Tarım, Çatalhöyük'ten yayıldı

Tarihi 8500 yıl öncesine uzanan Çatalhöyük, Neolitik dönemle ilgili ezberleri bozmasıyla ünlü. Çanakkale Boğaz'ı üzerinden Avrupa kıtasına tarımı taşıyan da Çatalhöyük sakinleriydi.

Anadolu arkeolojisi, "Anadolu kültürlere köprü olma özelliği ile binlerce yıllık geçmişinde Avrupa ve Asya kıtalarını daima birleştirmiştir" gibi benzer klişe cümlelerle başlatılır.

Yüzlerce kitapta, aynı anlamlara gelen söylemlere mutlaka rastlarız. Ancak gerçek olan, Anadolu'nun hiçbir zaman bir köprü olmadığı ve binlerce yıllık tarihsel geçmişte Anadolu'da yaşayan insanların oluşturduğu yüksek uygarlıkların, periferideki toprakları da etkilemiş olduğudur. Yani Anadolu, tarihsel olarak bir merkezdir.

Son 30 yılda gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar Avrupa'da yaklaşık 8.500 yıl önce gerçekleşen avcı toplayıcılıktan çiftçiliğe geçiş sürecinde ve sonrasında Anadolu'nun gerçek rolünü ortaya koymaya başlamıştır. Çatalhöyük'ün bir model olarak alındığı bu çalışmalarda, tarımın yılda ortalama 1 km'lik bir hızla Avrupa'ya ulaştığı düşünülüyor. Yani Avrupa'nın ilk çiftçileri Avrupalı değildi, Anadolu'dan gelmişlerdi. Konya Ovası'ndan Avrupa'ya yapılan bu yolculuk, kuzeydeki İstanbul Boğazı'ndan değil, yol üzerindeki Çanakkale Boğazı'ndan gerçekleşmiş olmalıdır.

Anadolu'nun belki de ilk gidenlerini Erken Öntarih'te uğurlayan bu önemli geçit, 7250 yıl sonra ilk gelenlerini selamlamıştır. MÖ 13. yüzyılın sonlarından itibaren Çanakkale Boğazı üzerinden Anadolu'ya girmeye başlayan Trako-Frig halkları, Troya (Truva) başta olmak üzere Anadolu topraklarına yerleşmeye başlar. Akhalarla Anadolulular arasında geçtiği söylenen Truva Savaşı efsanesinin henüz kanıtlanamadığı bu yerleşmede aynı yıllarda gözlenen Balkan ve Trakya "barbarlarının" varlıkları, arkeolojik bir gerçeklik durumuna gelmiştir. Troya VI. Tabaka'nın yüksek kültürünü sonlandıran Trako-Frig göçleri, kıta Yunanistan halklarının hiçbir zaman Truva ile savaşmadığına ya da Hisarlık Tepesi'nin Truva olmadığına işaret etmektedir.

Marmara Denizi'nin Propontis, Çanakkale Boğazı'nın Hellespontos olarak anılmaya başlandığı dönemlerde, görkemli Pers (Akhaimenid) İmparatorluğu, kıta Yunanistan sitelerini başeğmeye zorluyordu.

Fotoğraf: Gökhan Tarkan Karaman

Sestos'tan Abydos'a

Avrupa yakasındaki antik yerleşim Sestos'un kalıntılarından Nağra Burnu'ndaki Abydos'a bir bakış.

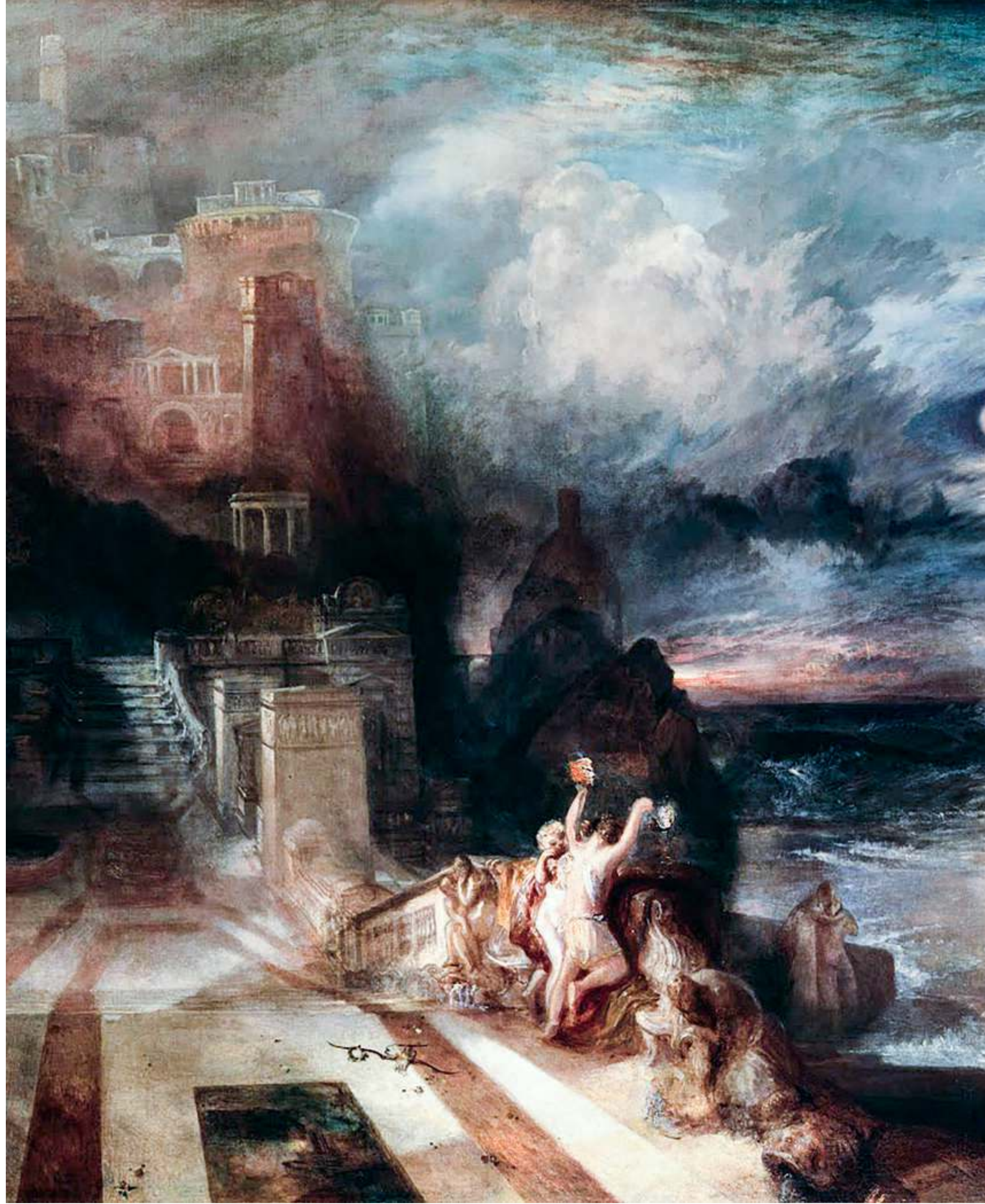
Pers kralı I. Kserkses'in (I. Serhas) (MÖ 485-465) tarihe Büyük Yunanistan (Hellas) olarak geçen seferi 5 milyon askerden oluşan devasa ordusuyla belki de eskiçağın en büyük askerî operasyonuna dönüşmüştü.

Binlerce kilometrelik sefer yolunda çeşitli uluslardan oluşan ordunun ilk toplanma yeri olarak Kritalla (Kritales) seçilmişti. Amasya yakınlarındaki Oluz Höyük'te açığa çıkmaya başlayan Pers kenti ile verimli Geldingen Ovası, kesin yeri henüz saptanamamış olan Kritalla'nın lokalizasyonu hakkında önemli gelişmeler sağlamaya başlamıştır. Kritalla'dan hareket eden Kserkses ordusuyla Halys'i (Kızılırmak) geçip Frigya'ya ve bu bölgenin toprakları içinde yürüyerek de Kelainai'ye (bugünkü Dinar) varmıştır. Bu çok önemli tarihi coğrafya bilgilerinden Halys'in geçildiği toprakların Kappadokia ve Kritalla'nın da bir Kappadokia kenti olduğu sonucu çıkmaktadır.

Kelainai'den Sardeis'e (Salihli) geçen I. Kserkses, buradan da Çanakkale Boğazı'nın

Anadolu kıyısındaki önemli kenti Abydos'un hinterland'ına ulaşmıştır. Kserkses, ordularını Asya'dan Avrupa'ya kolayca geçirebilmek için, Mısır ve Fenikeli mühendislere Çanakkale Boğazı'nda, Abydos'tan Sestos'a uzanan iki köprü kurulmasını emretmiştir. Uzunluğu yaklaşık 1300 metre olan Abydos ile Sestos arasında, boğazın en dar noktasında inşa edilmeye çalışılan köprüler, bitme aşamasında iken çıkan fırtınada yıkılmışlar, bunun üzerine Kserkses çok öfkelenmiştir. Denize 300 sopa vurulmasını isteyen Kserkses, ardından cellatlarına denizi kızgın demirlerle dağlamalarını emretmiştir. Böylece Çanakkale Boğazı ve onun serin suları tarihte ilk ve son defa insanoğlunun işkencesine uğrayan coğrafya ünvanını almıştır. Kserkses bu cezaları uygularken sorumluları da affetmemiş, köprü yapımında görevli olanların kafalarını kestirmiştir.

Bu gelişmeler üzerine Harpolos isimli bir Yunan mimarı daha pratik bir çözüme ulaşmış, önden ve arkadan demirlenmiş ve birbirine eklenmiş 674 gemiden oluşan iki yeni köprüyü, papirüs ve kenevir liflerinden imal edilmiş halatlarla bağlayarak aynı güzergaha kurmuştur. Köprüler kalaslar ve korkuluklarla desteklenerek 5 milyon insanın geçeceği sağlamlığa kavuşturulmuştur. Herodotos'un aktardığına göre dünyanın en büyük ordusu söz konusu köprüleri yedi gün yedi gecede geçerek Avrupa topraklarına ayak basmıştır. Gemiden köprü yapma faaliyetinin ilk örneği bu olaydan 33 yıl önce yani MÖ 513 yılında I. Darius tarafından İskitya Seferi sırasında İstanbul Boğazı'nda (Bosporos) gerçekleştirildi. Herodotos, Kserkes'in ordusunu överken Darius'un ve hatta Truva Savaşı'ndaki Akha ordusunun çok daha küçük kaldığını önemle belirtmiştir.

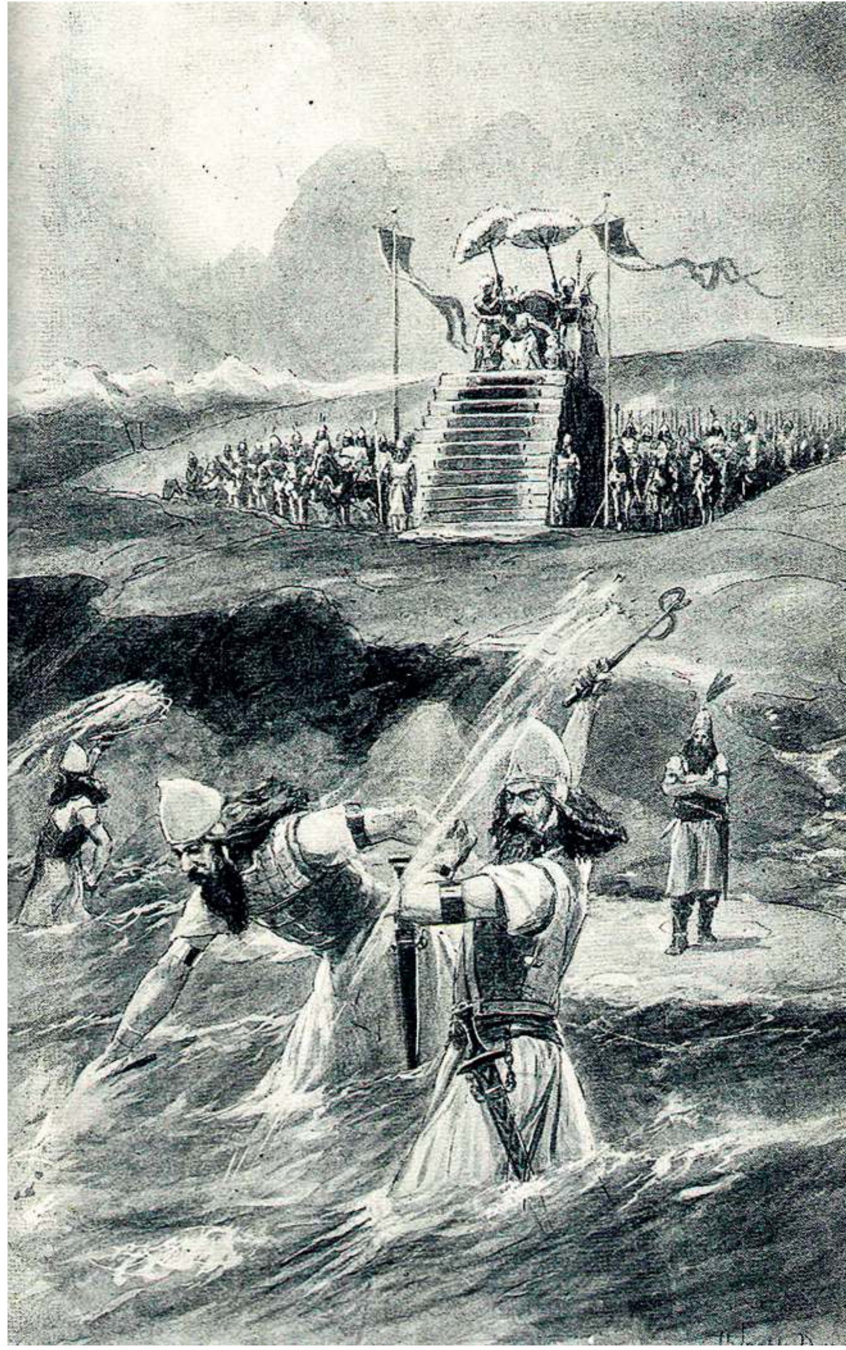

Hero ve Leandros'un Ayrılması

Ünlü İngiliz ressam William Turner'ın (1775-1851) fırçasından "Hero ve Leandros'un Ayrılması". 'Çanakkale Boğazı mitolojisi'nin bu acıklı aşk hikayesi, tarih boyunca birçok sanatçıya esin kaynağı oldu.

Kitlesel göçlere, devasa ordulara şahit olan Çanakkale Boğazı, hüzünlü bir aşk hikayesine de ev sahipliği yapmıştır. Hellespontus'un Avrupa kıyısındaki Sestos kentinde bulunan Aphrodite Tapınağı'nda Hero adında çok güzel bir rahibe vardı. İlkbaharın gelişi ile birlikte Sestos'ta şenlikler düzenlenir çevre kentlerden insanlar akın akın buraya gelir, Aphrodite'nin mabedini ziyaret ederlerdi.

Bir şenlik gününde Leandros adında yakışıklı bir genç Aphrodite Tapınağı'ndaki ayine katılır ve Hero'ya ilk görüşte aşık olur. Hero'nun tedirginliğine karşın her gün tapınağa gelen Leandros genç rahibeye duyduğu aşkı anlatır. Hero defalarca ona bir rahibe olduğunu ve böyle bir aşka karşılık veremeyeceğini söylediyse de Leandros ikna olmaz. Bu ısrar sonucunda Hero, Leandros'a karşılık verir.

Ancak aralarında büyük bir engel vardır. Hero sahilde ıssız bir kalede yaşlı bir kadının kontrolü altında yaşamaktadır ve Leandros'la arasında deniz bulunmaktadır. Aşkı uğruna her şeyi yapmaya hazır olan Leandros yüzerek sık sık kaleye gider ve sevgilisini ziyaret eder. Fırtınalı bir havada Hero'ya doğru yüzmeye başlayan Leandros dalgalı ve soğuk denize teslim olur. Sahilde Leandros'u bekleyen Hero dalgaların kıyıya attığı sevgilisinin ölüsü ile karşılaşır. Bu acıya dayanamayan Hero, Leandros'a sarılarak kendini öldürür. ■

I. Kserkses'in öfkesi

MÖ 482'de Abydos ile Sestos arasında yaptırdığı köprü fırtınada yıkılınca, I. Kserkses çok öfkelenir. Denize 300 sopa vurulmasını, ardından denizin kızgın demirlerle dağlanmasını emreder. 1909 tarihli bir çizim.

OSMANLI DÖNEMİNDE BOĞAZ'IN ZORLANMASI

Burası İstanbul'un kapusu elimizde bulunmalı tapusu

Gerek İstanbul'un fethinden önce gerekse sonrasında, Çanakkale Boğazı'na hakim olmak, başkentin ele geçirilmesi, savunulması ve güvenliği için en önemli şarttı. Venediklilerden İngilizlere, Ruslara ve 18 Mart 1915'e kadar Boğaz saldırıları ve ablukalar tarihi.

MUZAFFER ALBAYRAK

Anadolu ve Rumeli arasında önemli bir geçit noktası olması açısından taşıdığı stratejik konum dolayısıyla, Osmanlı Devleti için İstanbul'un fethinden çok daha önce, Orhan Bey döneminden başlayarak mutlaka hakim olunması gereken bir yer olmuştur Çanakkale Boğazı. Boğazlar'ı tutma düşüncesi, İstanbul'un fethinden önce Anadolu'dan Rumeli'ye geçişlerin güvenliğini sağlamak, "fetihten" sonra ise düşman donanmalarının Çanakkale Boğazı'ndan geçmesini engelleyerek İstanbul'un güvenliğini sağlamaya yönelikti.

Çanakkale Boğazı, coğrafî ve stratejik konumu dolayısıyla her zaman "İstanbul'un kapısı", İstanbul'u koruyan ileri karakol noktası olarak olarak görülmüştü. Nitekim Çanakkale Boğazı'nda inşa edilen kalelere verilen "Kilidü'l-bahir" (Denizin Kilidi), "Seddü'l-bahir" (Denizin Seddi) gibi isimlerle, Çanakkale Boğazı'nın İstanbul'un savunulması ve güvenliği açısından ne derece önemli olduğuna vurgu yapılmıştır.

Osmanlı Beyliği, Orhan Bey zamanında Çanakkale Boğazı'na kadar yayılmıştı. Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki faaliyetleri sonucunda ele geçirdiği Çimpi Kalesi, Viyana önlerine kadar ilerleyecek Osmanlı fetihlerinin ilk basamağı oldu. 1354'de fethedilen Gelibolu ise Anadolu'dan Rumeli'ye güvenli geçiş için Osmanlıların önemli bir üssü haline geldi. Gelibolu'yu tahkim eden Süleyman Paşa, hemen karşıda Anadolu yakasında bulunan Çardak mevkiine de bir kale inşa ederek Anadolu'dan Rumeli'ye geçişi güvenlik altına aldığı gibi Çanakkale Boğazı'ndaki ilk Osmanlı tahkimatını da kuran kişi olmuştur.

Yıldırım Bayezid, İstanbul'u kuşattığında Bizans'ın yardımına gelen kuvvetleri engellemek için Çanakkale Boğazı'nda bazı önlemler almıştı. İlk defa Yıldırım Bayezid döneminde "Boğaz Muhafızlığı" kurulmuş ve Gelibolu kasabası üzerinde bir kale kurulmuştu.

Osmanlı tarihinde Boğazlar, İstanbul'un fethine kadar Anadolu yakasından Rumeli'ye geçişte önemli bir geçit noktası olarak stratejik önem taşımaktaydı. Ordu ve mühimmatın emniyet içinde Rumeli yakasına geçirilmesi başlıca bir sorundu ve o devirde güçlü bir donanmaya sahip olmayan Osmanlı Devleti'nin önüne engeller çıkmaktaydı. 1444'te Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alan Haçlı donanması II. Murad'ın Edirne'ye ordunun başına geçişine mani olmuş, II. Murad İstanbul Boğazı üzerinden Rumeli yakasına geçebilmişti.

"İstanbul'un" fethine kadar Osmanlı kuvvetlerinin Anadolu-Rumeli arasındaki geçişleri sürekli bir tehdit ve tehlike altında olmuştu. Fatih'in, İstanbul kuşatmasında Avrupa'dan Bizans'a yardıma gelen gemilerin geçişine engel olunamamış ve bu yardım gemileri İstanbul'a ulaşmıştı. Bu hadise Fatih'in Çanakkale Boğazı'na verdiği önemi arttırmıştı. Nitekim 1463'te Ege'den İstanbul yönüne gelecek düşman donanmalarını engellemek için Çanakkale Boğazı'nın en dar yerine karşılıklı olarak iki kale yaptırmıştı. Anadolu yakasındaki kaleye Kale-yi Sultaniye (Çanakkale) Rumeli tarafındakine Kilidü'l-bahir (Kilitbahir) adı verilmişti. İnşa edilen kalelerin maksada uygun olduğu, 1464'de Venedikliler tarafından yapılan Boğazı geçmek teşebbüsünün akamete uğratılmasıyla anlaşılmış oldu.

1645'te başlayıp 1669'a kadar uzayıp giden Girit Seferi

sırasında Venedik donanması 1648'de Çanakkale Boğazı'nı ablukaya almıştı. Osmanlı gemileri Boğaz'dan çıkamadığından için Girit'e asker ve mühimmat gönderilemiyordu. Ayrıca Venedik donanmasının Çanakkale Boğazı istihkâmlarını aşıp İstanbul önüne gelme ihtimali de ciddi bir tehlike oluşturuyordu. 1657 yılında dokuz yıl süren Venedik ablukası Köprülü Mehmet Paşa'nın Çanakkale Boğazı'nda yaptırdığı istihkâmlar ve donanma işbirliğinde Venedik donanmasıyla yapılan çetin bir mücadeleden sonra galip gelerek Boğaz'ı ablukadan kurtardı.

Venedik donanmasının ablukası, Boğaz müdafaasının yetersizliğini ortaya koymuştu. İstanbul'un güvenliği açısından Çanakkale Boğazı savunmasının güçlendirilmesi için Köprülü Mehmet Paşa'nın girişimleriyle Padişah IV. Mehmed ve Valide Turhan Sultan'ın emriyle Çanak-

Boğaz'a hakimiyet mücadelesi

18. yüzyıl gravüründe Çanakkale Boğazı ve ufukta sembolik İstanbul şehri. Osmanlı donanması, İstanbul'un fethinden sonra Çanakkale Boğazı'nın yanısıra kuzey Ege adalarında da Venedik ile Ceneviz'e karşı hakimiyet mücadelesi vermişti.

Fotoğraf: Adolf Hommell

Çimenlik Kalesi'nden Kilitbahir'e

Çanakkale Boğazı'nı merkezden kontrol eden Kale-i Sultaniye'den (Çimenlik) Kilidü'l-bahir'e (Kilitbahir) bir bakış. Çanakkale Savaşı sürerken çekilmiş bir fotoğraf.

kale Boğazı tahkimatı başladı. 1659'da Çanakkale Boğazı'nın çıkışında Rumeli yakasında Seddülbahir, Anadolu yakasında Kumkale isimleri verilen iki kale inşa edildi.

Bu kalelerden Seddülbahir Kalesi'nin bütün masrafının Valide Hatice Turhan Sultan tarafından karşılandığı ve 1661'de Valide Sultan'ın yaptırdığı kaleyi görmek üzere Seddülbahir'e bir ziyarette bulunduğu da bilinmektedir. Osmanlı hanedanında hanım sultanlar çoğunlukla dinî-sosyal yapılar inşa ettirmekte iken Turhan Sultan'ın yaptırdığı kale, Osmanlı tarihinde hanım sultanların yaptırmış olduğu askerî mimarinin nadir örneklerindendir.

Çanakkale Boğazı, 18. yüzyıla kadar Venedik ya da Haçlı donanmaları tarafından tehdit edilmişken, 1770'te sürpriz bir tehdide maruz kalmıştı. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Baltık Denizi'nden yola çıkan General Orlov

Melling'in gözüyle Çanakkale

Fransız seyyah, ressam ve mimar Antoine Ignace Melling (1763 - 1831), 19. yüzyıl başlarında İstanbul'un yanısıra Çanakkale Boğazı'nı da resmetmişti.

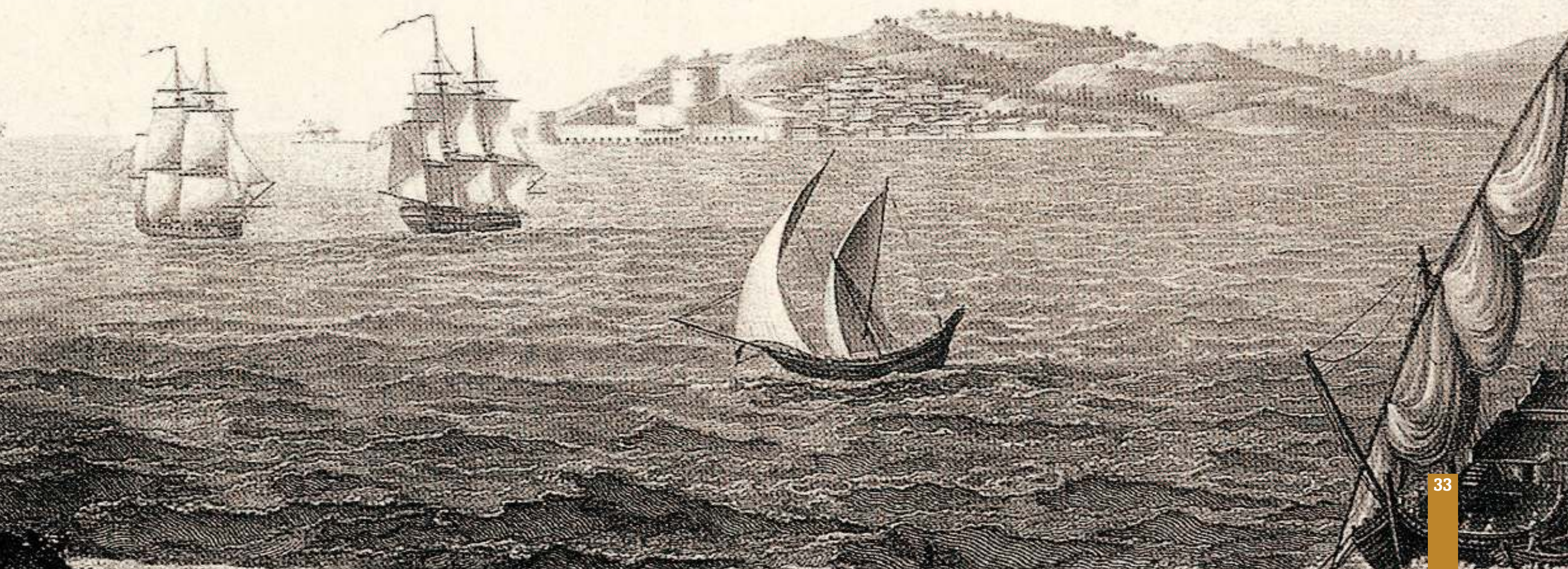
Kilitbahir'den Çimenlik Kalesi'ne

Rumeli yakasındaki Kilitbahir, Fatih'in İstanbul kuşatması sırasında (1452); Çimenlik Kalesi ise fetihten dokuz yıl sonra (1462) inşa edilmişti.

komutasındaki Rus donanması, İngiliz Amirali Elphinstone'un danışmanlığında Cebel-i Tarık'tan geçerek Akdeniz'e ulaşmıştı.

Rus donanmasının Türk sularına ilerlediği Fransa tarafından haber verilmesine rağmen Osmanlı hükümeti, Rusların Akdeniz'de bir dayanak noktaları olmadığını ileri sürerek işi ciddiye almamış ve bunu bir yanıltmaca olarak kabul etmişti. Hatta ricalden bazıları, Baltık'tan Akdeniz'e bir donanmanın ulaşmasının imkansızlığını dahi ileri sürmüştü.

Rus donanmasıyla Osmanlı donanması arasında 1770'in Mart ayından Temmuz ayına kadar süren mücadele, 7 Temmuz 1770'te Çeşme limanında Osmanlı donanmasının yakılarak imha edilmesiyle sonuçlandı. Bundan cesaret alan General Orlov, İngiliz amiralin de teşvikiyle İstanbul'u hedef alarak Çanakkale Boğazı'na taarruz

hazırlığı yaptı. Bu ciddi tehdit üzerine Osmanlı hizmetinde bulunmakta olan Baron de Tott, Boğaz'daki savunmayı tahkim için Çanakkale'ye gönderildi. Baron de Tott kısa zamanda kalelerdeki topları takviye ettiği gibi, yeni tabyalar vücuda getirerek savunmayı kuvvetlendirdi. Rus donanması onbeş gün boyunca Boğaz'ı zorladıysa da başarılı olamayarak geri dönmek zorunda kaldı.

1807'deki Osmanlı-Rus savaşında Rusların müttefiki olan İngilizler bir donanma ile Çanakkale Boğazı önüne gelmişti. Amiral Duckworth komutasında 14 parçadan oluşan İngiliz donanması, kuvvetli bir lodosu arkalarına alıp bir Kurban Bayramı sabahı olan 19 Şubat'ta, Boğaz muhafızlarının gafletinden istifade ederek Boğaz'ı geçerek İstanbul önüne geldi.

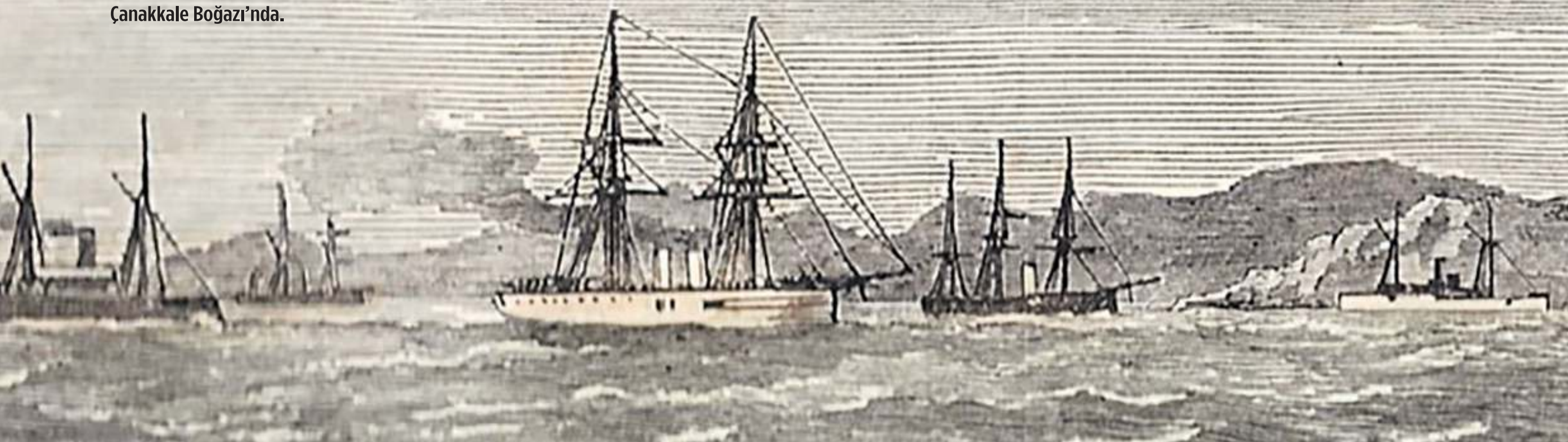
İngiliz donanmasının İstanbul önünde görünmesi, devlet ricali ve İstanbul halkı üzerinde korku ve telaşa sebep oldu. İngilizlerin ileri sürdükleri Fransa ile ilişkilerin kesilmesi, Eflak ve Boğdan'ın Rusya'ya bırakılması gibi şartları görüşmek üzere İngiliz amirali ile görüşmeler başladı. İstanbul'da bulunan Fransız elçisi Sebastiyani, Osmanlı devlet adamlarını kara kuvveti olmayan İngiliz donanmasının bir şey yapamayacağı, korkuların yersiz olduğu yolunda ikna etmeye çalıştı. Bu sırada İstanbul halkı ve asker ocakları üzerinde oluşan ilk günkü telaş, yerini düşmana karşı şehri savunma arzusuna bırakmıştı. Halk ve asker ocakları kendiliğinden silahlanmaya ve sahilleri tahkimata başladı. Bu durumu gören Padişah ve devlet ricali İngiliz isteklerini kabule karar vermişken cesarete gelerek İstanbul'un savunulması çalışmalarına katıldı.

İngiliz donanması için durum tersine dönmüştü. Tehditleri sonuç vermeyince Amiral Duckworth için ya İstanbul'a saldırmak veya geri çekilmek seçeneklerinden birini seçmek kalmıştı. Savunmaya hazırlanan İstanbul'a saldırmayı göze alamayan Amiral Duckworth, 2 Mart 1807'de filosunu geri çekti. Ancak bu sürede Çanakkale Boğazı tahkim edilmiş ve hazır bekleniyordu. İngiliz donanması Çanakkale Boğazı'ndan bazı kayıplar vererek çıkıp gitti.

19. yüzyılın sonunda II. Abdülhamid, Çanakkale Boğazı'ndaki kale ve tabyaların elden geçirilmesi ve yeni tabyalar inşa edilmesi için Asaf Paşa başkanlığında bir komisyon kurmuştu. Asaf Paşa, Çanakkale Boğazı'nda bulunan kale ve tabyaların tamiratını yaptırarak, ağır çaplı yeni toplar ilavesiyle ateş gücünü artırdığı gibi, Boğaz'ın iki yakasına padişahın adını taşıyan Anadolu ve Rumeli Hamidiye isimli iki tabya daha ilave etmişti.

Çanakkale Boğazı'na yönelik son taarruz 1. Dünya Savaşı esnasında gerçekleşti. İttifak Devletleri safında savaşa katılan Osmanlı Devleti'ni saf dışı bırakmak, İstanbul'u ele geçirerek Balkan devletlerini kendi saflarına dahil etmek ve Rusya ile irtibat sağlamak gibi hedeflerle girişilen Çanakkale deniz taarruzu, İngiliz-Fransız müttefik donanması tarafından yapıldı. 1807 yılında Amiral Duckworth'un Boğaz'ı zorlamasının yıldönümünde, 19 Şubat 1915'te başlayan Çanakkale deniz savaşları, 18 Mart 1915'te Türk ordusunun zaferiyle sonuçlandı.

1915'te Çanakkale Boğa-

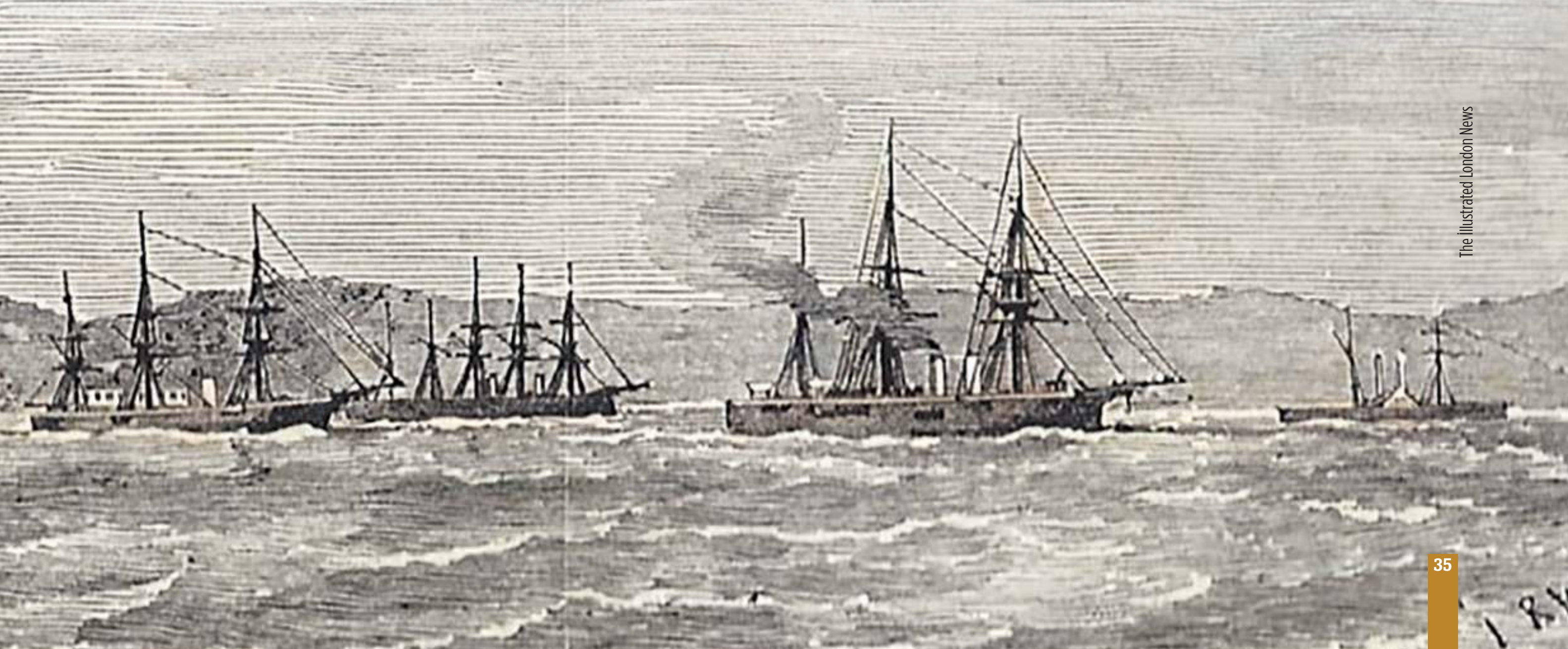
1878'de Osmanlılarla müttefik İngiliz donanması Çanakkale Boğazı'nda.

Fotoğraf: Tunca Örses Koleksiyonu

zı'nın zorlanması, bundan öncekilerden çok daha ciddi bir girişimdi ve her bakımdan daha kuvvetli bir donanma ile gerçekleşmişti. Ancak Çanakkale Boğazı da önceki yıllara göre daha iyi tahkim edilmiş, Boğaz'a döşenen mayın hatları, düşman gemilerine karşı savunmanın en etkili silahı olmuştu. Buna karşılık yeni ve modern bir silah olarak geliştirilen denizaltılar da Müttefik donanmanın etkili gücü olmuştu. Deniz üstünden geçit verilmeyen Çanakkale Boğazı, denizin altından geçilerek düşman denizaltıları Marmara'ya girmiş, İstanbul önlerine kadar gelerek Çanakkale Savaşı boyunca Marmara'da cirit atarak Osmanlı ordusunun deniz sevkiyatına ciddi darbe vurmuştu. ■

İngiliz denizaltıları önemli bir tehditti

18 Mart'ta İtilaf donanması Çanakkale Boğazı'nı geçememiş, ama denizaltıları bunu başarmıştı. Denizaltılar, seyir halindeki Türk gemilerin korkulu rüyası olmuştu.

The Illustrated London News

ÇANAKKALE SAVAŞI'NDA KESİN ZAFER: 9 OCAK 1916

İtilaf'ın Çanakkale'deki tek başarısı: Geri çekilme

Çanakkale kara muharebelerinde hüsrana uğrayan İtilaf Devletleri, Arıburnu cephesini 20 Aralık 1915'te, Seddülbahir cephesini ise 9 Ocak 1916'da terketmek zorunda kaldı. Sekiz buçuk ay süren savaştaki yegane başarıları da bu oldu. 134.728 asker, tek kayıp vermeden Yarımada'yı terketti.

ŞAHİN ALDOĞAN

İngilizler Gelibolu Yarımadası'nın boşaltılması ihtimalini, Savaş Konseyi'nin 1915 Mayıs'ındaki toplantılarında dile getirmeye başlamışlardı. Çanakkale Komitesi'nin Eylül 1915'te toplantısında, İngiliz Başbakanı konuyla ilgili ilk planların hazırlanmasını istedi. 20 Eylül'de Lord Kitchener, Sir Ian Hamilton'a gönderdiği telgrafta, Çanakkale'deki iki İngiliz ve muhtemelen bir Fransız tümeninin Selanik mıntıkasındaki görev için geri alınacağını bildirmişti. Bu talimatta Çanakkale için vadedilen birlikler ve yine yolda bulunan takviye kuvvetlerin de bu yeni cepheye gönderileceği, Hamilton'un Suvla Limanı'nı tahliye edebileceği yazılıydı.

16-17 Ekim'de General Hamilton görevden alındı, yerine General Monro atandı. Monro 28 Ekim'de göreve başladığında, çekilme artık ihtimal olmaktan çıkmış ve uygulanması planlanan bir konu olmuştu. İngiliz Hükümeti son kararını vermek için Savaş Bakanı Lord Kitchener'i Çanakkale'ye gönderdi. Kitchener cephede incelemelerde bulunduktan sonra, çekilme lehinde tavsiyede bulunmakla beraber tereddütler de göstermişti. Sonuç olarak kanaatini: "Tahliye hakikaten güç ve tehlikeli olmakla beraber, şimdiye kadar olduğundan çok daha az zayiatla yapılabilecektir" şeklinde bildirmiştir. 22 Kasım

Çanakkale'yi tahliye hazırlığı

İtilaf kuvvetleri Çanakkale'de kademeli ve başarılı bir geri çekilme planı uyguladı. Gündüz gemilerden karaya asker ve mühimmat çıkarılıyor, hava karardıktan sonra çok daha fazlası gemilere geri taşınıyordu (aşağıda). Günümüzde Anafartalar sahilinde kalmış bir tahlisiye sandalı (solda).

1915'de Lord Kitchener'in raporu, İngiliz Kabinesi'ne geldi. Bu rapordaki önemli hususlardan biri de, Almanya'nın artık Türklere fiilen yardım etmeye başladığının dile getirilmesi (Sırbistan'ın yenilgisiyle ve Bulgaristan'ın İttifak'ın yanında savaşa girmesiyle, tren yolu açılmıştı) ve İngilizlerin mevzilerinde tutunmasının imkansızlığından bahsetmesiydi.

İlk aşamada Anafartalar ve Arıburnu cepheleri boşaltılacak, Seddülbahir bölgesi, deniz harekâtlarına dayanak noktası olmak üzere elde bulundurulacaktı. 7 Aralık 1915'de nihai kesin karar İngiliz Kabinesi'nin 22 üyesi ile yaptığı toplantıda alındı.

Aralık 1915 başında İtilaf cephelerindeki genel uygulamalar şunlardı:

• Türkleri kuşkulandıracak hareketler yapılmayacaktı.

• Birinci hat siperleri son ana kadar tutulacaktı.

• Gemiler fazla görüntü vermeyeceklerdi.

• Topçu ateşleri, geri ve sahil hizmetleri değişiklik yapılmadan sürdürülecekti.

20 Aralık 1915 tarihinde sabah 04.10'da Arıburnu cephesinden en son Albay Paton ve Deniz Albay Staveley küçük bir kayıkla sahilden ayrıldılar. Anafartalar cephesindeyse en ▶

Fotoğraflar: Tunca Örses Koleksiyonu

Aldatmacalar işe yaramıştı

İngilizler Yarımada'yı tahliye planlarına, çeşitli aldatmacaları dahil ettiler. Asker görünümü verilmiş mankenler ve su mekanizmasıyla kendi kendine ateş eden tüfekler, Türk savunmasını oyalamıştı.

son 05.00'da General Fanshawe ve Tümen karargâhı sahilden ayrılırken peşlerinden malzeme ve erzak depolarını ateşe veren Dz. Alb. Unwin ve Alb. Beynon bir kayıkla sahili terk ediyordu. O ana kadar 8 Aralık'tan itibaren cephelerden (Arıburnu ve Anafartalar) 83.048 subay ve er, 186 top, yaklaşık 2000 araba ve 4695 hayvan boşaltılmıştı.

Seddülbahir cephesine gelince...

Fransızlar, cephedeki bütün kuvvetlerini çekmek istiyorlardı. 12-22 Kasım tarihlerinde bütün Senegalli birlikler geri çekilmişti. Aralık başında cephede bir Fransız tugayı kalmıştı, Fransız piyadesinin yerini 29. İngiliz Tümeni almıştı (Fransız topçusu cephedeydi). 23 Aralık 1915'de Genelkurmay Başkanlığı'na atanan General William Robertson, 24 Aralık'ta General Monro'ya, yakın tarihli bir boşaltma için ilk talimatı göndermişti.

28 Aralık'ta İngiliz Hükümeti kesin kararını verdi. Boşaltmanın son iki günlük evresine 22.000 kişi bırakılacaktı. 30 Aralık'ta bütün birliklere son talimat gönderildi. 7 Ocak 1916'da Seddülbahir Cephesi'nde 19.000 asker ve 63 top kalmıştı. Tam bu sırada 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders, son bir taarruza karar verdi. 7 Ocak 1916'da Zığındere bölgesinde yoğun bir topçu ateşinden sonra 12. Tümen'in 34. Piyade Alay'ı hücuma kaldırıldı. Yarımada'da o güne kadar görülmemiş yoğunluktaki Türk topçu ateşine rağmen, 34. Alay birlikleri, Şehitler Sırtı'nı kanlarıyla suladı; İngiliz siperlerinden ve donanma gemilerinden açılan etkili ateşlerle, taarruz safları kırıldı.

7 Ocak'ı 8 Ocak'a bağlayan gecede, 2.300 insan, 9 top ve 1.000 hayvan gemilere taşındı. Son geceye 17.000 ki-

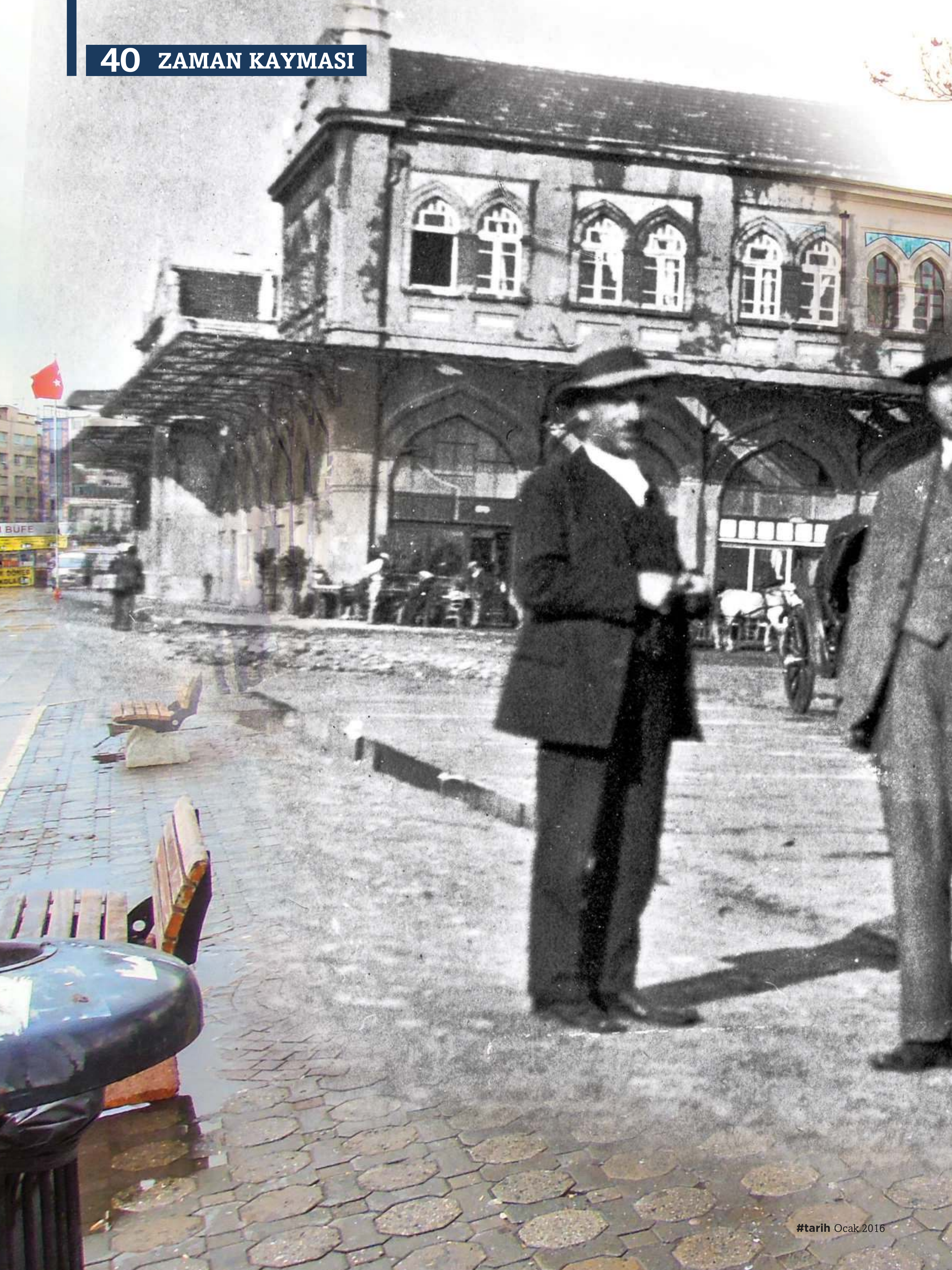
Tahliyeden hemen sonra

“Abdurrahman Bayırı’nda 7. Fırka Karargâhı subayları, düşmanın kaçmasını müteakip sahili ve düşman siperlerini seyrederken...”

şi kalmıştı. 9 Ocak 1915 saat 02.00’de Zığındere Ağzı’ndan 13. Tümen’in son kafileleri bindirildi. General Maude ve son 160 kişi, Tekke Koyu’ndan 03.45’de sahilden ayrıldılar.

Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin’in (Çalışlar) 27 Aralık 1915 tarihli, düşmanın cepheden çekilmesiyle ilgili yazdığı rapordaki bazı tespitler önemlidir. Raporda “5. Ordu’da ve Anafartalar Grubu’nda düşmanın Çanakkale cephelerini tahliye edeceği kanaati mevcut değildi” denmektedir. Son gün dahi böyle kanaatlerin geçerli olduğu bir cephede fazla yorum yapmaya lüzum var mı? Ancak 27 Kasım’da cephede kuvvetli keşif taarruzları yapmayı öneren Anafartalar Grubu Komutanı Albay Mustafa Kemal’in üst makamlarca adeta terslenerek engellendiğini hatırlatalım. Mustafa Kemal 10 Aralık 1915’de sağlık nedenleriyle görevini 5. Kolordu Komutanı Fevzi (Çakmak) Paşa’ya devrederek, cepheden izinli olarak ayrılmış ve İstanbul’a gitmişti.

Çanakkale kara muharebeleri, 25 Nisan 1915 günü İtilaf kuvvetlerince büyük ümitlerle ve heyecanla, stratejik bir operasyon olarak başlatıldı. Türk savunması karşısında hüsrana ve başarısızlığa uğradılar, ama başarılı bir taktik çekilmeyle Çanakkale’yi terkettiler. ■

BÜFE

HAZIRLAYAN: **YİĞİT KÖSEOĞLU**

KADIKÖY HÂL BİNASI

Adı durmadan değişen bina

1927'de İtalyan mimar Ferrari'ye meyve-sebze hâli olmak üzere Kadıköy rıhtımında yaptırılan bina 1937'ye kadar boş kalır. 1938'de yıkılmanın eşiğinden dönen yapı bir süreliğine itfaiye garajı olarak hizmet verir. O yıllardaki ismi, 'İtfaiye'dir. Sonra kısa bir heves: Burası otogar olsun! Ama bundan da çabuk vazgeçilir. 1970'lerin ortalarına kadar inşa amacına uygun, 'Hâl' olarak kullanılan bina o yıllarda tekrar boşaltılır. Yeni hedef burayı kültür merkezine dönüştürmektir. 1984 restorasyonu 1986'da tamamlanır. Fakat kültür merkezi niyeti hayata geçmez, yapı İ.Ü. Devlet Konservatuvarı'na tahsis edilir. 1989'da son rötuş gelir: Binanın bir bölümü Şehir Tiyatroları Haldun Taner sahnesi olur. Bugün ne Hâl adını hatırlayan var, ne İtfaiye. Yapının halk dilindeki yeni adı 'Tiyatro'. Ne kadar zaman bu isimle anılacağını bilmek ise kâhin işi.

CENGİZ KAHRAMAN KOLEKSİYONU

SON 30 YILDA KAOS KURAL OLDU

Nerede o eski savaşlar!

I. Dünya Savaşı'nda ölenlerin yüzde 90'ı asker, yüzde 10'u sivildi. Günümüz savaşlarında ise sivil kayıpların oranı yüzde 90'ı geçiyor. Eskiden uzak sınırlarda yapılan muharabeler son yıllarda kentlere, mahallelere taşınıyor. En korkunç savaş suçlarını bile propaganda malzemesi olarak kullanmaktan çekinmeyen 'yeni savaş', dünyanın tamamını kanlı bir cepheye dönüştürüyor.

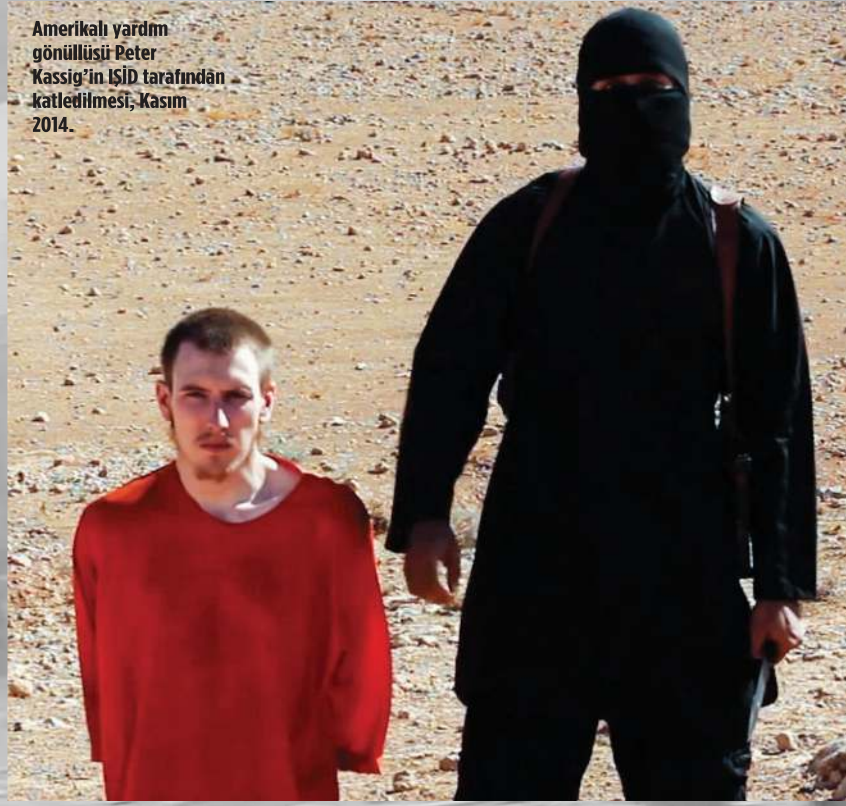
M. TANJU AKAD

Savaşın neredeyse bir medeniyet göstergesi haline geleceğini kim tahmin edebilirdi? Tarafların kendi ordularıyla sivil halktan uzakta er meydanına çıktığı ve 'centilmence' çarpıştığı eski savaşların nostaljik güzellemelerle anılabileceği kimin aklına gelirdi? Dünyanın tamamını cephe ilan eden, sivil-üniformalı ayrımı gözetmeyen, taşeron güçler üzerinden yürütülen; başı sonu, cephesi tarafı belirsiz günümüz savaşlarına tanık oldukça, insanın geçmişin 'masum' savaşlarına özlem duyası geliyor. Günümüzde her şey gibi savaşlar da bozuluyor.

Savaşın yeni yüzü bir yandan tarihte gördüğümüz birçok şeye benziyor, bir yandan da hiçbir şeye tam benzemiyor. İlan edilmeden başlamaları, tarafların sayısının değişkenliği, müdahillerin tam belli olmaması, iç içe geçmiş birçok savaştan oluşan karmaşık yapıları yeni savaşları garip bir mücadeleler silsilesi haline getiriyor. Günümüzde savaşların nasıl başladığı kısmen anlaşılsa bile, "hangi koşullar gerçekleşirse bu savaş sona erer" sorusunu kimse yanıtlayamıyor. Çok farklı dinamiklerle beslenen şiddet dalgaları bir yükseliyor, bir sönüyor. Bunu, fırtına sonrasının ölü dalgaları gibi, Avrupa kıyılarına vuran mülteci dalgaları izliyor. İçin için yanan ateş bir Mezopotamya'da, bir Filistin'de parlıyor, kimi zaman Lübnan ve Suriye'de alevleniyor. Bazen Körfez'e veya Libya'ya uzanıyor. Ama tehdidin ucu bucağı yok. Paris'e, Kaliforniya'ya, Kenya'ya, Bombay'a, Endonezya'ya, Azerbaycan'a, Çeçenistan'a da sıçrıyor. Kaos dünyayı sararken, hiçbir gerçekçi çözüm üretilemiyor. Oysa tarih, bugünü anlamak için vardır. O halde biz de sürekli ama düşük yoğunluklu bu savaşın nasıl geliştiğini yakın ve uzak geçmişte arayacağız.

Bugün yaşanan ne sadece Batılıların ileri sürdüğü gibi ABD'nin bugüne kadar uğruna bir buçuk trilyon dolar harcadığı "teröre karşı küresel savaş"tan ibarettir, ne de İslam'ın bir kısmına atfedilen cihattır. Bileşiminde birçok yeniden yapılandırma ve sınırları değiştirme projesi, kimi devletlerin uzun vadeli güvenlik kaygılarının giderilmesi, enerji ve su kaynaklarının denetimi ve geçmişten kalan hesapların kesilmesi gibi unsurlar vardır. Tarihi Şii-Sünni çatışmaları, imparatorlukların paylaşımından kalan 1918 hesaplarıyla iç içe geçer. Osmanlı topraklarının yeniden paylaşımı bunun bir parçasıdır. Sünni radikalizmine karşı besledikleri derin endişe, tüm nüfuz sorunlarına karşın Rusları da Suriye'ye çekmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda ölenlerin yüzde 90'ı asker, % 10'u sivillerden oluşuyordu. İkinci Dünya Savaşı'nda bu oranlar % 50-50 oldu. Günümüzde ise ölenlerin en az %

Amerikalı yardım gönüllüsü Peter Kassig'in IŞİD tarafından katledilmesi, Kasım 2014.

Sivil kıyımları

Genç bir adam Suriye kuvvetlerinin varil bombası saldırısında yaralanan küçük bir kızı taşıyor. Halep, Haziran 2014.

Baraa Al-Halabi / AFP/Getty Images

90'ını siviller oluşturuyor. Adeta soykırıma dönüşen savaşlarda cephe kavramı da değişiyor, ülkelerin ve hatta dünyanın tümü cephe haline geliyor. Eskiden uzak sınırlarda yapılan muharebeler şimdi kentlere ve mahallelere taşınıyor. Bütün ordular kent savaşlarına hazırlanıyor. Bu biraz dünyanın büyük bölümünün kentlere göçmesinden, biraz da savaşın yeni niteliğinden kaynaklanıyor. Zayıf olan taraflar kentlerde daha rahat barınabiliyor. Çünkü, dağlarda gezenleri ve konuşanları uzaydan bile tespit eden inanılmaz teknolojiler var. Ayrıca, savaşın politik niteliği askeri niteliğine ağır basınca, büyük kitlelerin olduğu yerler savaş mahalli haline geliyor. Tabii, dağlar gene de çekilme mahalli olabiliyor, ama önemleri eskisiyle kıyas bile edilemez. Aslında savaş, tam anlamıyla yeryüzüne yayılıyor.

Modern savaşın çok kabaca sanayi devrimi ile başladığını düşünebiliriz. Yani, büyük orduları donatabilecek seri üretimin olması gerekir. Ancak bu yeterli olmaz. Bu orduları ve atlarını doyurabilecek tarım üretiminin de hiç değilse kısmen makineleşmesi koşulu vardır. Sanayi devriminin 1790'larda ortaya çıktığı söylenir. Nitekim Fransız İhtilal Savaşları sırasında Avrupa atölyeleri yüz binleri bulan orduları donatılıp besleyebilmiştir ama bunlar üretim merkezlerinden fazla uzaklaşamamışlar, uzaklaştıkları her durumda desteksiz kalarak perişan olmuşlardır. Bu nedenle modern savaşın ilk aşaması buharlı makinelerin, yani istimbot ve demiryolları ile telgrafın yaygınlaşmasıyla tanımlanabilir. İlk örnekleri Kırım Savaşı ile ABD İçsavaşı'dır. Fransa'nın İtalyan bağımsızlığını desteklemek için Avusturya'yı yendiği Solferino Muharebesi de bunlara eklenmelidir. Buradaki kıyım gözlemcileri o kadar etkilemiştir ki, hemen ertesinde Kızılhaç teşkilatı kurulmuştur. Akabinde, Prusya'nın Alman Birliği'ni kurarken kazandığı Danimarka, Avusturya ve Fransa savaşlarını görürüz. 1870-71 yıllarına rastlayan sonuncusu ayrı bir önem taşır.

Şehirler de güvenli değil

İç savaş sırasında ateş altında kalan sivilleri korumaya çalışan Bosnalı bir asker. Saraybosna, 1992.

Lübnan İç Savaşı'nın derin izleri, Beyrut.

Fransız İmparatoru teslim olmuş, orduları dağılmıştır ama Fransa halkı teslim olmayı reddederek gerek ülkenin diğer bölgelerinde, gerekse de Paris'te savaşı sürdürmüş, yeni ordular kurarak büyük çaba göstermiştir. Krallar belli bir kayba uğrayınca veya paraları tükenince savaşa son verirlerdi. Halklar birçok kez bunu reddederek, büyük kayıplar pahasına uzun savaşlara girişmişlerdir.

Modern savaşta ikinci aşama kendisini içten patlamalı motorlar ve telsiz ile gösterir. Kamyonlar, tanklar ve uçakların sahneye çıktığı Birinci Dünya Savaşı bu aşamanın ilk büyük örneğidir. Onun devamı olan İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte üçüncü bir aşama ortaya çıkar: Nükleer savaş. Atom bombası sadece iki kez kullanılmıştır ama 45 yıl süren Soğuk Savaş nükleer silahların gölgesinde devam etmiş, dolaylı

Marko Djurica/Reuters

Donetsk şehrinde Rus yanlısı sivil bir eylemci Ukrayna polisinin önünde gösteri yapıyor, 28 Nisan 2014.

savaş yöntemlerinin alabildiğine gelişmesine sahne olmuştur. Aslında, günümüzdeki kaotik savaşın temellerinin de bu dönemde geliştirildiğini söylemek mümkündür. Kara propaganda, gizli ordular, uluslararası terör bu dönemde büyütülüp beslenmiştir. Bunlar modern savaşın dördüncü aşaması olan siber savaş ve/veya elektronik savaşla devam eder. Çok uzun bir zamandır, silahlanmaya ayrılan fonların en az yüzde kırkı, birçok durumda daha fazlası bu alana ayrılmaktadır. Bazı tiplerdeki savaş uçaklarının maliyetinin üçte ikisi elektronikle ilgilidir. Elektronik savaş hem her kuvvette büyük yer kaplamakta, hem de özel bir alan haline gelmiş bulunmaktadır. Bu alan sadece tespit, hedefleme, sevk, aldatma, önleme gibi kritik unsurlardan ibaret değildir. Hasmın komuta ve iletişim sistemlerini felç etmeyi de amaçlamaktadır. Ayrıca propaganda, istihbarat, dezenformasyon için yaratılan olanaklar kullanılır. Nihayet, ülkelerin ekonomilerini, bankacılık ve ticaret faaliyetlerini, enerji üretim ve dağıtımını yürüten sistemlerin sabotajı kolaylaşmış, bunu önlemek için dev yatırımlara girişilmiştir. Günümüzde bunların hepsi kullanılmakta, dahası, her an tepemizde düzinelerce uydu ve insansız hava aracı dolaşmaktadır.

Elektronik savaş aşamasının diğer bir unsuru da havacılığın gelişim günlerinden itibaren tartışılmaya başlanan "terör bombardımanlarının" devamıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında, sirenlerini açarak dalışa geçen Alman Stuka uçaklarını gören Fransız birliklerinin paniğe kapılıp dağıldıkları bilinmektedir. Londra ve Berlin üzerindeki karşılıklı terör bombardımanları, hatta daha önceki Madrid'in bombalanması da hatırda kalan örneklerdir. Fakat klasik terör bombardımanları beklenildiği kadar etkili olamamış, düşman ülke halklarının savaş azmini kıramamıştır. İngiliz Bombardıman Gücü komutanı Harris, 1944'e kadar Berlin'e yapılan akınların bu ülkeyi teslime zorlayacağını savundu. Ama Alman kenti son ana kadar direnecekti. İngiltere ve özellikle Almanya kentlerin bombalanması sonucunda teslimiyetçi eğilime girenlere karşı ciddi tedbirler aldılar. Ancak atom bombasını da terör bombardımanı olarak düşünmek gerekir ve bunun Japonya'nın teslimini sağladığı tartışmasız bir gerçektir. Amerikalılar bunu Irak'ta "shock and awe" (şok ve dehşet) terimiyle ifade ettikleri korku bombardımanına dönüştürdüler. Bu teknolojiye ve kaynaklara sahip olmayan terör örgütleri ise aynı etkiyi korkunç katliamlarının videolarını dağıtarak sağlama-

Rodrigo Abd/AP

Gündelik hayatın parçası 'yeni savaş'
Kuzey Suriye'nin İdlib kentinde bir adam 11 yaşındaki Bilal'e roketatar kullanmayı öğretiyor, Mart 2012.

ya çalışıyorlar.

Yukarıda saydığımız unsurların çoğunu bir araya getirdiğimiz zaman, modern savaşın beşinci ve şimdilik son aşamasına gelmiş oluruz. Bu, büyük güçlerin bazen kendi silahlı kuvvetlerini savaşa sürdükleri, ama çoğu zaman dolaylı olarak yönlendirdikleri yerel veya uluslararası güçleri kullandıkları, genelde düşük yoğunluklu, cepheleri çok net olmayan, sürekli değişen bir savaştır. Karakteristik özelliklerinden biri de etnik ve dini ayrılıkların çokça kullanılmasıdır. Ne var ki, kullanılan örgütlenmelerin bir kısmı zamanla kendi politikalarını geliştirmişler, arkalarındaki güçlerle karmaşık ilişkilere girmişlerdir.

Günümüzde tüm İslam coğrafyasını ve kısmende Doğu Avrupa'yı saran bu savaşların ortak özelliği ilan edilmeden başlamalarıdır. Esasen çoğu zaman karşıda bir muhatap da görülmez. Kontrolden çıkan kitle hareketleri ve terör kol kola yürür, sonra kitle hareketleri sönerken, terör örgütleri işin kontrolünü ellerine alırlar. Ulusçu hareketlerin başarısızlıkları sonucunda kitlelerin İslami radikalizme yönelmeleri gerçeği de global oyunun bir parçasıdır. Bu durum örneğin Filistin'de çok net bir şekilde görünür. FKÖ ve diğer örgütlerin başarısızlığı, Filistin ve Lübnan'da Hamas ve Hizbullah gibi örgütlerin öne çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Benzer durumlar Kafkasya'da da belirgin şekilde göze çarpar. Çeçenistan tipik bir örnektir. İş bu hale geldiği zaman, söz konusu örgütlerin hangilerinin, hangi ölçülerde büyük güçlerin denetiminde olduğunu ortaya koymak zor hale gelir. Evet, Şii İran'ın ve karşısındaki Sünni yönetimlerin hangi örgütleri destekledikleri bilinir ama ABD ve Rusya gibi devletlerin tüm örgütlerle bağlantıları var-

VİETNAMDAN IRAK'A

Ezberi şaşan düzenli ordular

Vietnam'a atılan bombaların miktarı İkinci Dünya Savaşı sırasında tüm ülkelere atılanlardan daha fazlaydı. Buna karşın Amerikalılar 7 bine yakın uçak ve helikopter yitirdiler. Vietnam direnmişti. Sovyetler'in Vietnam'ı ise Afganistan oldu. 1979'da başlayan Sovyet igali, 1989'da son buldu. Amerikalılar Vietnam'dan 30 yıl sonra Irak'ta Saddam ordularını "shock and awe" (şok ve dehşet) taktikleriyle kısa sürede dağıttılar. Ancak bundan sonra işler karıştı. Irak'ı yönetemedikleri gibi, işgalin yol açtığı bir buçuk milyon ölüm ve sayısız göç dalgası etnik ve dini bölünmeleri düşmanlığa dönüştürdü. Merkezi otorite dağılınca, parayla ve bağışlarla beslenen bir dizi küçük ve kapalı yönetim doğdu. Vietnamlılar gibi "saklanacak tropik ormanları olmayan" Iraklılar savaşlarını kentlerde, Bağdat'da, Kerkük'de, Felluce'de, Telafer'de sürdürdüler. IŞİD'de bu kaostan doğdu.

Erik De Castro/Reuters

Afganistan'ın Nangahar bölgesinde devriye gezen Amerikan askeri, 2012.

dır. Bunlar nerede başlar, nerede biter bilinmez. Ama sonuçları aşikardır. Örneğin bugün Libya, halkının yarısına yakın bir kısmının komşu ülkelere veya İtalya üzerinden Avrupa'ya kaçtığı bir enkaz haline getirilmiştir. Suriye ve Irak yıkıntıdır. Afganistan ve Pakistan savaş bölgesidir. Ve bu hale getirilmek istenen birçok ülke daha hedeftedir, hemen hepsi İslam coğrafyasına aittir. Ukrayna gibi uzun bir gerilla savaşına sahne olmuş ülkeler de fiilen parçalanmıştır.

Bir açıdan bakınca, parçalanmakta olan ülkelerin hemen hepsinin Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni rejimler olduğu görülür. Soğuk Savaş biter bitmez 1918'de kurulan Çekoslovakya ve Yugoslavya tarihe karıştı. Birincisinde bu kolay halledilirken, ikincisinde yıllar süren kanlı bir iç savaş sürdü. 1918'den itibaren bir dizi işbirlikçi yönetime ve ayrılıkçı harekete sahne olan Ukrayna da fiilen dağıtıldı. Azerbaycan toprakları işgal edildi. Kafkasya kargaşa içerisine düştü. Ne var ki daha büyük felaketler eski Osmanlı coğrafyasında yaşanacaktı.

Yeni savaşın bir başka özelliği de son derece kirli bir savaş olmasıdır. Gerçi hiçbir savaş temiz değildir ama sivillerin bu kadar hedef alındığı, bilgi kirliliği yaratıldığı, savaş suçlarının propaganda olarak kullanıldığı örnekler tarihte nadirdir. Naziler bile yaptıklarının suç olduğunu biliyor ve gizlemeye çalışıyorlardı. Yeni savaşın hiçbir etik kaygısı yok. Hedef alınanların iradesini kırmak için yalan ve katliam, şok ve korku, olabildiğince kullanılıyor. Kuşkusuz ki nüfus artışı, iklim sorunları ve kaynak sıkıntıları krizlere, dolayısıyla kitlelerin radikalizme kaymasına yol açıyor. İşsiz ve geçim olanağından yoksun kitleler için ya göç yolunun bilinmeyeni ya da radikal örgütlerin militanlığı gibi seçenekler kalıyor. Bunu değerlendiren güçler, bu kitleleri dolaylı olarak yönlendiriyor ama nadiren istedikleri oranda kontrol edebiliyor.

İklim felaketi, açlık ve nüfus artışı 17. yüzyılda Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları'na, Osmanlılarda ise ardı arkası kesilmeyen isyanlara yol açmıştı. Mezhep savaşları veya isyanlar şeklinde tezahür eden bu savaşların arka planında iklim felaketinin yattığı ancak son yıllarda ortaya konulabildi. Muhtemeldir ki, geleceğin tarihçileri de günümüzün bu garip savaşlarının arka planında yatan unsurları açıklığa kavuşturacaklardır. ■

SURLAR GERİ DÖNDÜ

Yeni utanç duvarları

Berlin Duvarı yıkıldı ama günümüzde farklı dünyaları birbirinden yine duvarlar ayırıyor. Kudüs ve Betyüllahim civarında binlerce bahçe ve zeyin ağacını yok ederek inşa ettikleri duvara İsrailliler "Güvenlik Duvarı", Filistinliler ise "Irkçı Duvar" diyorlar. Strateji uzmanlarının büyük çoğunluğu dünyanın duvarlarla bölünmesinin düşük yoğunluklu ama sürekli çatışmalara engel olamayacağı düşüncesinde. Buna rağmen, aralarında Türkiye'nin Suriye sınırının da bulunduğu dünyanın pek çok yerinde güvenlik duvarları yaygınlaşmaya devam ediyor. Halbuki dünya son 200 yıldır surlar ve duvarlar içerisinde yaşamaktan kurtulmuştu.

İsrail'deki Pisgat Za'ev yerleşimini Shufat mülteci kampından ayıran güvenlik duvarı. Temmuz, 2012.

Jillian Kestler-D'Amours/IPS.

Türkiye'nin güneydoğusunda süren savaş kazılan hendeklerle şehirlere taşındı, 2015.

İlyas Akengin/AFP

GÜÇ SENİNLE OLSUN!

38 ışık yılı sonra

Luke ve Leia
İlk filmde Luke Skywalker'ı canlandıran Mark Hamill 26, Prenses Leia'yı canlandıran Carrie Fisher 21 yaşındaydı.

İlk filmden 38 yıl sonra yeni bölümüyle (Güç Uyanıyor) tekrar vizyona giren 'Yıldız Savaşları', popüler kültürün yakın tarihte iz bırakan önemli yapımlarından oldu. Yaratıcısı George Lucas'ın kişisel macerası eşliğinde, bir döneme damgasını vuran seri filmin gerçek hikayesi...

BARAN AKKUŞ

Star Wars (Yıldız Savaşları) filmlerinin yaratıcısı George Lucas'ın babası, 1929'daki Büyük Bunalım sırasında büyümüştü ve ofis malzemeleri satan muhafazakar bir işadamıydı. California'nın küçük bir kasabasında, Modesto'da, Dorothy Ellinore Bomberger Lucas'la yaşıyordu. Küçük Lucas, ABD'nin üç senedir 2. Dünya Savaşı'nda olduğu 1944'de doğdu. Henüz Japonya'ya atom bombası atılmamıştı.

Annesi, zayıf bünyesi yüzünden hayatının büyük bir bölümünü yatağına mahkum olarak geçirmişti. Kısa boylu, zayıf, içine kapanık George babası için bir ha-

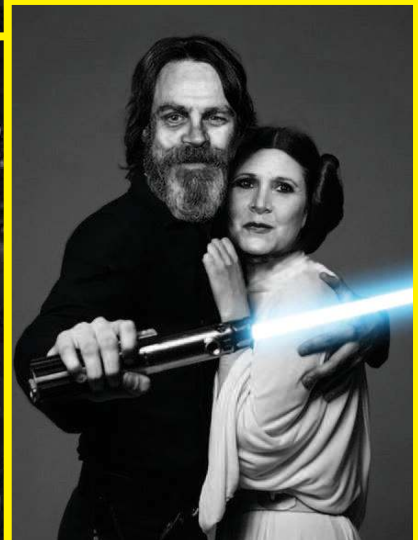
efsane hâlâ formda

yalkırıklığı olmuştu. George Sr., oğlundan, küçümseyerek "sıska küçük şeytan" diye bahsederdi.

Lucas, insan ilişkilerinde de beceriksiz ve başarısızdı; bu yüzden okul hayatında da sürekli itilip kakılmalara, alaylara maruz kaldı. George Lucas belki her ergenin biraz yapması gerektiği gibi, içinde yetiştiği değerleri sorgulayarak bunlara karşı çıkmayı başardı ve aşık olduğu sinema sanatının yakınlarından geçmediği bu kasabadan ayrılarak, üniversitede sinema okumaya karar verdi. Kararını açıkladığında, babası doğal olarak Sin City'ye (Hollywood) gitmesine karşı çıktı. "Dönersin geri birkaç yıl sonra" deyince, George bağırarak bir kehanette bulundu: "Hayatta geri dönmeyeceğim. Otuz yaşımdan önce milyoner olacağım". 29 yaşında ilk stüdyo filmi Graffiti'nin gişe başarısıyla milyoner oldu ve 70 yaşından önce, yarattığı "Star Wars" evrenini Walt Disney Company'ye satarak milyarder olmayı da başardı.

Francis Ford Coppola gibi daha "karanlık", yetişkin filmler yazan bir çevresi vardı Lucas'ın bu ilk dönemlerinde. ▶

Jedi ve Prenses
Luke Skywalker son filmde sadece finalde görülüyor. Harrison Ford ve Chewbacca ise neredeyse hiç yaşlanmamış (üstte).

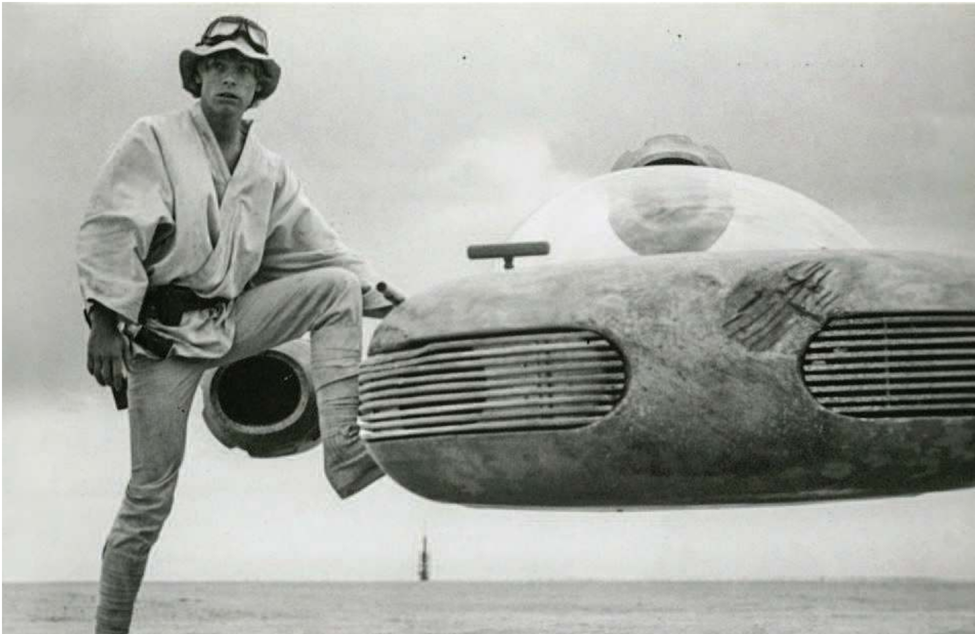
R2D2
Serinin ilk filmlerinin kahramanları arasında yer alan droid son filmde pek yok ama, yine de anahtar bir fonksiyonu yerine getirdiği için hakkı teslim ediliyor.

Hatta kendini bir odaya kapatıp, iki buçuk yıl boyunca "Star Wars: A New Hope"un senaryosu üzerinde çalıştığı sırada, "Apocalypse Now" George Lucas'ı bekliyordu. Coppola, Lucas'a senaryoyu teklif etmişti ama Lucas reddetmişti bu teklifi. Coppola ise, "Apocalyspe Now" gibi bir projeyi reddetmenin delilik olduğunu düşünüyordu.

Halbuki Lucas, tepesinde Sergei Eisenstein'ın resmi, küçük odasında pop kültürün, mitolojinin her köşesinden topladığı parçalarla belki "Apocalypse Now" gibi bir sinema şaheseri değil, ama 20. yüzyıl pop kültürünün belki de en önemli eserini yaratıyordu. En büyük ilham kaynağı, 1934'den beri Pazar günü gazetede yayınlanan "Flash

Yaratıcı Lucas
George Lucas ilk filmin çekimleri sırasında, henüz 30'larının başında (üstte). Bugün 71 yaşındaki Lucas, kendi yarattığı askerlerden de korkmuş görünüyor! (üstte sağda).

Gordon"du. Bu çizgiroman, bilimkurgu türünde olmasının yanında tam bir macera filmi estetiği vardı. Hiç durmayan bir hareket ve dinamizm içeren bu klasik çizgiromanın duygusunu, sinemaya taşımayı tasarladı.

Bu sıralarda okuduğu Joseph Cambell de Lucas'ı çok etkilemişti. Cambell'ın kitaplarında, tarih boyunca belli başlı parçaları sürekli olarak karşımıza çıkan tek bir mitos olduğu fikri, Lucas'ın "Star Wars"u yazarken en çok faydalandığı formüldü. Tabii yalnızca eski moda çizgi romanlar ve mitoslar değildi "Star Wars" evrenini yaratacak olan. ABD'nin 70'lerde yaşadığı travmalar da ortaya çıkacaktı hikayelerde.

Soğuk Savaş'ın yarattığı kıyamet senaryoları, Death Star'ın gezegenleri yokedici gücünde gösteriyordu kendini. 'İmparatorluk'un yenilmez görünen kudretinin, Endor gezegeninde yaşayan kısacık, tüylü, şirin Ewok'lar tarafından dize getirilmesinde, Amerika'nın Vietnam'da yaşadığı mağlubiyetin izleri vardı. Tam

BB-8
Son filmin droid kahramanı BB-8, en az halefi kadar zeki! Tabii tasarımı da 38 yıl içinde gelişmiş. R2D2'ye göre çok hızlı, yuvarlanarak ilerliyor…

bir tarih tutkunu olan George Lucas'a İmparator Palpatine'in bir zamanlar bir Jedi olup olmadığı sorulduğunda, şöyle cevap verdiği aktarılır: "Hayır, bir siyasetçiydi. İsmi de Richard M. Nixon'dı. Parlamentoyu devre dışı bıraktı, başa geçti ve tam bir imparatorluk neferi oldu. Gerçekten kötü biriydi. Ama gerçekten iyi bir insanmış gibi davranırdı".

George Lucas'ın güce karşı olan şüpheciliği ve karşıt tutumu, filmlerinin yakaladığı inanılmaz başarıyla meşruiyet kazanmış oldu. "Star Wars"u ilk izlettiğinde, film, özellikle de John Williams'ın artık bir klasik haline gelmiş inanılmaz müzikleri de olmadan, neredeyse hiçbir arkadaşı tarafından beğenilmedi. İnadı biraz da bundandı belki.

Bir bilimkurguydu "Star Wars", ama gücü temelde bir sihir olarak ele alıyordu. Kaçış edebiyatı olarak yıllarca küçümsense de (son yıllarda hakettiği saygınlığı kazandığı söylenebilir) fantastik edebiyatın değişmez unsurlarından biriydi sihir. Fakat bu kaçış, her zaman yüzleşmeden kaçmak, mücadeleden çekilmek anlamına gelmiyordu. "Star Wars" kimilerine göre "yüzeysel", yeni nesil patlamış mısır sinemasını dünyanın başına saran B sınıfı ucuz bir eğlenceydi. Ama kesin olan şey kalbinin doğru yerde, yani direnenlerin tarafında bulunduğu gerçeğiydi.

"İster Julius Ceasar, Napoléon ya da Adolf Hitler olsun, demokrasiden vazgeçme fikrini –çoğu zaman kriz dönemlerinde vazgeçilir- tarih boyunca görürsünüz" diyordu George Lucas. Galaktik Cumhuriyet Parlamentosu'nun Palpatine'in başını çektiği darbeyle yıkılmasına şahit olduğunda Padmé Naberrie'nin gözlemlediği gibi, özgürlük bazen alkışlar eşliğinde de ölüyordu. Cumhuriyet içeriden ▶

Karada-havada
Landspeeder'lar ilk filmlerin uzay araçları kadar beğenilmişti (altta solda). Son filmde Rey'in (Daisy Ridley) kullandığı araçlar teknik olarak gelişmiş, ama "retro" tasarım devam ediyor (altta).

Han Solo 977
Harrison Ford'un parladığı ilk film, aynı zamanda aktörün "Kutsal Hazine Avcıları"yla doruğa ulaşacak bilimkurgu-fantastik filmler kariyerinde dönüm noktası oldu.

Eski ve yeni kahramanlar
"Klonların Saldırısı" filmindeki meşhur düello sahnesi (üstte sağda). Son filmin kahramanı Rey ise henüz Jedi olamadığı için, doğal yeteneğine rağmen iyi kılıç kullanamıyor (üstte en sağda).

çürüyebiliyordu. Tek adam yönetimleri, yalnızca Palpatine gibi Sith lordları tarafından yaratılmamaktaydı; kendisine alkış tutanlar da en az lordlar kadar suçluydu. Palpatine gibi diktatörleri, kültürel olarak cılızlaşan, aşırı büyümeye ve tüketime odaklanan toplum başa geçiriyordu.

Başka küçük ayrıntılarda da, "Star Wars"un temel yapısı, Roma İmparatorluğu'nun tarihini yansıtır. Senato, Cumhuriyet gibi oluşumlar Roma İmparatorluğu'ndan gelirken, askerlerin kıyafetleri ve simgeleri de açıkça Nazileri çağrıştırır. Tarihin bu dev imparatorlukları gibi, Palpatine ve "İmparatorluk" da üstün askerî gücünü ve ölümcül silahlarının yarattığı tehdidi kullanarak galaksiyi kontrol eder. Alderaan gezegenin ilk üçlemede nedensiz yere yok edilmesi de bundandır.

Göz göre göre yapılan katliamlara, yolsuzluklara ve kötülüklere rağmen, halkın büyük çoğunluğu nasıl bir zamanlar Hitler'i desteklediyse, Palpatine de aynı şekilde destek bulur. Halkın çoğunluğunun desteğini almış bu diktatörlerin ellerinde silahları, bombaları, dünyaları yok edecek güçleri varken, direnmek mümkün değil gibi görünür. İşte böyle zamanlarda, başlangıç olarak Yoda gibi bilge savaşçılara kulak vermek gerekir belki de. Eğer "İmparatorluk"u alt etmek istiyorlarsa, "âsiler önce bildiklerini unutmalıdır"

STAR WARS
1977 - 2015

1977

BÖLÜM IV: YILDIZ SAVAŞLARI (YENİ BİR UMUT)
STAR WARS (A NEW HOPE)

Serinin sonradan "Bölüm 4" olarak adlandırılacak ilk filmi. Gösterime girmeden önce filmi seyredenler arasında beğenen tek kişi Steven Spielberg'dü. Tamamlanmış hali birkaç ay sonra, 25 Mayıs 1977'de gösterime girdiğinde, "Jaws"u geride bırakarak dünya gişe rekorunu kırdı.

1980

BÖLÜM V: İMPARATOR
THE EMPIRE STRIKES BACK

Lucas'ın, Leigh Brackett'la birlikte yazdığı ikinci filmin senaryosu 1977'de tamamlanmıştı. Film, 21 Mayıs 1980'de gösterime girdi. Eleştirmenler baştan beğenmese de serinin belki de en iyi filmiydi ve zaman içinde sinema tarihinin klasiklerinden biri olduğu genel kabul gördü.

1983

BÖLÜM VI: JEDİ'IN DÖNÜŞÜ
RETURN OF THE JEDI

David Lynch ve David Cronenberg filmi yönetmeleri için yapılan teklifi kabul etmediler. Sonunda yönetmen olan Richard Marquand, sürekli sette bulunan George Lucas'la çalışmasını şöyle anlatacaktı: "*Kral Lear*'ı yönetmeye çalışmak gibi –yan odada Shakespeare varken!".

Han Solo 015
Bugün 73 yaşında olan ünlü aktörün son filmindeki performansı 38 yıl öncesini aratmıyor. Aktörün son filmde diğer başrol oyuncularından fazla para alması (x50) tartışma yaratmıştı.

diye salık verir Yoda. Death Star ya da atom bombası gibi silahların karşısına şiddetle karşı çıkmak aptallıktır. Ancak umutsuzluğa kapılmak da yenilgiyi kabullenmek olur. O yüzden imkansızı başaracaklarından emin olmalıdır direnenler ve ne kadar kötü günlerden geçiyor olsalar da, eğer gerçekten haklılarsa, bu inanca sarılıp, vazgeçmemelidirler.

İkinci üçlemede Annakin Skywalker, Darth Vader olur. Luke Skywalker ise, babasının bakış açısını ne olursa olsun kabullenmez. Ölmeden önce Darth Vader'ın karanlık tarafı redderek bir nevi tekrar Annakin Skywalker olması da, aslında Darth Vader'ın gerçek yokoluşudur. Seyirciyi memnun etmek konusunda inanılmaz bir içgüdüsü olan George Lucas, böylece dönemin ABD'sinde yaşadıkları kötü günlerin bir gün biteceğini, Richard Nixon gibi despotların sonsuza kadar yaşamayacağını, Carter yıllarının geride kaldığını ve Vietnam savaşının yaralarının elbet bir gün sarılacağını telkin eder. Bu anlamda, Star Wars'un kalbi her zaman doğru yerde olmuştur.

Fakat "Star Wars"un ve George Lucas'ın düzen karşıtlığı çoğu zaman görünüşte kalır ya da en iyimser deyişle, sorunlarla doludur. Her mavi gözlü beyaz Amerikalı gibi, Luke Skywalker da doğuştan gelen sorumluluğunu üstlenir, lider olması kaçınılmaz gibidir. Güce sahip olan yine be- ▶

1999

BÖLÜM I: GİZLİ TEHLİKE
THE PHANTOM MENACE

16 senelik bir aradan sonra yapılan ilk filmdi. Çok sayıda "Star Wars" hayranı için bir felaket yılı oldu. Orijinal serinin öncesinde geçen olayları anlatan ve merkezine de Annakin Skywalker'ın "karanlık taraf"a geçmesini alan bu yeni üçleme, neredeyse herkes tarafından eleştirildi.

2002

BÖLÜM II: KLONLARIN SALDIRISI
ATTACK OF THE CLONES

Lucas'ın senaryosunu Jonathan Hales ile birlikte yazdığı film gişe başarısına rağmen (1 milyar dolar) önceki filmde olduğu gibi eleştirmenler tarafından beğenilmedi. Daha ziyade aksiyon sahnelerinin başarısı ile öne çıktı. Yoda ile Dooku arasındaki düello sahnesi bir efsane oldu.

2005

BÖLÜM III: SITH'İN İNTİKAMI
REVENGE OF THE SITH

Müziklerini yine John Williams'ın yaptığı film, bu defa hem gişe başarısı (850 milyon dolar) hem de eleştirmenlerin övgüsüyle (Oscar'a aday gösterildi) öne çıktı. Kimileri filmin Irak Savaşı'nı eleştirdiğini kimileri de Faust'un modern bir uyarlaması olduğunu iddia etti.

2015

BÖLÜM VII: GÜÇ UYANIYOR
THE FORCE AWAKENS

İlk filmden 38 yıl sonra vizyona giren yeni bölüm, yine "İmparatorluk" ve "Asiler" arasındaki mücadeleyi anlatıyor. Bu sefer yönetmenlik, "Star Trek" (Uzay Yolu) evrenini de tazeleyerek tekrar izlenilebilir kılan J. J. Abrams'ta. Filmin hasılatı şimdiden 530 milyon doları geçti.

yazlardır. Jar Jar Binks'in komik bir Jamaikalı aksanı vardır. Siyah karakterler, Lucas'ın da itiraf ettiği gibi, Afrikalı-Amerikalı seyircinin de filmle özdeşlik kurabilmesi için senaryodadır. "Star Wars" filmlerinde direniş, hiyerarşiye ya da düzene karşı değil, galaksinin istikrarı içindir denilebilir. Galaksi tarihinde "Cumhuriyet"in ve "İmparatorluk"un döngüsel olarak birbirinin yerini alması da bu karşıtlığın aslında bir yanılsama olduğunu gösterir.

Kendisi de aslında oldukça muhafazakar ve apolitik olan Lucas'ın, "Star Wars"u bir marka, dev bir endüstri haline getirebilmesi, bu projenin en başından beri çok zekice bir pazarlamayla tasarlanmış olmasına bağlı şüphesiz. İlk filmden, şu anda hâlâ sinemalarda oynayan ve rekor üstüne rekor kırarak sinema tarihine geçen "The Force Awakens"e (Güç Uyanıyor) kadar yedi film de, George Lucas'ın da açıkça söylediği gibi "Walt Disney filmleri"dir. O günlerde üretilen karamsar, siyasi filmlere karşı cesur ama oldukça sorunlu bir "franchise"dır.

Filmlerin pop kültür üzerinde inanılmaz bir etkisi olduğu tartışılmaz. Kimilerine göre sinema sanatını ucuzlaştırmıştır, kimilerine göre birer deha eserleridir. Oysa gerçek belki de daha heyecansızdır. George Lucas'a göre "patlamış mısır" filmleri hep varolmuştur, varolacaktır. Onun yaptığı sadece pop kültürü tarayarak bir Frankenstein yaratmak ve filmlerin suya sabuna dokunmadan da seyircinin kalbine dokunabileceğini göstermek olmuştur. Ama film tüketme alışkanlığımızı, bilimkurguya yaklaşımımızı ve hayal dünyamızı kökünden değiştirdiği de tartışılmaz bir gerçektir. ■

'YILDIZ SAVAŞLARI'NDAN GÜNÜMÜZ TEKNOLOJİSİNE

Gerçek olan bilimkurgu

'Yıldız Savaşları' serisi sadece izleyicileri etkilemekle kalmadı, biliminsanlarına da ilham verdi. Bunların bir kısmı, maalesef savaş endüstrisini besleyen tasarımlar...

Film serisi boyunca emirleri yerine getiren ve savaşlarda hayat kurtaran 'Battle Droid'ler, Amerikan ordusuna ilham kaynağı oldu. Boston Dynamics tarafından Battle Droid'lerden ilhamla tasarlanan, uzaktan kumandalı robot BigDog, yakın gelecekte savaş meydanlarında boy gösterecek gibi.

Luke'un kullanmaya tenezzül etmediği baş üstü göstergesi (HUD), günümüzde modern savaş jetlerinde navigasyon ve saldırı amaçlı kullanılıyor. Hatta General Motors ve BMW, bazı arabalarına bu teknolojiyi entegre etmiş durumda. Yakın gelecekte tüm arabalarda kullanılmaya başlanacak olan bu teknoloji sayesinde, arabanın burun kısmında hız, konum ve daha bir çok bilgiyi görmek mümkün.

Prenses Leia'nın Obi Wan-Kenobi' ye gönderdiği hologram mesaj, Arizona Üniversitesi profesörü Nasser Peyghambarian tarafından hayata geçirildi.

'İmparator' bölümünde Luke Skywalker'ın Darth Wader ile savaşırken kaybettiği elinin yerine takılan biyonik el de günümüzde hayata geçmiş teknolojiler arasında.

Boston Dynamics'in tasarladığı savaş robotu "BigDog".

Touch Bionics tarafından tasarlanan el, koldaki elektriksel sinyallerini okuyup ele göndererek, elin doğasına uygun olarak hareket etmesine olanak tanıyor.

Serinin havalı ikilisi R2D2 ve C-3PO robotları, film hayranlarının en çok sahip olmak istediği teknolojilerden biriydi. Honda'nın ASIMO adını verdiği insansı robot beklentileri karşılayacak gibi görünüyor. Son sürat havada süzülen 'Landspeeder' da yaklaşık 3 metre yerden yükselebilen ve 50 km hıza ulaşabilen 'M200G' adındaki kırmızı uçan araba ile hayatımızda yerini aldı.

Ve tabii tüm sinema tarihinin en harika silahı, vazgeçilmez ışın kılıçları! Şimdiye kadar sadece içine ışık konulmuş plastik oyuncaklar ve film kalitesinde yapılmış replikalarıyla yetindiğimiz ışın kılıçları uzmanlara göre hiçbir zaman –inşallah- hayata geçemeyecek gibi görünüyor. Fakat lazer teknolojili silahlar araştırılmaya devam ediliyor.

(www.gadgetreview.com sitesinden derlenmiştir)

İlk filmlerdeki süper savaş droid'leri.

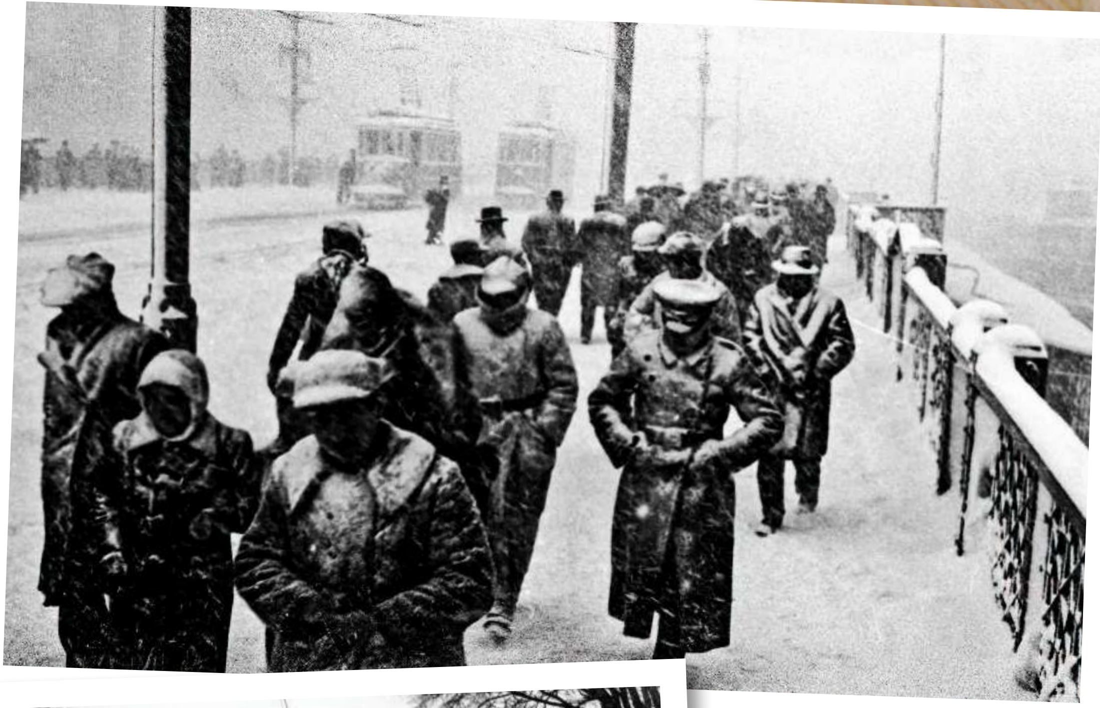
1929 VE 1954 SOĞUKLARI

Fotoğraflar: Cengiz Kahraman Koleksiyonu

İSTANBUL'A KIŞ GELMEDEN TÜRKİYE'YE KIŞ GELMEZ

1929 ve 1954 yıllarının Ocak-Mart ayları arasında yaşanan müthiş soğuklar, biraz da buzlarla kaplanmış Boğaz fotoğrafları sayesinde hatıralarda "büyük İstanbul kışları" olarak yer ettiler. Oysa ikisi de bütün Türkiye'yi hatta Avrupa'yı donduran yaman kışlardı. Karakışın sıkıntılarını, trajedilerini bütün ülke yaşadı. Güneş yüzünü gösterdiğinde bütün memleket derdini karda eğlenerek dağıtmaya çalıştı. Ama basının kalbi İstanbul'da atıyordu, tarihe kalan malzeme de doğal olarak İstanbul merkezli oldu. Gazetecilerin meşhur "İstanbul'a kış gelmeden Türkiye'ye kış gelmez" lafı belki de hiç o yıllardaki kadar gerçeği yansıtmamıştı...

Yoğun kar fırtınasında göz gözü görmüyor, Galata Köprüsü'nde tipiye yakalananlar zorlukla yürüyor, 19 Ocak 1929. (Yapı Kredi Tarihi Arşiv Müzesi, Selahattin Giz koleksiyonu).

Şiddetli kar yağışı nedeniyle tenhalaşan sokaklar, tipi altında buzlu zeminde ilerlemeye çalışan Yedikule-Sirkeci tramvayı, 1 Şubat 1929.

Zorlu hava koşullarında iskeleye yanaşmayı başaran bir Şirketi Hayriye vapurundan inen yolcular, 4 Mart 1929.

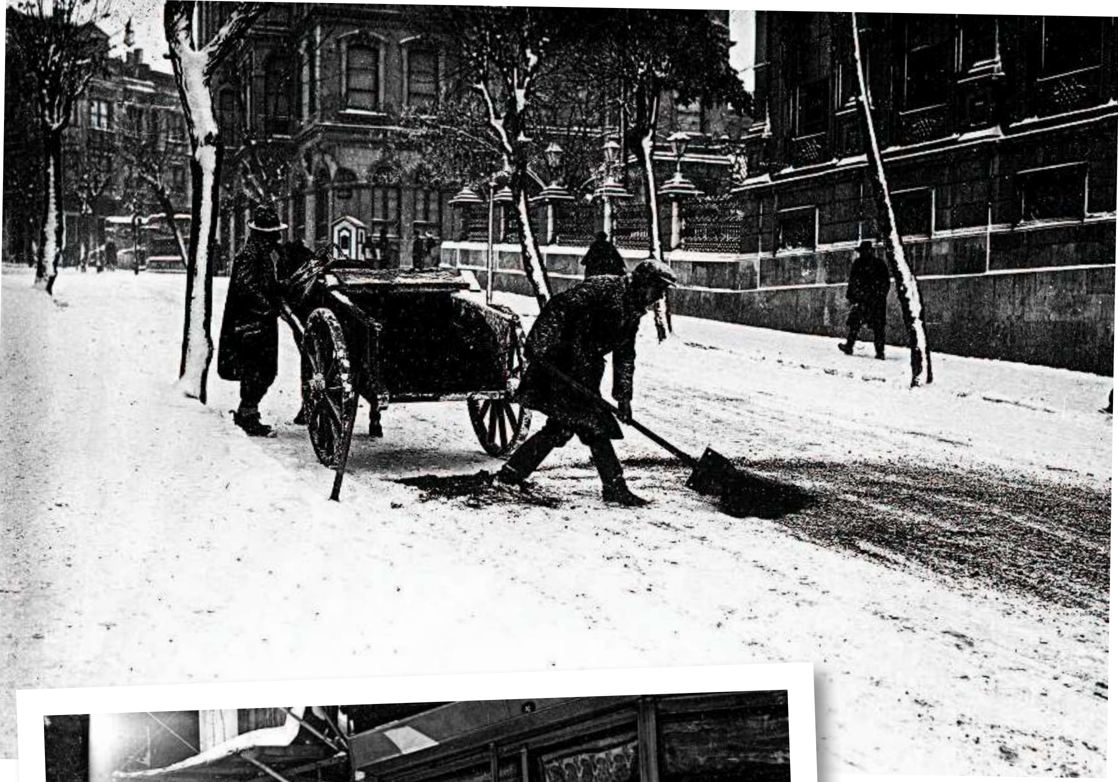
İSTANBUL'UN ESASLI KIŞLARI

378
Haliç'te don
Bizans kayıtlarında yer alan sert kışların en eskilerinden biri İmparator Valens'in saltanatının son yılında yaşandı. Haliç'in bazı bölgeleri buz tuttu.

401
Gazap soğukları
İmparator Arkadios döneminde 20 gün süren sert kış Haliç ve Boğaz'ı kısmen dondurdu. Bizanslılar soğukların Tanrı'nın verdiği bir ceza olduğuna inandı.

739
İsa indi, kış vurdu
Boğaziçi buzlarla kaplandı. Halk bu sefer, saray kapısının üzerindeki İsa tasvirini indirten İmparator III. Leon'u şiddetli kışın baş sorumlusu ilan etti.

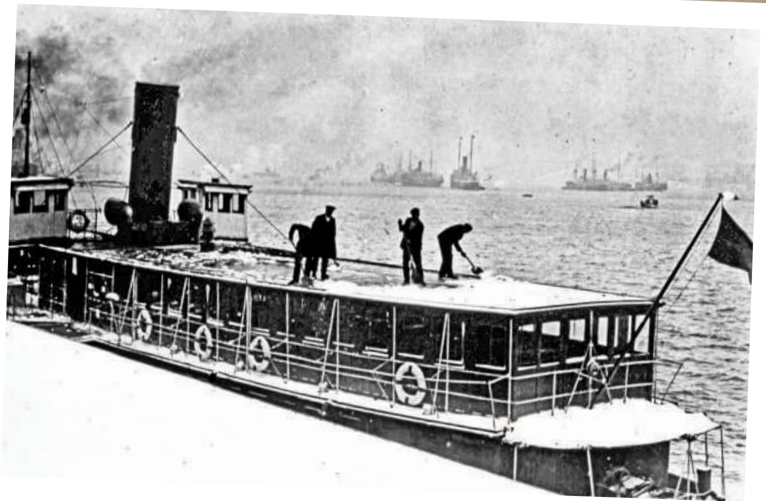
753
Boğaz'a dönen buzlar
Marmara'da Karadeniz'den gelen buz kütleleri görüldü. Haliç ve Salıpazarı önündeki buzlar daha sonra akıntının etkisiyle Boğaziçi kıyılarına sürüklendi.

Cağaloğlu'ndaki İran Sefareti önünde yollara kömür tozu döken belediye işçileri, 6 Şubat 1929.

Sultanhamam'da bir yazmacı dükkanı. Dükkan sahibi karları temizlerken gelip geçenler onu seyrediyor, 7 Şubat 1929.

Galata rıhtımında bağlı bir Şirketi Hayriye vapurunun üzerinde biriken karları temizleyen görevliler, 3 Şubat 1929.

755

Surlar hasar gördü

Boğaziçi, Haliç ve Karadeniz'in bir bölümü dondu. Buzullar, Sarayburnu ve Cankurtaran tarafındaki deniz surlarına hasar verdi.

763

Buzul kaleleri

Tarihçi Theofanes ve Zonoras'a göre İstanbul'da yaşanan en sert kışlardandı. Rivayete göre donan denizdeki devasa buzlar şehir surları yüksekliğine erişti.

928

En uzun kış

Dört ay süren kış şehir ahalisini eve hapsetti. Şehir ıssızlığa gömüldü, kiliseler günlerce açılmadı. Felaketin bir an önce bitmesi için ayinler düzenlendi.

1573

Ekmek ateş pahası

Kış çok sert geçti. Un tedariğinde zorluk yaşadıklarını öne süren fırıncılar narh istedi, ekmek fiyatları yükseldi, ekmek sıkıntısı başgösterdi.

Bindikleri tren kara saplandığı için raylarda yürüyerek evlerine ulaşmaya çalışan yolcular (solda). Göztepe ve Erenköy istasyonları civarında demiryolunu açık tutmak için karları küreyen işçiler, Şubat 1929.

Sultanahmet Cezaevi'nin önüde kartopu oynayarak kar tatilinin keyfini çıkartan çocuklar, 11 Şubat 1929.

1595

Kar altında 19 tabut

Halk kış afetini III. Mehmet'in 19 kardeşini boğdurmasına yordu. Rivayete göre 27 Ocak 1595 günü lapa lapa kar yağarken saraydan 19 tabut çıkıyordu.

1621

Şehzadenin ahı tuttu

Haliç ve Boğaz buzla kaplandı, Sarayburnu-Üsküdar arası dondu. Bu kez karakışın nedeni II. Osman'ın 15 yaşındaki Şehzade Mehmet'i boğdurmasıydı.

1689

Haziran'da soğuk duş

Haziran ayındaki şiddetli fırtına İstanbul kıyılarını vurdu. Boğaz sahillerinde ve kayıkhanelerde büyük hasara ve 500'den fazla can kaybına neden oldu.

1658

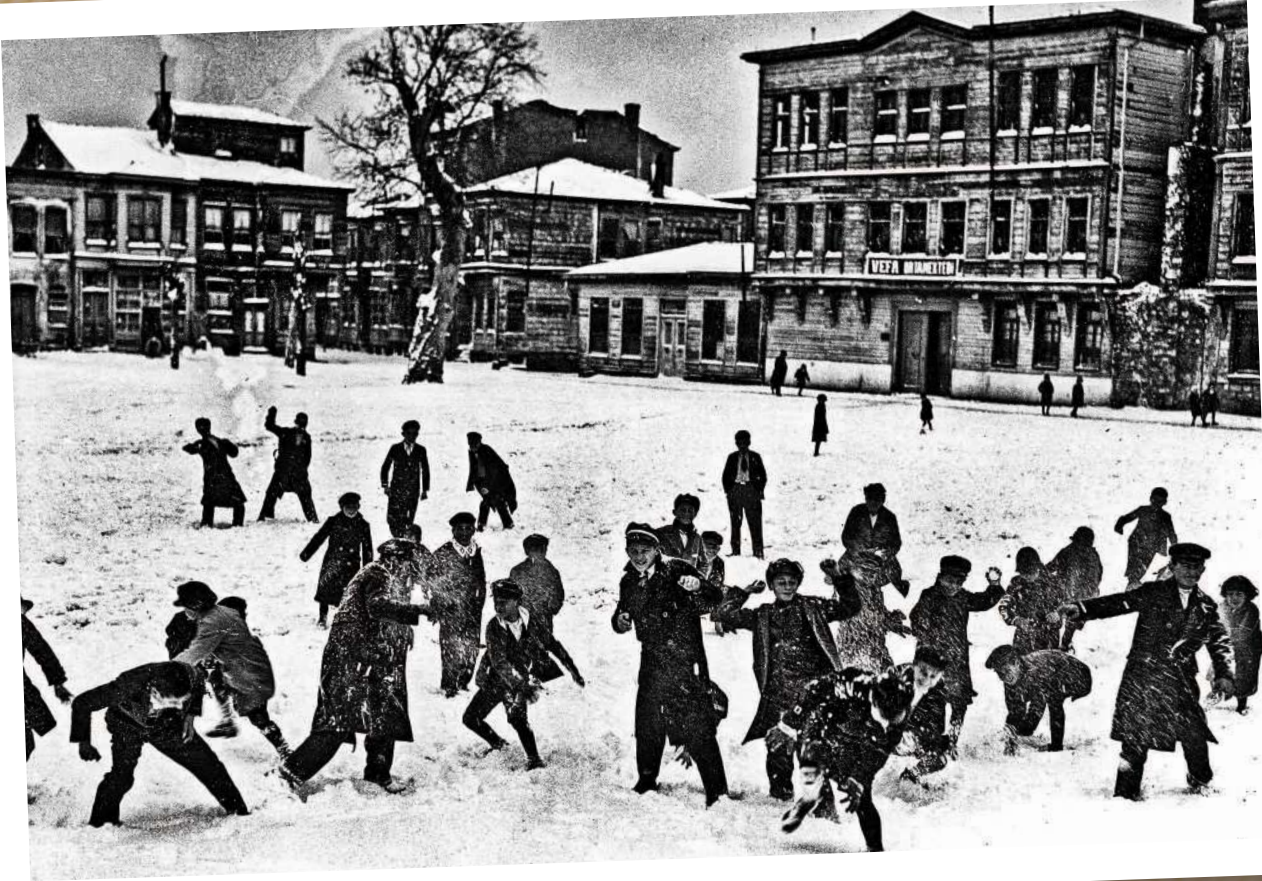
Vakanüvisin kış notu

Boğaz buz kesince Seyyid Hakim Efendi tarihe not düştü: "Buz üstünden geçen bir kimse geldi dedi tarihin/Deniz altmış sekizde dondu buzdan bendeniz geçtim.

11 Şubat'ı 12 Şubat'a bağlayan gece Troçki'nin İstanbul'a gelişini görüntülemek için dondurucu soğukta bekleyen foto muhabirleri. Soldan: Faik (Şenol), Âli (Ersan), Namık (Görgüç), Hilmi (Şahenk). Troçki basını şaşırtarak İstanbul'a Büyükdere'den ayak basınca basın fotoğrafçıları amaçlarına ulaşamamıştı.

Vefa Orta Mektebi önünde kar tatilini bayram sevinciyle karşılayan öğrencilerin görüntüsü Brueghel'in tablolarından alınmış bir detayı andırıyor, 11 Şubat 1929.

1739-1740

Eksik oruç, feci kış

Kış 1739 sonundan 1740 Şubatına dek sürdü. Halk afeti, bayramın ilk günüyle arifenin karıştırılmasına, I. Mahmud dahil herkesin eksik oruç tutmasına bağladı.

1751

Kar çatıları çökertti

Selli, kasırgalı, vebalı sonbaharı, karlı kıyametli bir kış izledi. Ağaçlar köklerinden koparak sürükleklendi, damlarda biriken kar nedeniyle evlerin çatıları çöktü.

1755

Padişahla gelen soğuk

Yılın başında, III. Osman'ın tahta çıkışından sonra başlayan 20 günlük soğuklar İstanbullular tarafından saltanat değişikliğinin uğursuzluğuna bağlandı.

1779

Eyüp, Hasköy dondu

İstanbul limanının bir bölümüyle Eyüp ile Hasköy arasındaki bölge dondu. Halk bu bölgelerden yürüyerek karşı kıyıya geçti.

Fotoğrafın üzerine elyazısıyla “1 Mart 1929 Cuma günü İstanbul boğazının Tuna’dan gelen buzlarla istila edilmesi” notu düşülmüş.

Bebek koyunda buzların üzerinde poz veren maceraperest İstanbullular, 2 Mart 1929 (Bahattin Öztuncay koleksiyonu).

Buzlar arasında yolunu bulmaya çalışan bir kayığın içinde Beylerbeyi sahiline ulaşmaya çabalayan iki kişi, 3 Mart 1929.

1785

Gemi batıran fırtına

Şubat ayında çok şiddetli bir fırtına oldu. Birkaç dakika içinde Boğaz’da 30’dan fazla sandal, Boğaz’ın Karadeniz’e açıldığı noktada 17 gemi battı.

1805

Beyaza kesen Nisan

Nisan ayında İstanbul günlerce süren kar yağışının etkisiyle ıssızlığa gömüldü. Şiddetli soğuk yüzünden şehirde gıda kıtlığı yaşandı.

1811

Felaket yağmurları

Aşırı yağışların sebep olduğu sel baskınlarında Eyüp, Aksaray ve Beşiktaş büyük zarar gördü. Dükkanlar kullanılamaz, evler oturulamaz hale geldi.

1823 ve 1857

Yakacak sıkıntısı

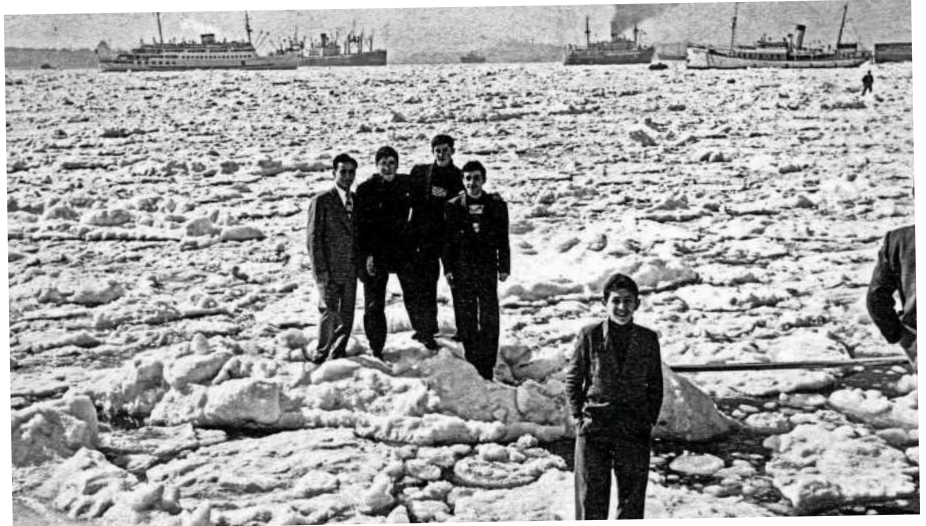
Her iki yılın kışında da Haliç dondu. 1857’de Mühendis Mektebi hocası Bostancızade Mustafa Efendi arabasıyla karşıya geçerek tarihe not düştü.

Bebek önlerinde mini bir 'aysberg'in üzerine çıkarak foto muhabirlerine neşeyle poz veren iki kafadar, 25 Şubat 1954.

Bir geminin güvertesinden buzlar tarafından kuşatılmış Dolmabahçe Sarayı sahili, 28 Mart 1954.

Boğaz'a inen buzlar o kadar yoğundu ki, *Hürriyet* gazetesi 26 Şubat 1954 tarihli nüshasında "Dün Boğaz'ı yaya geçmek kabil oldu!" manşetini atmıştı.

1862 ve 1878

Sular dondu, susuz kalındı

Haliç ve Boğaziçi irili ufaklı buzlarla kaplandı. 1878'de şehrin su kaynakları donunca şehirde büyük bir su sıkıntısı yaşandı.

1918

Savaş ve karakış

1. Dünya Savaşı'nın sonlarında tüm dünyada çok soğuk bir kış yaşandı. 15 Ocak'ta başlayan kar yağışı İstanbul'daki savaş yokluğunu artırdı, vapurlar mahsur kaldı.

1927

Esas kışın öncüsü

İstanbul'un sayılı kışlarından biri yaşandı. Şehrin maruz kaldığı yoğun kar yağışı, adeta iki sene sonra gelecek olan dehşetli soğukların habercisi oldu.

1928

Tuna'dan inen buzlar

Tuna nehri buz tuttu, çözülen buz parçaları Karadeniz'den Boğaz'a ve Haliç'in ağzına kadar indi. Bu nedenle 1928 ve 1929 kışları hep birbirine karıştırıldı.

Beyazıt'ta, İstanbul Üniversitesi bahçesinde bir grup kız öğrenci, ellerinde kartoplarıyla 'kış hatırası' pozu veriyor, 26 Ocak 1954.

Anadoluhisarı-Küçüksu arasındaki yalılardan birinin önündeki buzadayı fetheden iki arkadaş, 26 Şubat 1954.

17 Aralık'ta Caddebostan Kültür Merkezi'nde başlayan, "İstanbul Kış Günlüğü 1929 ve 1954" fotoğraf sergisini 8 Ocak 2016'ya kadar ziyaret edebilirsiniz.

İNTİHAL ALGISININ EVRİMİ

Dünden bugüne

18. yüzyıla kadar "orijinallik" bir değer değildi. Hem Doğu'da hem Batı'da da sanatçı ve şairlerden eskilerin izinden gitmesi, onlarla aynı konuları hatta aynı üslupla işlemesi beklenirdi. 'Mutlak özgünlük takıntısı', bireyselliğin kutsandığı modern zamanlarda doğdu, 'fikri özel mülkler' telif haklarıyla korumaya alındı. Taklit mi esinlenme mi tartışması hiç bitmeyecek.

AYŞEN GÜR

Bugün yaşamış olsaydı, mutlaka cin fikirli bir köşe yazarı çıkar, "Shakespeare intihalci çıktı!" diye başlık atardı. İngiliz şair ve tiyatro yazarının bütün konularını başka eserlerden aldığını biliyoruz. Aynısını kendi klasik edebiyatımız için de söyleyebiliriz. Acaba Fuzulî, "Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge/ Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı" dizelerini yazarken Necati'nin, "Beni ağlan beni kim üstüme gelmez ölicek/ Bir avuç toprağ atar

‘kopyala ve yapıştır’

bâd-ı sabâdan gayrı” beytinden “intihal” mi yapmıştı? Veya Leyla ve Mecnun’u yazarken, kendisinden önce aynı konuyu anlatmış olan Ali Şir Nevai veya Nizami gibi başka şairlerin hırsızı mıydı?

Shakespeare ve Fuzuli ile ilgili bu sorular anlamsız gelebilir. Ancak telif hakkı kavramının büyük değer taşıdığı, yasalarca korunduğu günümüzde, bir başka yazarla aynı konuyu işlemek, aynı sözleri kullanmak çok da kolay değil.

İntihal, yani bir başkasının eserini kendisine mal etme, çok yalın bir kavram gibi gözükse de “Olgunlaşmamış şairler taklit eder, olgun şairler çalar” (T. S. Eliot) veya “Bir kitabı kopya etmek intihaldir, birçok kitabı kopya etmek araştırmadır” (Mizner) gibi

Açık bir taklit
Zeki Faik İzer, Fransız ressam Eugène Delacroix’nın “La liberté guidant le peuple” (1830) adlı tablosunu “Inkilâp Yolunda” (1933) adlı bir tabloya dönüştürmüş.

Getty Images

Hangisi gerçek?

Nisan 2015'te Dulwich Resim Galerisi, Jean-Honoré Fragonard'ın "Genç Kadın" isimli tablosunun orijinaliyle taklidini yanyana sergileyerek ziyaretçilerinden gerçek eseri tahmin etmesini istedi. Doğru cevabı verenlerin oranı %11 oldu.

ünlü sözler, intihalin pek basit olmadığını gösterir. Bir intihal sözlüğü (Le Dictionnaire des Plagiaires) yazan günümüz Fransız yazarlarından Roland de Chaudenay bile şöyle der: "Derleme, kültürün başlıca taşıtıdır".

Buradan, bir başkasının eserini çalmanın meşru olduğu sonucu çıkmasın. İntihal, her zaman utanç verici bir hırsızlık olarak görüldü. Daha 1. yüzyılda Romalı şair Martialis'in, şiirlerini çalan Fidentinus'a karşı yazdığı epigramlar, bunun hiç hoş karşılanmadığını gösteriyordu: "Kitaplarımın hırsızı, bir şairin tek bir metne ve ucuz bir papirüs parçasına bedel olduğunu sanıyorsan yanılıyorsun: Alkış, iki üç paraya alınmaz".

Peki, "imitatio"nun (taklit), yazar, şair, nutuk atan politikacı için başlıca teknik olarak görüldüğü eski Roma'da intihal derken ne anlaşılıyordu? İntihal ve taklidi birbirinden ayıran birkaç nokta vardı: İntihal yapan, çaldığı malzemeye yeni bir katma değer eklemiyordu. Aynı malzemeyi yeniden kullanmak meşruydu ama bunun sonucunda asgari sanat standartlarına ulaşmayı başaramayan bir esere "intihal" demek mümkündü. "İktibas" yani alıntı kavramı da aynı dönemde önem kazandı. Cicero'ya göre, intihalcinin asıl suçu, kaynaklarını saklamasıydı. Yaşlı Plinius, *Historia naturalis*'in ilk cildinde yararlandığı yazarların bir listesini verirken, intihalcileri bu işi yapmamakla suçluyordu.

Ama asıl kıyamet modern zamanlarda, bireysellik, orijinallik, özel mülkiyet gibi kavramların göklere çıkarıldı-

THE TEMPEST.

Actus primus, Scena prima.

HIRSIZ DA HIRSIZDAN ÇALAR

Shakespeare'in oyunu: Bir çalıntı 'Fırtına'sı

Shakespeare'in konularını başka yazarlardan alması, klasik geleneğe tamamen uygundu. Ama *Fırtına* adlı son oyununa baktığımızda işi iyice abarttığını görürüz: Konuyu William Strachey adlı bir yazarın kitabından, oyunun yapısını İtalyan commedia dell'arte türünden, karakterlerin konuşmalarının ciddi bir bölümünü Fransız denemeci Montaigne ile Latin şairi Ovidius'tan (neredeyse kelimesi kelimesine) almıştı. Hınzırca bir ayrıntı daha ekleyelim: Son yapılan araştırmalarda Shakespeare'in konuyu "çaldığı" kitabın yazarı William Strachey'nin de bir intihalci olduğu, kitabında anlattığı Bermuda'daki deniz kazası hikayesini çok daha önce yazılmış başka dört kitaptan aldığı ortaya atıldı.

MİLLÎ MARŞLAR NE KADAR MİLLÎ?

Münasebetsiz XV. Louis, 10. Yıl Marşı'nı söylermiş!

Müziğin milli değil evrensel bir dil olduğunu unutanlar, her yerde "skandallarla" karşılaşmaya hazırlanmalıdır. Büyük Britanya'nın "God Save The King/ The Queen" (Tanrı Kralı/Kraliçeyi Korusun") marşının, Fransa Kralı XIV. Louis'nin bestecisi Lully'nin kendi kralı için yazdığı "Grand Dieu Sauve Le Roi" (Büyük Tanrı Kralı Koru) adlı eserinden alındığı iddiasını çürütmek için İngilizler çok mürekkep dökmüştür. Buna karşılık Fransız milli marşı "La Marseillaise"in (1792) Avusturyalı besteci Mozart'ın 25. piyano konçertosunun (1786) ilk bölümüyle benzerliği de Fransızları kara kara düşündürür. Cemal Reşit Rey'in bestelediği "Onuncu Yıl Marşı"nın (1933) başının, Fransız düşünür (ve vasat besteci) Jean-Jacques Rousseau'nun "Le Devin du Village" operasında (1752) Colette'in "J'ai perdu tout mon bonheur/ J'ai perdu mon serviteur" diye başlayan aryasındaki ilk temayla benzerliği dikkati çeker. Bu opera ilk kez sarayda sahneye konduğunda Fransa Kralı XV. Louis'nin çok hoşuna gittiği, kralın gün boyu sarayda davudi sesiyle "Çıktık açık alınla" (yani "J'ai perdu tout mon bonheur") diye şarkı söyleyerek dolaştığı söylenir. Bu örnekler intihal değildir ama marşların ulusal ve ideolojik özellikleri nedeniyle tartışmaya açıktır. Aslında, besteciler her zaman birbirlerinin müziğinden motif ve cümleleri alarak geliştirir. Bu arada Almanya'nın "Deutschland Deutschland über alles" dizesiyle tanınan milli marşının ise, Haydn'ın 1797'de Avusturya İmparatoru II. Franz'ın doğum günü için yazdığı marş olduğunu ekleyelim.

ğı dönemde koptu. 18. yüzyıla kadar "orijinallik" bir değer değildi. Doğu'da da Batı'da da sanatçı ve şairlerden eskilerin izinden gitmesi, onlarla aynı konuları işlemesi beklenirdi. Romalı düşünür Seneca yazarlara "eskileri hazmetmelerini" sıkı sıkıya öğütlemişti. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde Semerkantlı Nizâmî Arûzî (12. yüzyıl) ve Şems-i Kays'ın (13. yüzyıl) öğütlerini örnek veriyordu. Bunlara göre: "(Bir şair için) daha gençliğinde eskilerin şiirlerinden yirmi bin beyit ezberlemek, sonrakilerin eserlerinden on bin kelimeyi gözönünde tutmak, üstatların divanlarını daima okumak lazımdır".

Fuad Köprülü'nün bunları aktardıktan sonra yaptığı modernist yorum ise ilginçti: "Bu telkinlerin, o devir sanatkârlarını nasıl fena bir taklide sürükleyeceği pekâlâ anlaşılır. Şahsiyetin inkişafı için hiçbir serbest saha bırakmayan, taklidi ve naziereciliği şiddetle revaçta tutan bu edebi terbiye tarzı, Tanzimat devrine gelinceye kadar bizim şairlerimiz için de başka türlü değildi".

10.6 milyon $'lık bir kopya eser

Modernite öncesinde, orijinal esere sanatsal bir değer katması koşuluyla taklitçilik hoş görülüyordu. Felice Ficherelli'nin 1640 tarihli Saint Praxedis isimli tablosu (solda), ünlü Hollandalı ressam Vermeer tarafından 1655'te yeniden yapılmış, taklit eser geçen sene 10.6 milyon dolara alıcı bulmuştu.

Köprülü, İngiliz şair Edward Young'ın *Conjectures on Original Composition* (1759) adlı eserini okusaydı, kuşkusuz beğenirdi. Young'a göre, yazarlar öncekileri taklit etmekten vazgeçmeliydi: "Ne kadar orijinal olurlarsa o kadar iyidir". Ayrıca şu sözleri, özel mülkiyet-bireysellik-orijinallik ilişkisini de ortaya koyuyordu: "Taklitçi, tacını başkasıyla paylaşır. Orijinal ise alkışın tamamını hak eder". Birkaç on yıl sonra, ilk Alman romantikleri Schelling, Schlegel, Novalis gibi şairler, bu orijinallik fikrini alarak yüceltiler ve romantizmle birlikte aynı konuların yeniden işlenmesi geleneği yavaş yavaş son buldu.

Müzikte de işler farklı değildi. Örneğin Vivaldi'nin (18. yüzyıl) operalarında kötü ka-

İngilizler çarpıttı Türk ressam çaldı

1915'te Çanakkale Harbi sürerken Gökçeada'da eğitim yapan İngiliz askerleri (üstte). Dönemin İngiliz gazeteleri bu fotoğrafı "Türk siperlerine saldıran kahramanlar" diye vermiş; Cumhuriyet döneminde bir ressam, askerlere Türk üniforması giydirerek Sakarya Savaşı'nı "canlandırmış" (ortada). Aynı açıdan bugünkü arazi (altta).

Seri Kanuni üretimi

Venedikli ressam Tiziano'nun yaptığı Kanuni Sultan Süleyman portreleri, seri üretimin sipariş üzerine çoğaltılmış parçalarını andırır. Bunları Tiziano'nun mu, atölyesindeki başka ressamların mı yaptığı tam olarak bilinmez.

rakterlerin aryalarını kendisi bestelemeyip olduğu gibi başka bestecilerin operalarından alması doğal karşılanıyordu. Veya Mozart'ın ilk dört piyano konçertosunu başka bestecilerden "kopyala/yapıştır" yöntemiyle derlemesinde bir kötülük görülmüyordu.

Tahmin edileceği gibi resimde intihal zordur. Zeki Faik İzer'in, Fransız ressam Eugène Delacroix'nın "La liberté guidant le peuple" (1830) adlı tablosunu "Inkilâp Yolunda" (1933) adlı bir tabloya dönüştürmesi, açıktan açığa yapılmış bir taklittir. Ancak modernite öncesinde, ressam imzasına bugünkü kadar önem verilmediği açıktı. Eski düzende, usta-çırak ilişkisi içinde, bir atölyede birçok ressam bir arada çalışıyordu. Örneğin

Venedikli ressam Tiziano'nun yaptığı Kanuni Sultan Süleyman resimlerini ele alalım. Bunlar bir seri üretimin sipariş üzerine çoğaltılmış parçalarını andırır. Ayrıca bunları Tiziano'nun mu, atölyesindeki başka ressamların mı yaptığı tam olarak bilinmez.

Ünlü nakkaşların durumu da böyleydi. Elbette bazıları şöhrete kavuşuyor, hatta çizgilerinden tanınıyordu. Örneğin Babür Şah, nakkaş Kemalüddin Bihzâd'ın (Kemaleddin Behzad) minyatürlerini hemen tanıdığını, çünkü sakallıları sakalsızlardan daha iyi çizdiğini yazar. Öte yandan Bihzâd da diğer nakkaşlar gibi, nakkaşhanede, usta-çırak ilişkisi içinde, ortaklaşa çalışmaya dayalı bir geleneğin parçasıydı. Kimbilir hangi resmin tamamını kendisi yapmış, tezhib, tahrir, tasvir gibi çalışma aşamalarının hangisini üstlenmişti? Bazılarına "el-fakir Bihzad" veya "kâr-i üstâd-ı Bihzad" diye imza atmıştı ama o kadar tanınmasına rağmen, yaptığı bazı minyatürlerde de imza yoktu. Batılıların onu keşfetmesiyle birlikte (19. yüzyıl) hangi minyatür onun elinden çıkma sorusuna cevap aranmaya başlandı. Nakkaş Osman'ın durumu da farksızdı. Örneğin *Sigervatname*'deki (Zigetvar Savaşı Tarihi) minyatürlerin ona ait olduğu, 20. yüzyılda birkaç sanat tarihi çalışması sonucu belirlenmişti.

Günümüzde yazar, besteci ve ressamın kim olduğuna verilen büyük önem, bireysellik ve orijinallikle birlikte telif hakkının ortaya çıkışıyla başlayan bir eğilimin parçasıdır. İlk telif hakkı yasası (Kraliçe Anne Yasası, 1710) yayıncı karşısında halkın bilgilenme hakkını korumak için çıkarılmıştı. Çünkü matbaacı, satın aldığı esere sonsuza kadar sahip olabiliyordu. Telif hakkı, aynı nedenle Amerikan Anayasası'nın birinci maddesine (8. Bölüm, 8. Bend) girmişti: "Bilimin ve yararlı sanatların gelişmesi için, yazarlara ve mucitlere kendi yazı ve buluşları üzerindeki haklarının kısıtlı sürelerde verilmesi".

Ancak sanat ve bilimin serbest dolaşımını sağlamak uğruna yaratıcının hakkını kısıtlayan bu düzenlemeler, zamanla intihali de cezalandıran bir özel mülkiyet hakkına dönüştü. Bern Konvansiyonu sayesinde, bir ülkeden diğerine çeviri yoluyla yapılan intihallere de set çekilmeye çalışıldı (1886). Günümüzde ortaya atılan intihal suçlamalarının bu kadar çok olmasının bir nedeni de, akçeli, dolayısıyla gayet etkili olan fikir mülkiyeti yasalarından kaynaklanmaktadır. ■

YAKIN TARİHİMİZDE İNTİHAL TARTIŞMALARI

Şiirden romana, suçlama edebiyatı

Peyami Safa, başka yazarlara yaptığı intihal suçlamalarıyla ünlüydü. Bu edebiyat dedektifi, Türk romanının en popüler örneklerinden *Çalıkuşu*'nun (1922) Léon Frapié'nin *L'institutrice de Province* (Taşra Öğretmeni, 1897) adlı romanından çalındığını öne sürmüştü. Léon Frapié (1863-1949) eğitim ve kadın haklarına ilgisiyle tanınan bir romancıydı. Taşra Öğretmeni adlı romanında, Louise Chardon adlı genç bir öğretmen kızın bir köy okulunda çektiği sıkıntıları, Reşat Nuri Güntekin ise *Çalıkuşu*'nda Feride adlı İstanbullu bir kızın aşk acısı nedeniyle evden kaçarak Anadolu'da öğretmen olarak hayatını sürdürmeye çalışmasını anlatmıştı. İki romanda da eğitimin aksaklıklarına değiniliyor, yalnız bir kadının istismara açık olduğu vurgulanıyordu ama Çalıkuşu'nda aşk acısı öne çıkarken, Taşra Öğretmeni eğitim üzerine yazılmış tezli bir romandı.

Türk şiirinin en ünlü örneklerinden biri de intihal suçlamasıyla karşılaştı. Ahmed Hâşim'in "Yarı Yol" (1923) şiirini İngiliz şair Rudyard Kipling'in *The Jungle Book* (Ormanın Kitabı, 1894) eserinde Maymunların Şarkısı adlı şiirden çaldığı öne sürüldü. "Maymunların Şarkısı" ile herhalde "Road Song of the Bandar-Log" başlıklı şiir kastediliyordu. Ancak maymunların ağzından yazılmış bu şiirde "Half-way up to the jealous moon!" (Yarı yoldayız kıskanç aya doğru!) dizesiyle Ahmed Haşim'in "Yarı yoldan ziyâde mâha yakın" dizesi arasındaki yakınlık dışında hiçbir benzerlik kurulamaz. İki şiirin temalarının da uzaktan yakından ilişkisiz olduğunu eklemek gerekir.

Ülkü Tamer 50'li yıllarda İlhan Berk'in kendi şiirlerini çaldığını söylemiş, Berk'in de "evet beğendiğim şeyleri alırım" demesi büyük tartışma yaratmıştı. Erdoğan Alkan *Şiir Sanatı* kitabında Türk şairlerinin Fransız şairlerinden aldıkları dizeleri yazmış, Cemal Süreya, A. Muhip Dranas ve birçok şairden karşılaştırmalı örnekler vermişti. 70'li yıllarda Burhan Günel *Yazko* dergisinde Adalet Ağaoğlu'nun Huxley'in kitabından "fazlaca etkilendiğini" dile getirmiş, tartışmaya Mina Urgan ve Leyla Erbil de katılmıştı. 80'li yıllarda da Murat Bardakçı, Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* romanının çalıntı olduğunu iddia etmişti.

Beyaz Rusların İstanbul'daki kara günleri

1917'deki Sovyet Devrimi'nden sonra başlayan içsavaştan kaçan siviller ve yenilen askerlerin onbinlercesi İstanbul ve Çanakkale başta olmak üzere Türkiye'ye sığınmıştı. 1920'lerin İstanbul'unda bir yanda sefalet, bir yanda da düşkün aristokratların ateşlediği yeni bir gece hayatı yaşanıyordu.

Mülteciliğin bitmeyen trajedisi

Beyaz Rusların büyük çoğunluğu 1920'li yıllarda Çanakkale ve İstanbul'daki kamplarda çok zor koşullarda yaşadı. Çamaşırlarını kurutan mülteciler...

Cengiz Kahraman koleksiyonu

SAADET ÖZEN

İstanbul için 1920'ler, yaklaşık altmış sene evvelinin sokaklarda dirildiği yıllar sayılabilir. O dönemin İstanbul'unda, tıpkı 1853-56 arasındaki Kırım Harbi zamanındaki gibi İngiliz, Fransız askerleri dolaşıyordu. Ancak iki devir arasında temelli farklar vardı: Kırım Harbi'nde İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti müttefik olarak Rusya'yla savaşmış, İstanbul orduların geçiş ve ikmal yeri olmuştu. 1920'lerde ise durum daha karmaşıktı. Eski müttefikler şimdi işgalci olarak İstanbul'daydı; 1. Dünya Savaşı şartları İtalyan ve Amerikalı askerleri de şehre taşımıştı.

Bir başka önemli nokta İstanbul'un bu kez eski hasım Rusya'dan gelenleri de barındırmasıydı. Rusya'da devrim olmuş, Bolşeviklere karşı savaşan Beyaz Ordu kuvvetleri

REJANS BEYOĞLU

Rejans lokantası: Bir kültür sofrası

1932'de Beyoğlu'nda açılan Rejans erken Cumhuriyet devrinden başlayarak siyaset ve kültür adamlarının favori mekanlarından biri oldu. Dört sene önce kapanan restoran, yakın tarihte tekrar açılıyor.

Rejans, Beyaz Ruslara çelişkili bakışın hayranlık kısmını kendinde cisimleştirmiş bir abide gibidir. Cumhuriyet devrinde elit bir toplantı ve eğlence mekânı olarak bir işlevi yerine getirmiş, dolayısıyla daha ziyade hayranlık ve takdir hisleriyle anılmış bir lokantadır. Ne şekilde, kimler tarafından kurulduğuna dair rivayet muhtelif, oldukça da karışıktır. 2002'de müessesenin kendi bastığı bir kitap dahi kronolojiyi netleştirmez. Yaygın kanı Rejans'ın, İstiklâl Caddesi'nde, Olivo Geçidi 15 numaradaki yerinde 1932'de faaliyete başladığıdır. Kaynağı bilinmese de Beyoğlu'ndaki 1920'lerde faaliyette olan La Régence isimli başka bir lokantanın sahibi Fransız Berthet'nin isim hakkını Mihail Mihailoviç'e devrettiği, onun da bildiğimiz Rejans'ın kurucularından olduğu iddia edilir. Mihailoviç'in ortakları olarak Tevfik Manars, Vera Çirik, Vera Protoppova'nın adı geçer.

Bu karmaşık tarihçenin içinde, Rejans lokantasının bilinen yerinde daha önce 1924'te Turquoise adında bir lokanta açıldığı bilgisi de yer alır. Esasen pek çok ünlü kurum gibi Rejans'ın tarihçesi de tam olarak araştırılmış, birincil kaynaklardan tespit edilmiş değildir. Rejans'ın müdavimleriyle ilgili olarak da –anılar hariç tutulursa- genellikle kulaktan kulağa gelen, kaynağı belirsiz bilgilere sahibiz. Neticede tartışmasız sayılan, Rejans'ın erken Cumhuriyet devrinden başlayarak başta Atatürk olmak üzere siyaset ve kültür adamlarının en sevdiği yerler arasında olduğudur. 2011'de kapandığında ortakları arasında Rus yoktu.

Esasen müessesenin şanı, ayrıntıları önemsiz kılacak kadar büyümüş olduğu için Rejans'ın tarihi hakkında derinlikli bir araştırmaya ihtiyaç duyulmamış olabilir. Rejans Cumhuriyetin eğlence adabına cevap verir ve Cumhuriyet ekabiri kuşak farklarına rağmen aynı kültür çevresine ait olduğunu Rejans'ın kibrit patatesli "Bœuf Stroganoff" ve sarı votkası eşliğinde idrak eder.

Rejans yeni bir işletmenin elinde yakında yeniden açılacak. Bu müjdeyi bir haber sitesi "açıldığı yıllarda Ferhan Şensoy, Bedri Baykam, Enis Batur, Cahide Sonku, İbrahim Çallı, Haldun Dormen, Atilla Dorsay gibi kültür ve sanat camiasının büyük isimlerinin müdavimi olduğu Rejans..." diye veriyor. Haber sitesinin hemen hepsi halen hayatta olan bu isimleri 1930'larda lokantanın müdavimi sayması, esasen Rejans'ın ve canlandırdığı kültür silsilesinin değişmezliğine olan bilinçsiz bir inançtan olsa gerek.

Cengiz Kahraman koleksiyonu

Elitlerin mekanı
Rejans Lokantası, kibrit patatesli Bœuf Stroganoff'u ve sarı votkasıyla "Cumhuriyet eliti"nin tercih ettiği önde gelen gece mekanlarından biriydi.

peyderpey, bölge bölge yenilerek gücünü kaybetmişti. Bunun üzerine 1917-1920 yılları arasında yeni rejimde yeri olmayan iki ila üç milyon Rus ülke dışına çıkmış, bir kısmı İstanbul'a gelmişti.

Bütün bu farklara rağmen İstanbul açısından Kırım Harbi'yle Mütareke devri arasında güçlü bir ortak nokta mevcuttur: Sebep, gerekçe ne olursa olsun binlerce insan kendi yaşama usulü, bilgisi, görgüsü, ihtiyacıyla İstanbul'a gelmiştir. Herkes ya kendi bildiği gibi yaşamak, az çok kendi ortamını kurmak peşindeydi, yahut hayat bilgisini, tecrübesini ayakta kalmak, aç kalmamak için kullanmak zorundaydı. Bu nedenle –hem Kırım Harbi sırasında hem 1. Dünya Savaşı'nı takip eden 'Mütareke Yılları'nda- savaş, İstanbul'da kalıcı, kültürel dönüşümleri de tetiklemiştir.

Kırım Harbi sözgelimi Beyoğlu'nda Avrupai kafelerin, kafeşantanların yaygınlaşmasından başlayıp, bisküvi, çikolata, konserve gıda gibi endüstriyel gıdaların dolaşımının hızlanmasına kadar, günlük hayatın küçük alışkanlıklarında birinci dereceden etkili olmuştu. Mütareke devri yine –özellikle Beyoğlu'nda- yoğun bir kültürel dönüşüme yol açtı; en azından devrin yazarlarından yansıyan budur. Kırım Harbi'nden bu yana Beyoğlu Avrupai toplantı ve eğlence mekânları anlamında epey yol kat etmiş olsa da Mütareke zamanında bir sıçrama yaşandığı hissedilir. O devirle ilgili anılarda da edebiyatta da işin bu tarafı öne çıkar ve bu sıçramanın bir numaralı aktörü –hem dışarlıklı hem İstanbullu yazarlar için- aynıdır: Beyaz Ruslar, daha ziyade de kadınlar. ▶

Yerli Mütareke yazınında Beyaz Ruslara değinen örnek çoktur, pek çok hatırat, başta Yakup Kadri'nin *Sodom ve Gomorre*'si ve Ahmet Hamdi'nin *Sahnenin Dışındakiler*'i olmak üzere bugün hâlâ basılan, Mustafa Remzi'nin *Pastacı Kız*'ı gibi meraklısının bildiği romanlar. Bunun karşısında bir de o devre tanıklık etmiş yabancıların, yine çoğu unutulmuş romanlarına rastlarız. Bunların arasında hikâyesi doğrudan Mütakere devrinde Beyaz Ruslar üzerine kurulmuş –ve en az ele alınmış- örneklerinden biri bu yıllarda İstanbul'da bulunmuş Fransız gazeteci Paul Haurigot'nun (1902-1955) *Acide Russique* adlı yapıtıdır. *Servet-i Fünun*'un yayıncısı Ahmet İhsan Tokgöz (1868-1942) bu kitabı Türkçeleştirmiş ve *Rus Ateşi* ve *Bir Haraşo* adlarıyla iki kez basmış olduğu için burada da belli bir kitleye ulaşmış olduğu varsayılabilir.

Ahmet Hamdi'nin *Sahnenin Dışındakiler*'deki kahramanlarına söylettiğine göre, Ruslar para kazanmak için "kendi sanatlarını bize satma" yolunu tutmuşlardı. Paul Haurigot'nun *Rus Ateşi* romanının başkahramanı, serüven peşinde İstanbul'a gelmiş, Galatasaray mektebinde hocalık yapan bohem ruhlu Pierre de kendi kendine sorar: Ruslar "İstanbul'a akın edip bir takım barlar açmadan önce gece eğlencesine muhtaç olanlar ne yapıyormuş?"

Bu tür mekânların sadece sattıkları ürünler değil, sundukları atmosferde de farklı olan şeyler vardı. Kadınlar çalışma hayatının içindeydiler, barların çoğunda kadın garsonlar servis yapardı. Müftüzade Ziya Bey anılarında, "Bu kızların çoğu Rus aristokrat ailelerindendi, bu nedenle 'besleyenin elini öpmek' Beyoğlu'nda bir âdet haline gelmişti.(...)" diye anlatır. "Garip Rusça şarkılar, şov yapan dansçı bir kız ve bir de çok başarılı, çingene orkestrası. Böyle bir yeri Londra, Paris veya New York'ta da bulursunuz, ancak buranın çalışanları bir zamanlar Rus asilzadeleri ve prensleri olduğu için, bu, geceye apayrı bir 'bohem' havası katıyordu."

Kamplarda zor yaşam

Türkiye'ye kaçan Beyaz Ordu askerlerinin çoğu, 20'li yılların başında Gelibolu civarındaki kamplara yerleştirildi. Bunlar, o dönemde çalışmaları süren İngiliz-Avustralya mezarlıklarının yapımında da çalıştılar.

O dönem İstanbul'da bulunan Rus Vertinski ise vatandaşlarının bu tür işlerdeki acemiliğinden dem vurur: "Garsonluk açısından biraz acemi olan bu zarif ve şık genç bayanlar cilveyle kırıtıyorlardı. Gözlerinde ve hareketlerinde bir soru okunuyordu sanki: 'Beyefendi bu işleri ben nereden bileceğim? Kader utansın işte.' – (...) hep güler yüzlüydüler, etrafa devamlı tebessüm dağıtıyorlardı. Servis ve hizmet eksikleri, böylece telafi edilmiş oluyordu. Bayan garsonlara alışmamış müşteriler afallayarak yemek ücretinden daha fazla miktarda bahşiş bırakıyorlardı."

Rusların eğlence hayatına getirdikleri canlılıktan –başta yukarıdaki satırları yazanlar olmak üzere- istifade edenler çoktur, fakat Ruslara bakış çelişkilidir. Gerek Paul Haurigot benzeri yabancı yazarlarda gerek yerli yazarlarda Ruslar, faydalı bir eğlence işlevini yerine getirseler de yalancı, ahlâken çökmüş figürlerdir. Paul Haurigot'nun başkahramanı Pierre'in âşık olduğu Luba sadece onu üzmekle kalmaz, rahat etmek için hem fahişelik, hem İngilizler hesabına casusluk yaptığı da sonradan ortaya çıkar. Casus Rus kadın teması Kemalettin Şükrü'nün *Mütareke Acıları*'nda da vardır. Mustafa Remzi'nin *Pastacı Kız* romanında da başkahra-

Cengiz Kahraman koleksiyonu

Cengiz Kahraman koleksiyonu

man bir pastanede garsonluk yapan bir Rus kadındır. Bu kez casusluk yoktur, ama sonuç yine felâket olur: İki yakın arkadaş aynı Rus kadına aşık olur, nihayet roman bir cinayet ve iki intiharla kapanır.

Devrin tanığı Samiha Ayverdi ise, Halit Efendi adındaki komşularının ölümünden sonra konağının Beyaz Ruslara verilmesini anlatırken bu bakımdan daha açık ve net yargılarla konuşur: "Her odasını bir ailenin işgal ettiği binanın bu yeni sakinleri ile beraber, memlekete, Türk örf ve adetlerinin tanımadığı bir laubalilik, mahremiyeti hiçe sayan bir başıboşluk cereyanı da gelmişti. (...) Kağıttan çiçek yaparak bunları Taksim Meydanı'nda satan eski Rus aristokrasisi mensuplarının ya da ordudan kaçmış generallerin getirdikleri ekmek parası, bu genç ve şuh kadınları asla tatmin etmiyordu. Etmediği için de kısa zamanda Halit Efendi'nin evinden çıkıp, kendileri için tutulmuş garsoniyerlerde, aradıkları sefahata ve lüks hayata kavuşmuş bulunuyorlardı. (...)."

Görüldüğü gibi yerli ve yabancı yazarların zihnindeki Rus kadını pek farklı değildir: Asil ama düşkün, kolay, rahat, para kazanmak fuhuş da dahil her şeye eğilimli. Kategorize edilememiş, nereye oturtulacağı bilinememiş bir topluluk söz konusudur: Türkler için âdetleri başka, dilleri başka insanlar, yabancılar içinse tipik şarklının özelliklerini taşımayan, fakat batılı da denemeyecek, buna rağmen kültür, sanat birikimiyle ürküten ve saygı uyandıran bir millet, hem küçümseme hem şefkat-merak karışımı hislerle seyredilen bir topluluk. Devrin edebiyatında bir bakıma bütün tuhaflıklarıyla kabul edilmiş, seyredilen, gözetlenen egzotik nesneler gibidir Ruslar.

Yazarların bu bakışında yer almayan nokta ise, İstanbul'a o devirde binlerce Rus'un (bazı kaynaklara göre birkaç sene içinde yüz elli bin) hiçbir sermayeleri, bağlantıları olmadan geldiğidir. Çoğu İstanbul'da, Gelibolu'daki kamplarda zor koşullarda barındı, Avrupa'ya gidenlerden sinemada, müzik alanında isim yapanlar varsa da çoğu zor bir hayat sürdü. Bunu hem çeşitli kurumların raporları hem fotoğraflar ortaya koyar. ■

Şapkacılar, çamaşırcılar...

Rus mülteciler İstanbul'un gece hayatını hareketlendirirken, gündüzleri şapka yapımı ve çamaşırcılıkla geçimini sağlamaya çalışanlar da vardı.

BERNARD MAİMON'UN İNANILMAZ CASUSLUK MACERALARI

Abdülhamid'in kadrolu, piyasanın serbest ajanı

Yahudiyken önce Hıristiyan, sonra Müslüman oldu. Saray'ın güvenini kazanıp nişanlar, ihsanlar, tahsisatlar aldı. Kah Fransa'da kah Mısır'da, İngiltere'de, Yunanistan'da arkeolog, işadamı, gazeteci, lobici olarak diğer devletlere, ama en çok kendi hesabına çalıştı. Arşiv belgeleri ışığında Bernard Maimon'un karanlık faaliyetleri...

✎ SİNAN ÇULUK

Batılı devletler 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı topraklarındaki sermaye yatırımlarını en çok demiryolu sektörüne yönelttiler. Emperyalizm ilk önce Osmanlı Mısır'ını demir ağlarla donattı. Ardından kendileri için pazar ve hammadde kaynağı olarak gördükleri Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı topraklarını, demiryolu ile uluslararası sisteme entegre etmeye çalıştılar.

Rekabet kıran kırana sürüp giderken, Almanların Hindistan yolundaki İngiliz çıkarlarını baltalamak uğruna sahneye koyduğu Haydarpaşa-Bağdat demiryolu projesi ile mücadele sertleşti. Osmanlı Devleti'nden koparacakları imtiyazların peşinde koşan konsorsiyumlar için "bilgi ve haber" her şeyden önemliydi ve sahaya sürülen misyoner, arkeolog, seyyah, gazeteci veya tüccar kimlikli ajanların becerisi, nihai imtiyaz sahiplerini belirlemede hayati rol oynayacaktı.

Bu devirde ortaya çıkan Bernard Maimon adındaki karanlık ilişkilerin adamı, bugüne kadar nedense kamuoyunun dikkatinden kaçmıştır. Osmanlı demiryollarından bir imtiyaz elde edebilmek uğruna çıktığı yolda Türkiye, Rusya, Almanya, Fransa, Belçika, İngiltere, Yunanistan arasında mekik dokuyan Maimon'un adı, 1911'de Fransa Dışişleri Bakanlığı'nda yaşanan casusluk skandalı olmasa belki de sadece arşiv belgeleri arasında kalacaktı. Dışişleri memurlarından René Rouet'nin, Maimon'un kâtibi Albert Palliez'ye gizli belgeleri verirken suçüstü yakalanmasının yankısı büyük oldu. Tüm dünya basınının ilgi odağı haline gelen ve günlerce manşetlerden inmeyen bu olaya yönelik haberler Osmanlı gazetelerinde de günü gününe yer buldu. Her demiryolu projesinde bir şekilde bulunan, İstanbul'da oldukça iyi bir çevre edinen, Yıldız Sarayı'na rahatlıkla girip çıkan birinin evrak hırsızlığından dolayı tutuklanması, üstelik ele geçen gizli belgelerin çoğunun Osmanlı demiryolları, madenler ve taş ocakları imtiyazları ile ilgili olması insanları şaşkınlığa sürükledi.

Böylesine bir ilgi uyandırdıktan sonra tamamen unutulan olayın esas kahramanı Bernard Maimon hakkında *Servet-i Fünun* dergisinde Ahmed İhsan Bey ile *Mecmua-i Ebüzziya*'da Ebüzziya Tevfik Bey tarafından derlenmiş çeşitli bilgiler verilmiştir. Ebüzziya Tevfik, belki de İstanbul'da tanıştığı Maimon hakkında nazik bir üslupla kaleme aldığı yazısında ona arka çıkmaktadır. Üstelik 1910'da Rus Çarı ile Alman İmparatoru arasında gizli akdedilen ve Osmanlı Devleti aleyhine kararlar içeren "Potsdam Mülakatı"ndan onun sayesinde haberdar olduğumuzu iddia eder.

Ahmed İhsan Bey daha çok Fransız gazetelerinden tercüme ettiği bilgileri nakleder. İkisinde de ortak nokta Maimon'un karanlık ilişkile-

İllüstrasyon: Candan İşcan.

rin odağında yer aldığının tespit edilmesidir. Tabiyeti, dini, milliyeti, doğduğu yer hakkında kesin bilgiler ikisinde de yoktur. İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca'yı çok iyi, Yunanca, Arapça ve Türkçe'yi gayet rahat konuşur, yazar bir lisan adamıdır. İbranice'de Tevrat ve Talmut üzerine tefsir yazabilecek kadar kudretlidir. Ortak kanaat Musevi asıllı olduğu ancak sonradan Hıristiyanlığı kabul ettiğidir. Suriye, Filistin, Galiçya doğum yeri olarak nakledilir. İngiliz veya Fransız tebaası olduğu belirtilir. Fransız savcının zanlıları sorguladığı metinde ise Maltalı olduğu bilgisine ulaşırız. Yakın tarihte Maimon'un konu edildiği tek makalenin sahibi Salahi R. Sonyel, 1999'da düzenlenen XIII. Türk Tarih Kongresi'ne sunduğu "İngiliz Kaynaklarına Göre, Ermeni Militanlarca Sahtelenen ve Osmanlı Arşivlerinden Aşırılan Gizli Belgeler" adlı bildiriyi onun Ermeni olduğu tezi üzerine kurmuştur.

Yine de ona dair en eski belgeleri Osmanlı Arşivi'nde bulabiliyoruz. Arkeolog kimliği ile karşımıza çıktığı ilk belgelerde Almanya müzelerinden biri için Babil'de kazı yaptığı anlaşılıyor. Bir süre yaşadığı Bağdat'tan 1885'de İstanbul'a gelmiş olmalı ki Şeyhülislam'ın huzurunda Müslüman olmuş

Servet-i Fünun'un almanağında Bernard Maimon.

ve Maarif Nazırı Münif Paşa'nın tavsiyesi üzerine Maarif Müfettişi olarak görevlendirilmesi için Sadrazam Kıbrıslı Kamil Paşa tarafından saraya arz edilmiş [Y.A.RES 32/4]. Babil harabelerinde bulduğu eski eserlerden birinin ikinci nüshasını Sultan II. Abdülhamid'e takdim etmesi sebebiyle "3. Rütbeden Mecidi Nişanı" ile taltif edilmiş [İ.HR 305/19369]. Sultana takdim ettiği eserin ne olduğunu bilemiyoruz ama günümüzde New York Metropolitan Müzesi'nde sergilenen "Nabukadnezar'ın Silindir Taşı"nın 1884'te Maimon tarafından bulunduğu kayıtlıdır.

II. Abdülhamid'e takdim ettiği ve Osmanlı yazısıyla attığı imzayı taşıyan tarihsiz mektubu, gözden düştüğü sıralarda yazmış olmalıdır [Y.PRK.AZJ 26/31]. Bu mektubunda Hicret'in 1. yılında Müslüman olamadan vefat eden Cahiliye devri şairi A'şâ Memun b. Kays'ın neslinden ve aslen Arap olduğunu iddia etmiş. Bu yüzden Allah tarafından kendisine Hanedan-ı Al-i Osman'ın idaresindeki geniş ülkeye manevi bir muhabbetin cezbedilmiş olduğunu yazmış. Padişahın huzuruna çıktığı anda o kadar etkilenmiş ki o zamandan beri can ve malını feda ederek padişahın hizmetinde bulunmayı görev bilmiş!

Maimon, Arabistan, İngiltere, Şattülarap, Hindistan, Mısır gibi bölgelerde diliyle ve kalemiyle Sultan Abdülhamid'in idaresini övmekten de geri durmamış. Bu hususta İngiliz ve Amerikan gazetelerinde makaleler yazmış veya ahbaplarına yazdırmış. En uzak memleketlerde Osmanlı Devleti'nin kavimleri, dilleri, mezhepleri ve coğrafi durumu hakkında nutuklar irad etmiş. Bu uğurda yaptığı harcamaları kendi kurduğu şirketlerin gelirlerinden karşılamış.

Maimon, Selanik Gaz imtiyazı için Fransa'dan sermaye toplama girişimi başarısızlığa uğrayınca nakit sıkıntısına düşmüş. Bunun üzerine padişaha müracaat etmeye karar vermiş ve ne emri olursa ona uygun hareket etmeyi arz etmiş. Kendi doğruları çerçevesinde tutarlı hareket etmek için gereken ihsanın bahşedilmesi durumunda, İngiltere'nin Devlet-i Aliyye hakkındaki siyasetini "daha insaflı hale" getirebileceğini vaadetmiş. Ona göre bu yolda ilk yapılması gereken, kamuoyu ile parlamento üyelerine olan tesir ve nüfuzunu yönlendirmek üzere İngiltere gazetelerinin elde edilmesi. İkinci olarak bazı parlamento üyelerinin ikna edilmesini önermiş. Sultan Abdülhamid'e karşı yürütülen husumet politikasının, "Hindistan'daki 60 milyon Müslüman'ın kalplerini ne derece kıracağını ve sonuçlarının vahim olacağını" bu üyelere anlatmayı tasarlamış. Üçüncü olarak, Avrupa başkentlerini dolaşarak kamuoyu üzerinde etkili olacak propaganda konferansları verebileceğini belirtmiş.

Maimon'u İstanbul çevresine sokan kişinin bir müzisyen olduğu rivayet edilir. Bu sayede Damat Mahmud Celaleddin Paşa ile ilişkileri gelişmiş. Abdülhamid ile arasının açılmasından sonra Avrupa'ya firar girişimlerinde bulunan paşayı, oğulları Prens Sabahattin ve Lütfullah Beyler ile birlikte vapurla Avrupa'ya kaçırmış. Maimon da onlarla birlikte gitmeyi planlamışken, Damat Mahmud Paşa'nın beş bin lirasını çarparak onları terk etmiş ve trenle ulaştığı Sofya'daki Osmanlı Bulgaristan Komiseri'ne müracaatla bir demiryolu imtiyazı elde etmesine yardımcı olunması halinde paşayı kendilerine teslim edebileceğini bildirmiş. Bu teklifi reddedilirse Abdülhamid'in bütün sırlarını açıklayacağı tehdidini savurmuş. İstanbul'a gelip müzakere etmesi kabul edilmiş, ama o fikrini değiştirerek Paris'in yolunu tutmuş.

Maimon'un bu inanılmaz ama belgelerle sabit faaliyetleri Paris'te de sürmüş. Burada sefir Münir Paşa'yı ikna ederek para sızdırmaya başlamış. Damat Mahmud Paşa'yı takip ve istihbarat için 500 lira maaş aldığı iddia edilse de bu miktarın toplam 8000 Frank olduğu anlaşılıyor [Y.PRK.EŞA 34/116].

Casus arkeologun 2500 yıllık buluşu

Bernard Maimon, casusluk kariyeri sırasında arkeolog olarak da görev yaptı. Bağdat yakınlarındaki Sippar antik kentinde 1884'de bulduğu II. Nabukadnezar'a (MÖ 6. yüzyıl) ait yazılı-silindir taş, bugün New York Metropolitan Müzesi'nde sergileniyor.

Maimon ve maiyetinin aktardığı haberlerden hoşnut olan Abdülhamid, Maimon'a Hazine-i Hassa'dan tahsis ettiği 35 Osmanlı Lirası aylığın Londra Sefareti tarafından ödenmesini istemiş [Y.PRK.BŞK. 38/39]. Ahmed İhsan'a göre bu para bir hafiye teşkilatını kurması için verilmiştir ve miktar da yüz bin Frank'tır.

Jön Türkler'den biri bu gizli tertibatı haber alıp İngilizlere bildirdiğinden, Maimon, Londra'da beş ay hapse mahkûm edilmiş. Daha sonra Londra'da tanıştığı, Türk dostu olduğunu söyleyen parlamenter Sir Ashmead-Bartlett'e (1915'te Çanakkale Savaşı'nı izleyen ve İngiliz hükümetini eleştiren gazeteci Ashmead-Bartlett'in babası) Avam Kamarası'nda Abdülhamid idaresi lehine bir konuşma yaptırmış; daha sonra 1894'te kendisini İstanbul'a davet edip Pera Palas'ta iki ay misafir etmiş!

Girit karışıklığı esnasında Maimon'u bir İngiliz gazeteci sıfatıyla Atina'da görüyoruz. Aslında Abdülhamid'in hafiyelerinden İzzet Holo Paşa'nın ajanı olarak orada bulunmasına rağmen, Yunan kralından nişan bile almış. Girit'te kaldığı sırada entrikaları fark edilerek adayı terk etmesi söylenince İstanbul'a gelmiş ve Makedonya meselesi müzakereleri için Romanya kralı nezdine Bükreş'e gönderilmiş. Kral tarafından kabul edilmeyince Londra'ya dönmüş ve ikinci derece gazetelerde bu defa Abdülhamid aleyhine makaleler yayınlamaya başlamış. Bunun üzerine Abdülhamid lehine yazılar neşretmesi için Yıldız'dan kendisine yüklü bir para gönderilmiş ve bu defa da önemli gazetelerde sultanı öven yazılar yazmış. Daha sonra tekrar Fransa'ya geçmiş ve burada hırsızlıktan yakalandığında, İngiliz *Evening Times* gazetesinin muhabiri olduğunu, casuslukla bir ilgisinin bulunmadığını iddia etmiş.

Maimon'u 1899'da, ünlü Sarah Bernhardt'ın tiyatro kumpanyası müdürü sıfatıyla İstanbul ve Mısır'da görüyoruz. Bu tarihten sonra Tahsin Paşa'nın mabeyn başkâtipliği zamanında daha sık geldiği İstanbul'da kendisine ünlü Yahudi filozof Maimonides'in torunu süsü vermeye başlamış. Bu şecereyi ispat için Tahsin Paşa'dan tahsisat talep etmiş ancak paraları alır almaz İstanbul'dan ayrılmış.

1910'da Şerif Paşa aleyhinde çalışmak için İstanbul'un Abdülhamid sonrası yeni devlet adamları ile irtibat tesis etmek istemişse de, Yıldız'daki jurnallerde adı çok geçtiğinden yeni rejim mensupları kendisine soğuk davranmış. Bunun üzerine Paris'e dönerek oraya yerleşmiş. Burada da rahat durmamış ve Fransız Dışişleri Bakanlığı'ndan evrak çalma hadisesiyle tutuklanıp hapsi boylamış. Bernard Maimon'un hayatının bundan sonraki safhaları bizim için şimdilik meçhuldür. ■

Bernard Maimon arşiv belgelerinde

Gerek II. Abdülhamid'e gerekse Batılı devlet liderlerine çok sayıda mektup yazan, çeşitli jurnaller yollayan Bernard Maimon'a ait belgeler, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunuyor.

BURSA SOYGUNU-1933

5 kişiyi vurdular zincire vuruldular

1932 yılında Türkiye'nin ilk banka soygununun yaşandığı Bursa, henüz bu olayın şokunu üzerinden atamadan 1933 yılında iki kişinin öldürüldüğü bir yol kesme ve soygun olayıyla daha sarsılır. Soyguncuların olaydan sonra üç kişiyi daha öldürüp kaçtıkları Samsun'da yakalanmaları, önce İstanbul'a ardından Bursa'ya getirilmeleri ve yargılanmaları Türkiye'yi aylarca meşgul eder. Hikaye darağacında çekti.

MURAT TOKLUCU

Yedi kişilik soyguncu çetesi, 3 Haziran 1933'te Bursa kent merkezinden Orhaneli ilçesine giden yolun 11'inci kilometresinde yedi saat boyunca pusu kurmuş ve kamyondan bozma bir otobüsün de içlerinde olduğu beş araçtaki 40 kişinin bütün değerli eşyalarını gasp etmiştir. Otobüste bulunan ve Orhaneli'ye göreve giden jandarma karakol komutanı Hakkı ve er Nuri silahlarını çekince soyguncular karşı ateş açıp ikisini de yaralar. Elinden ve omuzundan yaralanan Nuri kendini yolun kenarındaki küçük uçurumdan aşağı atıp ölü numarası yaparak kurtulur. Yaralı haldeki Hakkı ise başına son bir kurşun daha sıkan bir soyguncu tarafından öldürülür. Otobüs yolcularından Ali Ağa adlı köylünün sopayla başına vurduğu bu soyguncu sendeleyip yere düşer. Diğer çete elemanlarının üzerine ateş açtığı Ali Ağa yaralanır, az önce başına sopayla vurduğu soyguncu yerden kalkıp Ali Ağa'nın ağzına tam yedi el daha ateş eder. Ali Ağanın ölümüne 12 yaşındaki oğlu da tanıklık etmiştir.

Soygun haberi Bursa'ya saatler sonra ulaşır çünkü çete Orhaneli-Bursa telefon hattını

Bir buçuk aydır aranan ve Samsun'da yakalanan Bursa soygunu zanlıları önce İstanbul'a, buradaki iki günlük sorgunun ardından da Bursa'ya gönderildi. Zanlılar, elleri kelepçeli ve boyunlarından birbirine zincirli halde Samsun'dan getirildikleri yolcu vapurundan Kabataş'ta kıyıya çıkarılıyor. Tarih, 24 Temmuz 1933.

Soyguncular dün sabah Bursaya götürüldüler

Bütün Bursa istasyona toplanmıştı, şerirler halkın elinde parçalanmaktan zor kurtuldular

Bursa soyguncuları dün sabah şehrimizden Bursaya götürülürlerken

Samsundan getirilerek şehrimizde tahkikat için iki gün alıkonulan Bursa - Orhaneli soyguncuları dün sabah Mersin vapurile İstanbul jandarmasından tefrik edilen bir müfrezenin muhafazası altında Bursaya sevkedilmişlerdir.

Bursa 26 (Telefonla) — Soyguncuların şehrimize getirilmesi burada büyük bir hâdise olmuştur. Şakilerin Mudanyadan trenle getirilecekleri anlaşılınca Bursa istasyonu on binden fazla bir insan kalabalığı ile

Mabadi 2 inci sahifede

Cengiz Kahraman arşivi

Soyguncular, İstanbul'dan Mudanya'ya götürüldükleri teknede.

da kesmiştir. Haber duyulunca kent genelinde arama başlar. Valilik, bütün ilçe ve köylere, mıntıka sınırlarına giren herkesin kimlik bilgilerini almaları yönünde emir yollar. 5 Haziran'da, iki gün önceki soygunun yaşandığı yere 65 kilometre mesafedeki Yenişehir ilçesine bağlı bir köye gelen iki yabancı, kendilerine dur ihtarında bulunan bir köy korucusunu öldürüp birini de ağır yaralar. Tanık ifadelerine göre bu iki kişinin eşgâli soyguna katılanlardan ikisine benzemektedir. Bu olaydan sonra soyguncular kayıplara karışır.

CSI Bursa: Çorap söküğü gibi

Jandarma ve polis ilk olarak 40 kişinin ifadesine başvurmuştur. Tüm ifadelerdeki ortak nokta, haydutların koyu bir Karadeniz şivesiyle konuştuğudur. Bunun üzerine polisler Karadenizli vatandaşların kaldığı han ve kahvelere baskınlar yapar. Soygundan bir gün önce Orhaneli otobüsünün saatini soran birkaç kişilik Karadenizli grubun bu kahvelerden birinde Laz İbrahim adlı kişiyle birlikte oturdukları ihbarını alan polis, İbrahim'i gözaltına alıp soygun mağdurlarıyla yüzleştirir. Hiçbiri İbrahim'i teşhis edemez. Ancak soyguna katılmamışsa bile kendisini kahvede beş-altı kişilik yabancı bir grupla görenler vardır.

Sorguya alınan İbrahim kendisine iftira atıldığını öne sürmektedir. O gün kahveye gitmemiştir bile. Polisin konuştuğu kahve sahibi ise İbrahim'in o gün kahvede olduğunu, hatta masadaki *Cumhuriyet* gazetesine sürekli imza atıp karaladığı için kendisini uyardığını ve sonunda gazeteyi masadan çekip aldığını söyler. Üstelik karalanmış gazete hâlâ durmaktadır. Polislerin, Emniyet'teki ifadesine attığı imzayla gazeteye karalanmış imzaların aynı olduğunu gösterdiği İbrahim sonunda çözülür. Evet, kahvede soyguncularla oturmuştur ama soygun yapacaklarını bilmemektedir. Yusuf adlı şoförün ismini verir polislere. Kendisini soyguncularla Yusuf tanıştırmıştır.

Yusuf polislere çok çabuk çözülür. Olay gününden beri cinayetlerin şokunu atlatamamıştır ve gazetelerin yazdığına bakılırsa ifadesini ağlayarak vermiştir. Altı kişi soygunları yaparken, Bursa'nın yerlisi olan Yusuf tanınmamak için bir ağacın arkasında saklanmıştır. Rizeli olduklarını söylediği soyguncuların tek tek adını verir. Kendine ait iki otomobili olan Yusuf, ilçelerde

Cengiz Kahraman arşivi

Bursa soygunu davasının başladığı 2 Ocak 1934'te sanıklar Bursa Adliyesi'nden cezaevine götürülüyor. Boyunlarında yine zincir var.

Bursa soyguncuları

Şerirler dün Samsundan getirildiler, poliste istiçvap olundular, bugün Bursaya yollanacaklar

"Bursa soyguncuları Kabataşta karaya çıkarılıyorlar

Samsunda yakalanan Bursa soyguncuları dün sabah Cumhuriyet vapurile limanımıza getirilmişler -

taklık etmekle maznun şahıslar, dün bunlarla muvacehe edilmişlerdir.

Şakiler sıkı isticvabata ve bazı

Bursa soyguncuları

Samsunda tutulan şerirler bugün şehrimize getiriliyorlar, burada istiçvap edilecekler

...nda yakalanan ve bugün şehrimize getirilecek olan haydutlar: Yukarıda (Sağdan sola doğru) Fazlı, Ali Rıza, Ali oğlu Ömer. Aşağıda: Karabiber Mehmet, İlyas, Rıdvan.

yaşayan zengin tacirleri de sık sık Bursa'ya getirip götürmekte ve kimin yanında çok para taşıdığını bilmektedir.

Artık çete elemanlarının isimleri polisin elindedir. Emniyet Genel Müdürü'nün de Bursa'ya gelip bizzat katıldığı soruşturma sürerken sanıklar İstanbul ve Karadeniz kentlerinde de aranmaktadır. Nihayet 17 Temmuz gecesi soyguna katılan beş kişi ile onlara yataklık eden üç kişi Samsun'da bir otelde yakalanır. Boyunlarından birbirine zincirli ve elleri kelepçeli halde Samsun'dan İstanbul'a yolcu gemisiyle getirilen sanıklar iki gün İstanbul polisince sorgulanır. Daha sonra tekneyle Mudanya'ya ve oradan da Bursa'ya götürülürler. İlk ifadelerinde çetenin altıncı mensubunun Rize'de saklandığını söylemişlerdir, Şapoğlu Hüseyin adlı bu kişi de bir gün sonra yakalanıp Bursa'ya gönderilir.

26 Temmuz'da Mudanya'dan Bursa'ya gelen sanıkları tren istasyonunda 10 bin kişi beklemektedir. Sanıklar cezaevine güçlükle götürülür.

Çetenin lideri Piyade (oğlu) Mustafa adlı kişidir. Mustafa'nın 16 ve 17 yaşlarındaki kardeşi Piyade Mehmet ve Piyade Osman, kız kardeşinin kocası Karabiber Hakkı ve uzaktan akrabaları Bekir ile Şapoğlu Hüseyin çetenin diğer mensuplarıdır.

Soyguncuların yargılanmasına 2 Ocak 1934'te başlanır. Bursa Adliyesi hıncahınç doludur. İlk gün alınan sanık ifadelerine göre soygundan sonra şoför Yusuf Bursa'da kalırken altı kişi Mudanya'ya gitmiştir. Dördü buradan İstanbul'a kaçmış, Mehmet ve Osman ▶

Bursa soyguncularının muhakemesi

Haydutlardan 4 ü idama mahkûm oldu

İkisi on beşer seneye, şoför Yusuf ta üç sene altı ay hapse mahkûm edildi

Bursa 6 (Telefonla) — Bursa soyguncularına ait muhakeme Ağırceza mahkemesinde bugün bitam bulmuş, karar tefhim edilmiştir.

Şakilere ait kararın bu celsede tefhim edileceğini duyan birçok Bursalılar mahkemeye koşmuşlardır. Mahkeme salonu hıncahınç dolmuş, içeri giremiyenler de sokakları doldurmuşlardı.

Şakiler, mahkeme salonuna getirildikten sonra makamı riyaset tarafın-

(Yukarıda solda) heyeti hâkime, (sağda) çete reisi idam mahkûmlarından Mustafa, aşağıda mahkûmlar İstanbuldan Bursaya sevkedilirken

Orhanelinde yol kesen haydudlar Bursada asıldı

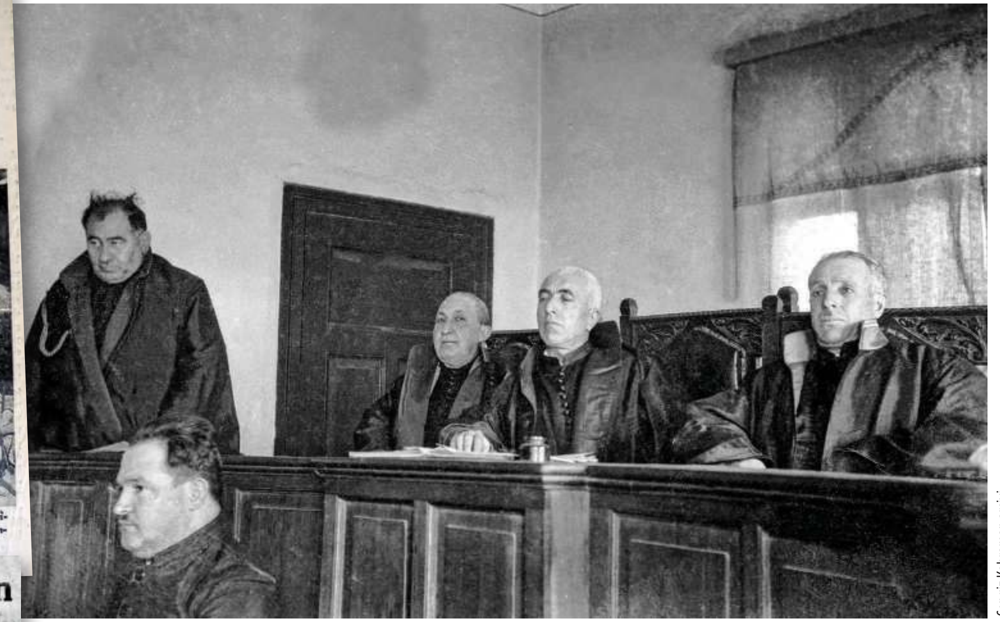
Dört şerir, üç sene evvel yaptıkları cinayetin cezasını, ipte can vermek suretile çektiler

Orhanelinde yol kesen haydudlar müessir bir ibret olmak üzere işte böyle asıldılar

Bursa 3 (Hususi Muhabirimizden) — Üç sene evvel Orhaneli yolunda soygun yapan ve bir jandarmamızla bir köylüyü öldüren, diğer bir jandarmayı da yaralayan şerirler bu gece sabaha karşı Cumhuriyet meydanında idam edilmişlerdir. Bu sabah erkenden Cumhuriyet meyda

(Arkası 9 uncu sahifede)

Cengiz Kahraman arşivi

Cengiz Kahraman arşivi

kardeşler ise Yenişehir üzerinden Adapazarı'na gitmiş ve bu kentte yaşayan Adem adlı tanıdıklarının yanında üç hafta saklanmıştır. Yenişehir'de bir korucuyu öldüren birini yaralayan iki kardeş Adapazarı'nda da rahat durmamış, Nuri Bey adlı tüccarı ve evinde saklandıkları akrabaları Adem'i de öldürmüşlerdir.

Mahkemenin ikinci ve üçüncü günü 27 tanık dinlenir. Tanıkların tamamı çete mensuplarını teşhis eder. Hepsinin özellikle vurguladığı, Şapoğlu Hüseyin adlı soyguncunun çok zalim davrandığı ve yaralı jandarma ile köylü Ali Ağa'ya son kurşunları onun sıkıp öldürdüğüdür. *Cumhuriyet* gazetesinin "tam bir katil tipi var" diye tanımladığı Hüseyin bu suçlamalara "Ben onları öldürmesem onlar beni öldürecekti" diye karşılık verir. Mahkeme Şubat ayına ertelenir.

1 Şubat'taki duruşma acıklı anlara sahne olur. Babasının öldürülmesine tanıklık eden 12 yaşındaki Hüseyin'in ifadesi, duruşmayı izleyenleri gözyaşlarına boğar (Bu duruşmadan sonra Hüseyin ve yetim kalan diğer beş kardeşi için yardım kampanyası başlayacaktır). Tanık olarak dinlenen otobüs yolcularından öğretmen Ahmet Hamdi jandarmanın öldürülme anında çok korktuğunu o yüzden her şeyi rüya gibi hatırladığını ve sanıkları teşhis edemeyeceğini söyleyince hâkim kendisini, "Zaten eğer sizde öldürülen köylünün onda biri kadar cesaret olsaydı haydutlardan birkaçını yakalardınız" diye azarlar.

Mahkeme kararını 6 Şubat 1934'te açıklar. Altı sanık idama, şoför Yusuf üç sene altı ay hapis cezasına çarptırılır. Yaşı

"Tam bir katil tipi var"

Altı sanığa idam cezası verip ikisinin yaşının küçük olması nedeniyle cezalarını 15 yıla indiren Bursa Ağır Ceza Mahkemesi heyeti (en üstte). Sanıklardan, en sağdaki çete reisi Piyade Mustafa. Onun solunda 16 yaşındaki kardeşi Piyade Mehmet oturuyor. *Cumhuriyet* gazetesinin "tam bir katil tipi var" diye tanımladığı Hüseyin en solda. 1 Şubat 1934.

31 EKİM 1932: 3450 LİRA ÇALINDI

Birbiriyle karıştırılan Bursa soygunları

Bursa Osmanlı Bankasını soyanlar

Hırsızların muhakemesi - ne dün Bursada başlandı

Ahmed *Süleyman*

Asker kıyafetine girerek bankayı soyan haydudlar

Bursa 11 (Telefonla) — Bundan beş sene evvel Osmanlı Bankasını güpegündüz soyarak kasadan 3450 lira alan İnegöllü Süleyman ve Ahmedin muhakemelerine bugün Ağırcezada başlandı. Salon çok kalabalıktı. Riyasette Osman

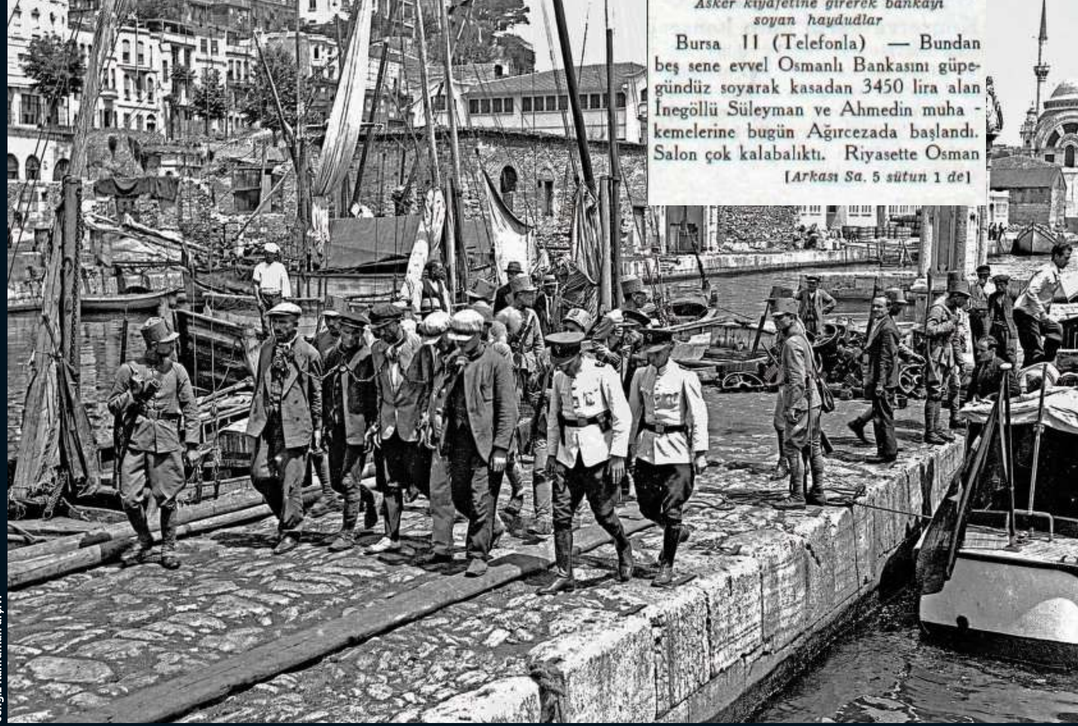
[Arkası Sa. 5 sütun 1 de]

Türkiye tarihinin ilk banka soygununun adresi de Bursa'dır. 31 Ekim 1932'de Osmanlı Bankası'nın Bursa şubesine asker kılığında giren iki soyguncu, kasalardan birinde bulunan 3450 lirayı alıp kaçar. İçinde 100 bin lira olan diğer kasa, soyguncuların kasayı açmasını istediği memurun uyanıklık edip "Anahtar Gemlik'e giden bir arkadaşımızın yanında" demesiyle kurtulmuştur. Olay yalnızca Bursa için değil, tüm Türkiye için büyük bir şoktur. Gazeteler olayı günlerce yazar, soygunun "Amerikanvari" oluşu özellikle vurgulanır.

Bu olaydan yedi ay sonra gerçekleşen Bursa-Orhaneli yolundaki soygunun failleri aranırken ilk günlerde genel kanı bu kişilerin Osmanlı Bankası'nı da soyanlar olduğudur. Failler yakalandığında polis de önceleri bunu araştırır, ama iki soygunun faillerinin aynı kişiler olmadığı ortaya çıkar.

Osmanlı Bankası'nı soyanlar epey bir süre yakalanmamayı başardıktan sonra 10 Ocak 1937'de Bursa'nın İnegöl ilçesinde ele geçirilirler. İnegöllü Ahmet ve Süleyman adlı iki soyguncuyu olay planlanırken birlikte oldukları ama son anda soyguna katılmaktan vazgeçen arkadaşları ihbar etmiştir. 11 Şubat 1937'de başlayan yargılama sonucu iki sanık 28 Haziran 1937'de yedişer sene hapis cezasına çarptırılırlar.

Ancak, Orhaneli soyguncularının Kabataş İskelesi'ndeki boyunları zincirli fotoğrafı internet ortamında yıllardır "Osmanlı Bankası soyguncuları Samsun'dan Bursa'ya sevk edilirken Karaköy İskelesi'nde" diye dolaşıyor. Yani iki soygunla ilgili bilgiler fena halde birbirine karıştırılmış durumda. Üstelik bu hatalı bilgi yalnızca internet ortamında değil birçok gazete-dergi haberi ve hatta kitapta bile kullanıldı.

Cengiz Kahraman arşivi

Yanlış fotoğraf

Bursa Orhaneli soygunu faillerini Kabataş İskelesi'nde gösteren bu fotoğraf, birçok kaynakta Osmanlı Bankası soygunu faillerinin fotoğrafı olarak yer alıyor.

18'den küçük Piyade Osman ve Piyade Mehmet kardeşlerin cezası 15 yıl hapse çevrilir.

Mahkemenin kararını açıklamasından iki sene sonra, 3 Şubat 1936'da idam kararları infaz edilecektir. Bursa Cumhuriyet Meydanı'nda (Heykel) gece saat 01.00'de başlayan idamlar iki buçuk saat sürer. Çete reisi Piyade Mustafa'nın son sözleri "Beni asmayın, kurşuna dizin" olurken, *Cumhuriyet*'in "tam katil tipi var" dediği Hüseyin psikopatlığın hakkını verecek ve son sözleri sorulunca, "Yorgan altında ölmektense urganda ölmek evladır" diyecektir.

Dört mahkumun asılı cesedi sabah 10'a kadar meydanda teşhir edilir. *Akşam* gazetesinin deyimiyle, "Şiddetle esen lodos, ince birer ipin ucunda can veren haydutları birer topaç gibi döndürmektedir". ■

İlâhi Komedya ve Dante'de İslâm nuru

750 yıl önce doğan ünlü İtalyan şairin ve dünya edebiyatının başyapıtı *İlâhi Komedya*, son yüz yıldır içerdiği İslami motifler bakımından da tartışılıyor. *Kur'an*'daki Cennet-Cehennem tasvirlerini, Mi'rac, nur gibi kavramları, Arap şairlerinin üslubunu, spekülasyon yapmadan ele almak önemli.

ENİS BATUR

Madrid'de 1919'da bir İspanyol yazarının yankı uyandıracak bir kitabı yayımlandı: *İlâhi Komedya'daki Müslüman Bâtıni Bilgiler*. Miguel Asin Palacios, Dante'nin bu dev klasiği ile İslâm'ın bâtıni (içrek, ezoterik)) perspektifi arasında, "öteki dünya" açısından önemli bağlar bulunduğu görüşündeydi. Asin'den çok daha önce, başka yazarlar Dante ve döneminin Latin edebiyatı üzerinde Müslümanlığın etkilerinden söz açmışlardı, ancak bu çalışmalar kısıtlı bir uzman çevresinde ilgi uyandırabilmişti.

Asin'in kitabı büyük yankı doğurdu ve bilim-kültür çevrelerinde genellikle olumsuz bakışlar getiren polemiklerin doğmasına yolaçtı. O sıralarda, büyük İtalyan şairinin 600. doğum yılı nedeniyle çeşitli anma törenleri düzenlenmişti ve bu kadar tepki oluşmasına yol açan da, yanlış anlamalardan kaynaklanan bir ulusal gurur sorunuydu: Nasıl olurdu da, İtalya'nın 'medar-ı iftiharı' Dante, yabancı kaynaklardan, üstelik yabancı bir dinin verilerinden yararlanmış olabilirdi? Temelde, en fazla karşı çıkılanın, Dante'nin İslâm kültüründen yararlanmış olduğunun söylenmesi olduğu çabuk anlaşıldı: Karşı çıkanlar, bu tezi çürütmek için olmadık başka yabancı kaynaklar gösterme yolunu seçtiler.

Asin, inanılmaz miktarda belgeyi ve öteki dünya kavramıyla ilgili tüm İslâmi kaynakları incelemiş, *İlâhi Komedya*'nın yazarını etkilemiş olabilecek dolaylı-dolaysız her tür yazılı metne ve görsel malzemeye başvurmuştu. Şairin cehennemi kafasında kurma biçimi, cennete değgin efsaneler, olağanüstü deniz yolculuğu öyküleri... Bütün bunlarda az ya da çok Müslüman dünyanın bir damgası vardı. Özellikle de "Dante'nin dünyasının ahlâksal yapısı" sayılan *İlâhi Komedya*'da bu motiflerin ağırlığı göze çarpıyordu. Hazreti Muhammed'in Mir'ac'ı ve gece yolculuğu ile ilgili İslâmi anlatılarla Dante'nin yapıtı arasında şaşırtıcı ölçüde ortak öğeler bulmuştu Asin. Cehennemin tasarımlanma biçimi buna iyi bir örnekti: Herbiri ayrı bir günâh kategorisine giren cezaların içiçe geçen çemberlerinden oluşan o dev huni iki tarafta da hemen hemen aynıydı. İki tarafta da Cehennem, Kudüs'ün altında gösteriliyordu, bazı ceza biçimleri tıpatıp benziyordu, Müslüman kişiye Cebrail, Dante'ye Vergilius eşlik ediyordu, her iki tarafta da yolcuların karşısına vahşi hayvanlar çıkıyordu.

Kur'an'da yeralan cennet tasvirleriyle Dante'nin *İlâhi Komedya*'da yaptığı tasvirler arasında da büyük benzerlikler ortaya çıkarmıştı Asin. Müminlerin içinde yaşadığı yuvalarla Dante'nin gökleri arasında da anlatım paralellikleri az değildi. Dante'nin final için seçtiği tema da İslâm kaynaklıdır: Nur karşısında yolcu benliğini ve belleğini yitirir.

Şüphe yok ki, benzerlikler küçümsenecek gibi değildir. Ancak, Asin'in bütün "buluş sahipleri" gibi biraz işi abarttığı ve Dante'nin doğrudan doğruya, kendinden bir şey katmaksızın İslâmi metinleri kullandığını varsaydığı görülmüştür. Öte yandan, yazarın asıl eleştiriye hedef olmasına neden olan tavrı, bu etkilenmenin nasıl gerçekleştiğine ilişkin inandırıcı bir yorum getirmemesi olmuştur. Alberto Ventura, bu konuda yazarın yalnızca İspanya yoluyla gelmiş olabilecek bir etki dalgasını ciddiye almış olmasını sağlıklı bulmuyor. Hazreti Muhammed'in Mi'rac yolcu-

Fotoşop uygulaması: Candan İşcan

Dante'nin şiirlerindeki İslâm motifleri, son 100 yıldır Batı'daki edebiyat çevrelerinde tartışılıyor.

luğunu konu edinen Arapça elyazmasından Latinceye yapılmış bir çeviri metnin varlığı biliniyor ve Levi della Vida gibi yorumcular Dante'nin kesinkes bu çeviri metnini görmüş olduğunu belirtiyorlar.

Benzeri zorluklar yalnızca Dante'nin yapıtıyla ilgili olarak değil, dönemin Latin kökenli tüm edebiyat ürünleriyle de ilgili bir dizi soru doğurmaktadır. Arap edebiyatının ve şiirinin doğrudan etkisinden sözedilebilir mi? Yalnızca biçimsel alanda mı görülür bu etki, yoksa tema seçimine kadar derinlere inmiş midir? Hem biçimsel, hem de kavramsal düzeyde Arap şiirinin etkili olduğu açıktır aslında, ama temalar sözkonusu olduğunda aynı kesinlikten hareket etmek mümkün değildir. Kadının ideallеştirilmesi örneğin, yalnızca Arap metinlerine özgü bir tema değildir, Avrupalı gezgin şair için de vazgeçilmez bir konu olmuştur.

* * *

Bizim edebiyat dünyamızı kurcalamış konular arasında sayılamaz Dante'nin başyapıtında İslâmi motiflerin yeri. Bilebildiğim görebildiğim tek istisnayı Sezai Karakoç'un ilgisi oluşturuyor: Rimbaud'nun Harrar'da Müslümanlığa yaklaşmasına olduğu gibi, Dante'deki "olası" karşılıklara da sokulan Karakoç doğrudan bu bağlamda sözalmamış, Louis Gillet'nin Dante üzerine kitabındaki İslâm'la bağlantıları işleyen bölümü çevirerek önce *Diriliş* dergisinde yayımlamış, sonra da metni bir kitabına almıştı.

Gerçi Louis Gillet "esaslı" bir uzmandan çok "amatör" bir yorumcu olarak değerlendirilmiştir; Asin sonrası Dante-İslâm ilişkisine yakıcı ekler getiren Maxime Rodinson da onu "outsider" nitelemesiyle safdışı bırakır. Rodinson'un 1951'de şanlı *Dinler Tarihi Dergisi*'nde (cilt 140, sayı 2-internetten indirilebiliyor!) çıkan soluklu incelemesi dilimize çevrilmemiştir. Orada, İtalyan şairinin İslâm ile bağının hayli spekülatif bir perspektiften verimsiz ve dayanaktan yoksun atışmalara yolaçtığını belirtir, Mi'rac olgusuna yoğunlaşır, ardından da asıl odaklanılması gereken ortak zeminin İbn'ül Arabî'nin yapıtı olduğunu ileri sürer.

Bütün boyutlarıyla hâlâ didiklenme süreci tamamlanmamış bir araştırma alanı bu. Bizim, öncelikle Asin Palacios'un çalışmalarının eleştirel basımını Türkçede sağlıklı biçimde ağırlamamız önemli. Yeni basımlara Carlo Ossala'nın sunuşunun eklenmiş olması ayrı bir heyecan kaynağı; çağdaş yorumbilim açısından bakarsak.

Yedi yüzyıl sonra "buradan" da konuya ışık tutacak birilerinin çıkmasını beklemek safdillik mi?

Agatha Christie'den tiyatro sahnelerine tarihin objektifi

Osman Darcan, Türk fotoğraf sanatının önemli köşetaşlarından biridir. Ankara'ya yolu düşen birçok ünlünün fotoğrafını çeken Darcan, aynı zamanda sahne fotoğrafçılığı alanının da öncüsüdür.

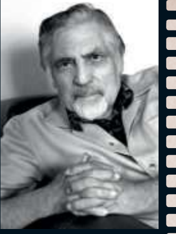

Agatha Christie'nin Osman Darcan'ın çektiği ve kendisine imzaladığı portresi.

Fotoğraf: Osman Darcan, Mete Darcan Koleksiyonu

Bu yazıya, gerçeklere dayanan bir Agatha Christie öyküsüyle başlamak istiyorum. Mercek olmasaydı fotoğraf makinası da olmazdı. Yani bizim sanatımız fotoğrafçılığın tarihini insanların merceği bulması ve kullanıma sokması ile başlatabiliriz. Ancak ilk mercek ne zaman, hangi tarihte kullanılmış, bilen var mı? Hollandalılara mal ediyorlar ama, işin daha öncesi olduğundan da söz ediliyor... İlk örneği Mezopotamya'da Asur devletinin ilk başkenti olan Nimrut yerleşkesinin kazılarında bulmuşlar. Yaklaşık 3000 yıllık bir geçmişi var yani. Kuzey Irak'ta Musul'a 20-30 kilometre uzaklıkta, son zamanlarda IŞİD militanları tarafından yağmalandıktan sonra, matkaplarla gözleri oyulup balyozlarla parçalanan heykel ve kabartmaların bulunduğu, daha sonra bombalarla patlatılıp yok edilen bir antik kent kalıntısı. 1980'lerde dünya tarihinin en büyük altın definesi de burada bulunmuştu.

İlk keşfi ve kazı faaliyeti, 1845-1851 yıllarında yapılmış. Kazan ilk arkeolog *Gilgameş Destanı*'nı da ortaya çıkaran Austen Henry Layard. 1940'lı yıllarda kazılara yeniden başlanıyor. Bu kez kazı başkanı İngiliz arkeolog Max Mallowan. Bu kişi aynı zamanda bizim o zamanlar tazecik Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültemizin konuk profesörü. Söze bir "Agatha Christie öyküsü ile başlayacağız" dedim ya, işi nasıl ona bağlayacağım, açıklayayım: Bu Max Mallowan, Agatha Christie'nin kocası. Adam hep Ortadoğu'da kazılar yapmış durmuş. Eşi de ona asistanlık etmiş. Bu arada Agatha Ha-

OZAN SAĞDIÇ

1950'li yıllardan beri gazetecilik yapan ve Türkiye'nin en ünlü fotoğrafçılarından biri olan usta isim, anıları ve fotoğraflarıyla *#tarih*'te.

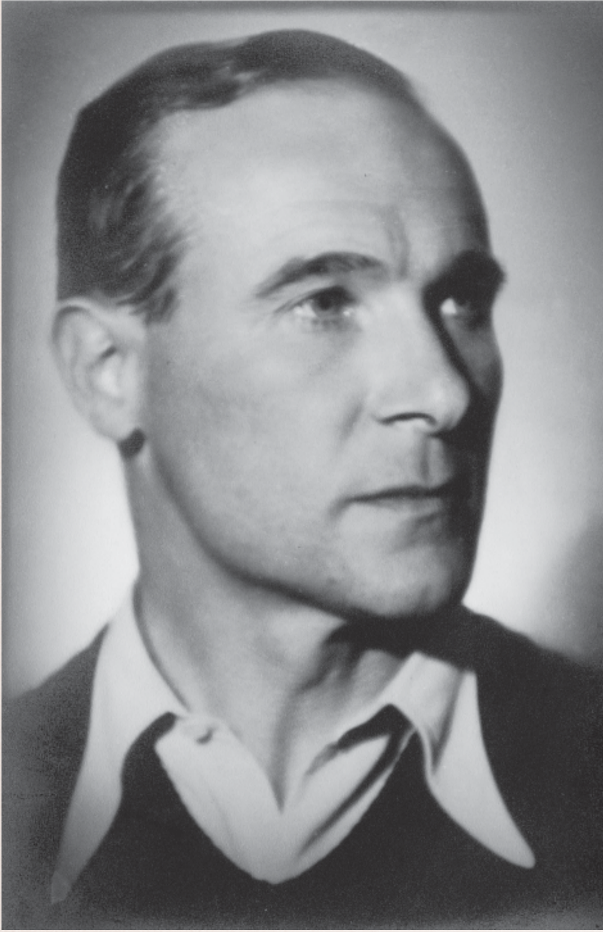
Osman Darcan'ın objektifinden Kral Lear'den (Cüneyt Gökçer) bir sahne.

Fotoğraf: Osman Darcan, Ozan Sağdıç Koleksiyonu

nım fotoğrafçılığı öğrenmiş, bir hayli de ilerletmiş. Çoğu polisiye roman, bir kısmı da tiyatro ve radyo oyunu olan 80 kadar eserin yazarı Agatha Christie'nin öykülerinde Ortadoğu coğrafyasının bir hayli yer alması şaşırtıcı olmasa gerek.

Agatha Christie *Doğu Ekspresinde Cinayet* romanı dolayısıyla İstanbul ve özellikle Pera Palas oteliyle ilişkilendirilip efsane haline getirilir de, onun Ankara ziyaretinden nedense pek söz edilmez. Oysa 1948 yılında Mallowan, Üniversite'de arkeoloji üzerine karşılıklı tartışmalı konferanslar vermek üzere Ankara'ya gelir. Yanında eşi Agatha Christie de vardır.

Bizi ilgilendiren, ünü dolayısıyla kendi ülkesinde pek çok fotoğrafa konu olmuş ▶

Osman Darcan, Mete Darcan Koleksiyonu

Osman Darcan, Mete Darcan Koleksiyonu

Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olarak kalpaklı ve kalpaksız ilk fotoğraflarını çeken Jean Weinberg'in kalfası olan Othmar Pferschy özel izinle Türkiye'de kalmıştı (solda). Konservatuvar Tiyatro Bölümü Kurucusu Carl Ebert (sağda).

Bayan Christie'nin Ankara'da bir Türk fotoğrafçısına da özel poz vermiş olmasıdır. Bu fotoğrafçı Osman Darcan'dır. Osman Bey'in fotoğrafı hazırlayıp kendisine de imzalattığına göre Agatha Christie'nin bir süre Ankara'da kaldığı kesin.

Bu ziyaretten üç yıl önce bugün bile hâlâ sırrı tam çözülememiş çok esrarengiz bir cinayet işlenmişti. Seçkin tabakanın ve Sovyetler Birliği elçiliğinin doktoru olan Neşet Naci öldürülmüştü. Katil zamanın Genelkurmay Başkanı Kâzım Orbay'ın oğlu Haşmet Orbay mıydı, yoksa cinayeti önce üstlenen sonra inkâr eden arkadaşı Reşit Mercan mıydı? Mahkemenin tutumunu gurur vesilesi yapıp intihar eden Ankara'nın ünlü vali ve belediye başkanı Nevzat Tandoğan'ın olayın seyrini değiştirmek gibi bir rolü olmuş muydu? Başsavcı Fahrettin Karaoğlan'ın otomobilinde ölü bulunması normal miydi? Cinayet nedeni para mıydı, namus muydu, siyasal ya da bir casusluk olayı mıydı? Benzer bir yığın soru tam çözülememiştir. "Ankara Cinayeti" denilince sadece bu akla gelir (Bkz. *#tarih* 18-Kasım 2015). Agatha Christie'yi Ankara'ya mıknatıs gibi çeken bu esrarengiz olaylar zinciri miydi acaba!?

Öykümüze başka bir damardan devam edelim. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında İstanbul'da Jean Weinberg'in sahibi olduğu Foto Français isimli bir fotoğrafhane var. Stüdyosu Fransız kendisi Alman isimli bu kişi aslında bir Romanya Yahudisi. Kurtuluş Savaşı sona ermiş, Ankara'da Cumhuriyet neredeyse ilân edilecek. Pek becerikli olduğu anlaşı-

> **1960 başında Ozan Sağdıç, Osman Darcan'la birlikte Ankara'dadır. Birkaç yıl boyunca kimi oyunlarda gazeteci ve tiyatro fotoğrafçısı olarak yan yana çalışırlar. Darcan'ın vefatının ardından, Sağdıç 15 yıldan fazla Devlet Tiyatroları'nın fotoğrafçılığını sürdürür.**

Fotoğraf: Osman Darcan, Ozan Sağdıç Koleksiyonu

Fotoğraf: Osman Darcan, Ozan Sağdıç Koleksiyonu

lan Weinberg soluğu Ankara'da alır. Tam 45 gün ısrarla Gazi'den randevu almaya çalışır. Sonunda bunu da başarır. Çektiği fotoğraflar beğenilir. Atatürk'ün "cumhurreisi" olarak kalpaklı ve kalpaksız ilk fotoğrafları ona aittir. "Gazi'nin özel fotoğrafçısı oldum" diye çalım satıp dururken şansı tersine döner. 1929 Cumhuriyet Bayramı Ankarapalas'ta kutlanırken Atatürk'ün huzurunda bizim ilk resmi foto muhabirimiz genç Cemal Işıksel'in üçayağını kasten tekmelediğine tanık olunur. Tabii bu davranış Atatürk'ün gözünden kaçmaz. Fotoğraflarının artık onun tarafından çekilmesini yasaklar. Bu olaydan bir buçuk yıl sonra da çıkarılan bir yasa ile yabancı uyrukluların Türkiye'de ticaret yapmaları tümden yasaklanır. Weinberg'e yol görünmüştür. Altı yıllık kalfası ile birlikte Kahire'ye göç edecektir. ▶

Kral Oidipus'ta Cüneyt Gökçer (solda üstte). Andorra oyunu: Ayten Gökçer – Kerim Avşar (sağda üsttte). Su Kızı oyunundan bir sahne: Nermin Sarova - Gökçen Hıdır (sağda).

Fotoğraf: Osman Darcan, Ozan Sağdıç Koleksiyonu

Fotoğraf: Osman Darcan, Ozan Sağdıç Koleksiyonu

Saim Alpago ve Asuman Korad'ın şirin bir pozları.

Muhsin Ertuğrul 1959'da Osman Darcan için şöyle demişti: "Türkiye'de ondan başka doğru dürüst sahne fotoğrafı çeken yok. Çok arıyorum, bulamıyorum..."

O sıralarda Vedat Nedim Tör, Matbuat Umum Müdürüdür. Yeni ve çağdaş Türkiye'yi dünyaya lâyıkıyla tanıtacak *La Turquie Kemaliste* dergisini çıkarmak üzeredir. Ancak kaliteli fotoğraf bulamamaktadır. Gördükleri içinde sadece Weinberg'in kalfası Avusturya asıllı Othmar Pferschy'nin fotoğrafları olağanüstü güzelliktedir. Onun Türkiye'de kalması ve Matbuat Umum Müdürlüğü adına çalışması için özel izin çıkartılır. Othmar 5-6 yıl boyunca Türkiye'yi dolaşır ve birbirinden güzel fotoğraflar çeker. O Matbuat Umum Müdürlüğü'nde çalışırken daireye genç bir film kameramanı alınır, adı Osman Darcan'dır. Othmar, onun çektiği portesini "Sevgili öğrencim ve arkadaşım" diye imzalamış. Demek ki Osman Darcan'ın ustası o.

Geçen ay başında Osman Darcan hakkında kapsamlı bir albüm-kitap yayınlandı. Kitapla birlikte Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde bir de sergisi açıldı. Kendisi de iyi bir fotoğraf sanatçısı olan sevgili dostumuz Uğur Kavas'ın gayretiyle hazırlanan kitapta gördüğüm iki imzalı fotoğraf bana bunları anımsattı.

Osman Darcan çok değerli bir fotoğrafçımız. Onu hayırla anmak boynumuza borçtur. Daha 1959 yılında ben henüz İstanbul'dayken Muhsin Ertuğrul, Yıldız Kenter ve Müşfik Kenter, yeni açılan Karaca

Fotoğraf: Ozan Sağdıç

Muhsin Ertuğrul, Kenter kardeşlerle... Karaca Tiyatro, İstanbul.

Metin Darcan Koleksiyonu

Osman Darcan'ın kendi portresi

Tiyatro'nun Saat 6 oyunlarını başlatmışlardı. *Hayat* dergisi için ilk oyunlarının fotoğraflarını çekmiştim. Muhsin Bey onları görünce "Paşam, Ankara'da Osman Darcan'ı tanır mısın" demişti bana. "Adını işittim, eserlerini de görmüşlüğüm var" demiştim ben de. "İşte Türkiye'de ondan başka doğru dürüst sahne fotoğrafı çeken yok. Çok arıyorum, bulamıyorum. Sen bu konuda istidatlısın; aman devam et. Ben seni Şehir Tiyatroları'na da tavsiye edeceğim" diye de eklemişti.

Kısmettir, birkaç ay sonra ben Ankara'ya atandım. İlk ziyaret ettiğim kişi Osman Darcan olmuştu. Birkaç yıl boyunca kimi oyunlarda ben gazeteci, o tiyatronun fotoğrafçısı olarak yan yana çalıştık, hemen hemen aynı sahneleri çektik. O vefat edince el alışkanlığım dolayısıyla onun işini bana verdiler, 15 yıldan fazla (Bence Devlet Tiyatroları'nın altın yılları) bu işi sürdürdüm.

Stüdyo fotoğrafçılığı yanında Devlet Konservatuvarı'nın kuruluşundan Tatbikat Sahnesi'ne, oradan Devlet Tiyatrosu'na kadar süren fotoğrafçılık serüveni hakkında çok şey söylenebilecek Osman Darcan için sayfalar yetmez. Onun birbirinden güzel portreleri ve sahne fotoğraflarına daha çok yer ayırabilmek adına sözü burada keselim. ■

Mutfağa bak geçmişi gör

Yemek ve mutfak kültürü, ait olduğu toplumun tarihinden birçok izi beraberinde taşır. Göçler, savaşlar, krizler, salgınlar gibi insanlık tarihinde iz bırakmış her şey mutfaklarda da izler bırakır.

SİNAN YÜCEL

MUTFAKTARİH YEMEĞİN POLİTİK SERÜVENLERİ
Burak Onaran
İletişim Yayınları
248 Sayfa, 21 TL

Bir toplumun yemek kültürü, ekonomi, siyaset, din gibi başlıklarla doğrudan ilişkilidir. Böyle olduğu için mutfak kültürü o toplumun tarihini yansıtan bir araçtır aynı zamanda. Tarihe iz bırakan her büyük şey mutfak kültüründe de kimi zaman geçici kimi zaman kalıcı izler bırakır.

Burak Onaran, "Gıdayı, yemeği, mutfak mimarisini, sofra düzenini, adabını, modasını siyasi ve toplumsal tarihle beraber düşünmeye çalışıyorlar" dediği 14 yazıdan oluşan *Mutfaktarih* adlı kitabında, yemek kültürünün diplomasi, milliyetçilik, toplumsal cinsiyet, tüketim toplumu, turizm, savaş gibi başlıklarla ilişkisinin izini sürmeye çalışıyor.

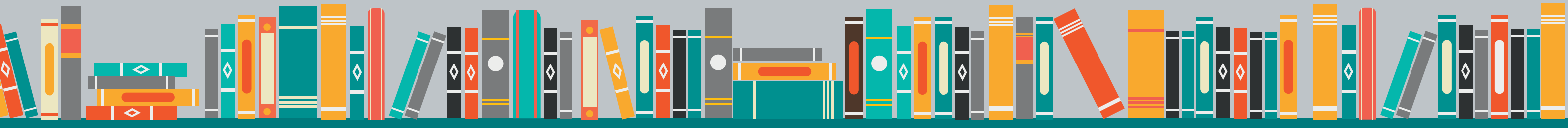
Yazarın hem "Milli Mutfak Nasıl Kurgulanır" yazısında hem de diğer bazı yazılarda en çok üzerinde durduğu konulardan biri milliyetçiliklerin mutfaklar üzerindeki hak iddiası. Onaran, "Yiyecekleri uzun süre saklama ve dolayısıyla tazeliğini koruyarak taşıyabilme imkanı veren soğutma sistemlerinin henüz dünyanın birçok yerinde yaygınlaşmadığı 20. yüzyılın ilk yarısında bile, bir ulus devletin sınırları içerisinde mutfak kültüründeki aynılaşmayı sağlayacak malzemelerin ülke coğrafyasının her noktasına ulaştırılabilmesinin imkan dışı olduğunu da tahmin etmek zor değildir" diyor ve mutfak kültürünün milli değil olsa olsa bölgesel olabileceğini tane tane anlatıyor.

Ve elbette savaşlara da epey yer ayrılmış kitapta. Mutfak alışkanlıklarında köklü değişikliklere neden olan 20. yüzyılın topyekun savaşlarında yalnızca orduyu değil halkı beslemek de askeri bir mesele haline geldiği için devletin gıda meselesine ve

Geçen yüzyılın iki büyük savaşında da devletler gıda temalı propaganda yaptılar. En önemli araçlar da afişlerdi. Gıda Cephanedir. İsraf etmeyin. (1. Dünya Savaşı, ABD) Mutfak zaferin anahtarıdır. Daha az ekmek yiyin. (1. Dünya Savaşı, Britanya)

Cengiz Kahraman arşivi

Seyyar lokantalar

Kitabın ilk bölümünde 19. yüzyılda İstanbul'a gelen Batılı gezginlerin yemek notları da var. Fotoğraftaki pideci gibi sokakta hazırladığı yemeği sokakta satan "seyyar lokantalar" bu gezginlerin epey ilgisini çekiyormuş.

dolayısıyla mutfaklara doğrudan müdahil oluşu "Mutfak Cephesi" yazısında anlatılıyor. İki büyük savaşta buğday, yağ ve şeker krizi yaşanırken başta ABD olmak üzere devletlerin vatandaşlarına alternatif gıdaları sevdirmeye çalışması ve bunlardan bazılarının hayatımızda kalıcı yer edinmesinin epey ilginç örnekleri var. Bunlardan biri de Türkiye'de 2. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda büyük üretim artışı yaşanan patates. Margarin de bu kadar yaygın olmasını savaşlara borçlu.

Yazar, savaş sırasında insanların eti yenebilecek alternatif hayvan arayışına girdiği zaman neler olabildiğini de örneklerle anlatmış. Almanya'da I. Dünya Savaşı sırasında Dresdenlilerin hayvanat bahçesindeki fili, Berlinlilerin ise kanguruyu yemeleri, Alman halkının kedi-köpekten fareye kadar her türlü hayvanı avlamaya başlaması bunlardan bazıları.

Alternatif et arayışı demişken, konuyu ilk kez duyanlar için kitaptaki en ilginç yazılardan birinin "Erken Cumhuriyet Döneminde Domuz Meselesi" olduğunu da söyleyelim. Bu yazıda, Türkiye'de 1923-1950 yılları arasında yaşanan domuz eti tartışmaları ele alınıyor. İslamın getirdiği yasağı çağdışı bulanlardan, domuz eti yediğini gururla söyleyen Dışişleri Bakanı'na, domuz yemenin dinen de uygun olduğunu öne sürenlerden tıbbi açıklama getirmeye çalışanına kadar pek çok görüşü ilk kez duymuş olabilirsiniz.

MARGARİN

Maksat yoksullar ucuza beslensin

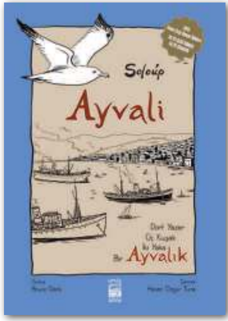
Margarin ilk defa 1869'da askerlerin beslenmesine yönelik olarak Prusya savaşı arifesinde icat edilmiştir. Tereyağının az ve pahalı oluşuna alternatif olarak düşünülen bu yağ sayesinde hem askerler hem de sanayi kapitalizmiyle birlikte kentleri dolduran yoksul yığınlar ucuza beslenebileceklerdir.

İlk margarinler, başta sığır donyağı olmak üzere hayvansal yağlardan yapılırlar. 20. yüzyıl başında margarin üretiminde kullanılan hidrojenasyon gibi yeni teknikler sayesinde hammadde seçenekleri artar. Diğer yağların piyasadan bir anda yok olduğu I. Dünya Savaşı'nda margarin üretimi büyük artış gösterir. 1895'te 300 bin ton olan dünya margarin üretimi 1925'te 1 milyon tona ulaşır. ABD'de savaş öncesi birçok eyalette margarin üretmek yasakken, savaş döneminde serbest bırakılmıştır. Savaştan sonra tereyağı lobisinin çabalarıyla birçok eyalette yeniden yasaklanan margarin, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir daha sahneyi terk etmemek üzere geri döner. Margarinin Türkiye'deki mutfaklarda hakimiyet kurması da II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllara rastlar.

Mübadelenin ödüllü çizgiromanı

SUAT FERİTOĞLU

AYVALİ-AYVALIK: DÖRT YAZAR, ÜÇ KUŞAK, İKİ YAKA
Soloúp
Çeviren: Hasan Özgür Tuna
istos yayın
448 sayfa, 50 TL

Yunanistan'da 2015 yılı en iyi çizgiroman ve en iyi senaryo ödüllerine layık görülmüş *Ayvali-Ayvalık: Dört Yazar, Üç Kuşak, İki Yaka* isimli grafik roman, İstos yayın etiketiyle yayımlandı. Kitap, Ege'nin tarihine damgasını vurmuş Nüfus Mübadelesi'ni merkezine alarak 100 yıllık bitmeyen göçü/göçmenliği, acıda birleşen halkların tarihini ve hikâyelerini yalın ve ajitasyona başvurmayan bir dil ve görsellikle anlatıyor.

Ayvalık kökenli üç ayrı kuşaktan dört yazarın hikâyelerini günümüzde gerçekleşen Midilli ile Ayvalık arasındaki bir yolculuğun içine harmanlayan *Ayvali-Ayvalık*'ı yayınevi bir zaman yolculuğu olarak tanıtmış.

Osmanlı dönemi Ayvalık'ını ve Ege'de gündelik hayatı/kişileri tasvir eden yazar ve ikonograf Fotis Kondoğlu'nun anlatısıyla başlayan yolculuk, Amele Taburları sürgününden sağ kurtulmayı başarmış az sayıda Rumdan biri olan Ayvalıklı öykücü İlias Venezis'in 1922 yılı anlatısıyla devam ediyor. Daha sonra İlias Venezis'in ablası Agapi Venezi-Molivyati aynı olayları bu kez kadın bakış açısıyla ve bir Türk subayıyla yaşadığı çarpıcı günlerin gücüyle anlatıyor. 2014 senesinde kaybettiğimiz çağdaş Ayvalıklı yazar ve çevirmen Ahmet Yorulmaz'ın kaleme aldığı Giritli Hasan'ın hikâyesinde Balkan Savaşları'ndan Nüfus Mübadelesi'ne uzanan yıllar boyunca Girit Türklerinin maruz kaldığı baskı ve cinayetler aktarılıyor. Çizer ve anlatıcı Soloúp'un ise giriş bölümü olan 'Zeybekiko' ve kapanış bölümü olan 'Köroğlu'nda geçmişin hikâyelerinden çıkarttığı soruları ve çözümsüzlükleri bugünün karakterlerine tartıştırıyor.

Kitabın sonundaki zengin kaynakça, biyografiler, sözlük ve aile fotoğraf albümü de bu hacimli grafik romanın okuyucuya sürprizi olmuş.

Ayvali-Ayvalık
"Hatırlamaya" dair bir grafik roman olan Ayvali-Ayvalık, bugün hâlâ Midilli ile Ayvalık arasındaki dar boğazda yiten insan hayatlarına bir bakış sunuyor.

Sigara kağıdındaki grafik zenginlik

CİNS-İ ÂLÂ CİGARA KAĞIDI
Uğur A. Yeğin
İstanbul Müzayede Yayınları
359 sayfa, 250 TL

Tütün, 19. Yüzyıl başlarından itibaren ince sigara kağıtlarına sarılarak içilmeye başlandı. İpeği andıran o dönemin sigara kağıtları, renkli, gösterişli, şık tasarımlı katlanabilen kağıt ambalajlar içinde satılırdı. Pek çok firma tarafından üretilen bu tarz sigara kağıtları 20. yüzyılın başlarına kadar hem Avrupa hem de Osmanlı Devleti topraklarında yaygın olarak kullanıldı. Osmanlı Devleti, topraklarının çok geniş bir alana yayılmış olması ve tütün kullanımının yaygınlığı nedeniyle sigara kağıdının en büyük pazarıydı. Osmanlıca, Fransızca, Ermenice, Rumca, İbranice, Ermeni harfli Türkçe, Yunan harfli Türkçe sigara kağıtları Osmanlı Devleti'nin kültürel zenginliğini de ortaya koyuyor.

Uğur Yeğin, alt başlığı, "Sigara Kağıdı Ambalajları Üzerinden Osmanlı'da Grafik Sanatına Bakış" olan kitabında, Osmanlı coğrafyasında üretilen kağıtların grafik tasarımlarının başarısına dikkat çektikten sonra bu tasarımcıların Avrupalı meslektaşlarıyla yarışacak seviyede olduğunun altını çiziyor. Çizimlerin güzelliğine diyecek yok gerçekten. Zaten yazarın kendisi de tasarımların güzelliğinin etkisi altında kalıp 15 yıl önce sigara kağıdı koleksiyonu yapmaya başlamış, bu koleksiyon konuyu araştırmasına, araştırmaları da bu kitaba dönüşmüş.

İstanbul'da üretilmiş saatli kağıt (altta). Trieste'de üretilmiş kadın çizimli kağıt (altta sağda). İkisi de Osmanlıca-Fransızca.

ARAŞTIRMA

Kentler ve toplumsal kimlik

ESKİ YAKINDOĞU'DA KENT, BELLEK, ANIT
Ömür Harmanşah
Çeviren: Fügen Yavuz
Koç Üniversitesi Yayınları
360 sayfa, 42 TL

Chicago'daki Illinois Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde öğretim üyesi olan Ömür Harmanşah, bu kitapta, kent mekânlarının toplumsal bellek ve kimliği şekillendirdiğini, bu mekân kurma pratiğinin siyasi edim ve devlet gösterisi alanları olduğunu iddia ediyor. Geç demir çağında (MÖ 1200-850) Asur ve Suriye-Hitit hükümdarlarını; kentlerin inşası, sulama kanalları yapımı, anıt dikme ve halk festivalleri düzenleme pratikleri etrafında gelişen resmi söylemini inceliyor.

ALMANAK

Sansürsüz Almanak

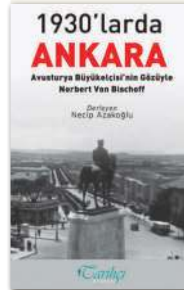

CAN ALMANAK 2015
Kolektif
Can Yayınları
256 sayfa, 30 TL

Yekta Kopan, Zeynep Miraç, Sibel Oral ve Emre Taylan'ın hazırladığı, birçok yazarın ve sanatçının da katkıda bulunduğu almanakta 2015 yılının kültür ve sanat olayları, "sansürsüz" olarak yer alıyor. Almanak incelendiğinde kültür-sanat dünyasından birçok önemli haberin artık ana akım medya tarafından sansürlendiğini, eğer şanslıysak haberi başka kanallardan öğrendiğimizi fark etmemek imkansız. Yani boşuna "Sansürsüz Kültür Sanat Yıllığı" dememişler.

DENEME

Avusturyalının gözüyle Türkiye

1930'LARDA ANKARA
Norbert von Bischoff
Derleyen: Necip Azakoğlu
Tarihçi Kitabevi
224 sayfa, 26 TL

İnsan bu isimde bir kitaba başlayınca haliyle 1930'lu yılların Ankara'sını okumayı bekliyor ama kitapta 1930'lu yılların Ankara'sına dair bir şey yok. 1930-1932 yılları arasında Ankara'da Avusturya Büyükelçiliği müsteşarı, 1933'te Avusturya Büyükelçisi olarak bulunan yazar Türklerin tarihi, Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemi ve Türkiye'nin geleceğiyle ilgili düşüncelerini paylaşıyor kitabında. Özellikle göçebe kültürün Anadolu'daki etkileriyle ilgili enteresan gözlemleri dikkat çekici.

Babıali'de takvim yarışları

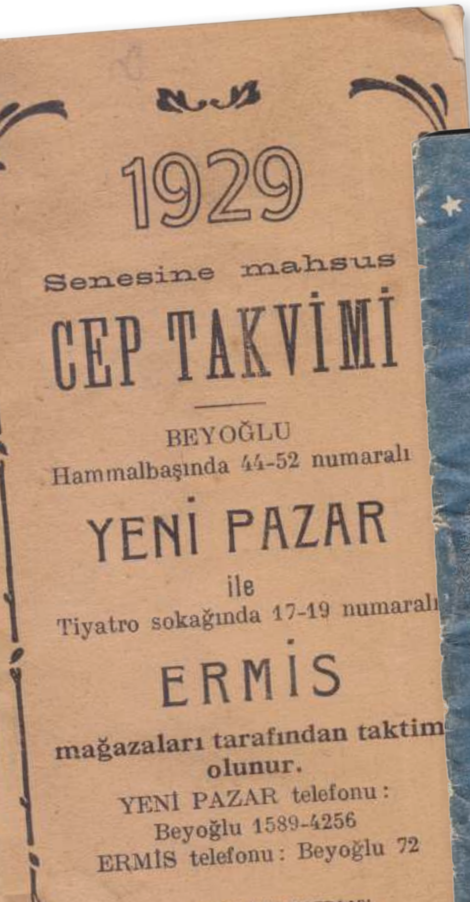
Yılın son ayları, bir zamanlar yayıncılığın ve gazeteciliğin merkezi olan Babıali'de en koşuşturmacalı zamanlardı. Yayınevleri yeni senenin ilk duvar takvimini, ajandasını piyasaya sunmak için rekabet ederdi.

EMİN NEDRET İŞLİ

Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet devirlerinde Kasım, Aralık ve Ocak ayları, Babıali yayıncılığının en yoğun, meşakkatli zamanlarıdır. Ölçüleri itibarıyla duvar, masa, cep şeklinde sınıflanan, muhtıra, ajanda, almanak, salname (yıllık) gibi isimlerle piyasaya sürülen takvimlerin basılıp, dağıtıldığı zamanlardır bu aylar.

Babıali'nin takvimleri ile ünlenmiş yayınevleri vardır.

Beyoğlu Hammal başında 44-52 numaralı Yeni Pazar ile Tiyatro Sokağında 17-19 numaralı Ermiş mağazaları taafından taktim olunur. 64 sayfa.

Resimli Şark Cep Takvimi-1933: Naşiri: Resimli Ay Matbaası. Türk Limited Şirketi, İstanbul. 32 sayfa.

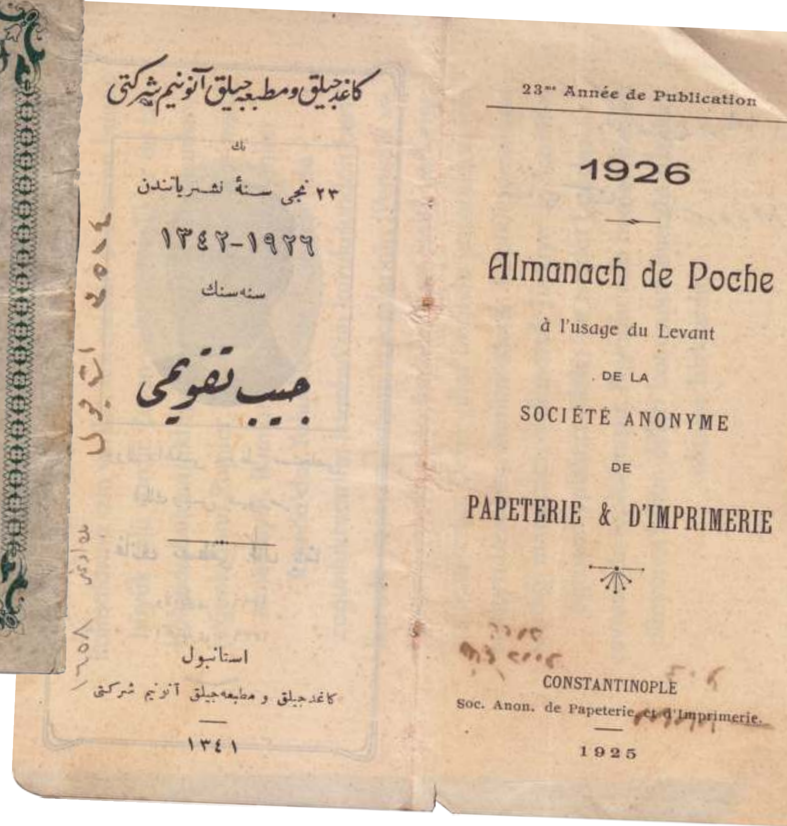
Bu cep takvimi L. Babok ve Mahdumu Matbaası tarfından tertip ve neşredilmiştir. 84 sayfa.

İstanbul, Vakıt Matbaası. 59. sayfa Turnalar Türküsü notası. Vakit Gazetesi'nin ilavesi olarak verilir.

1329 Sene-i Maliyesine mahsus Singer Dikiş Makineleri Cep Takvimi (Singer'in hediyesidir). 32 sayfa.

Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi'nin 23üncü sene neşriyatından. İstanbul, 48 sayfa, Fransızca/ Türkçe.

Afitap (Ece), Maarif, Ebüzziya, Kanaat, Nebioğlu, Yeni Şark, Aygün isimli yayıncılar sene sonu ve başında kendi kurumlarının adıyla ünlenmiş takvimlerini piyasaya sunarlar ve büyük bir rekabet içinde olurlardı. Ebüzziya ailesinin Takvim-i Ebüzziya'sı ve Maarif Kitaphanesi'nin Saatli Maarif Takvimi, yayınlanan ilk duvar takvimi olmakta birbirileri ile yarışırlardı.

İmparatorluk döneminde müneccimbaşıların hazırladıkları "zayiçe, ruzname, takvim-i sâl, zayiçe-i sal" gibi irili ufaklı onlarca takvim basılmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dört bir tarafına dağıtılmıştır. Azınlıklar ve Pera'da meskun yabancıların, levantenlerin bastıkları birkaç dilli takvimler, aynı zamanda not defteri, günlük muhtıra özelliğini haiz ajandalar, Babıali yayıncıları tarafından da örneklenerek Maarif Kitaphanesi kurucusu Hacı Kasım Efendi'nin damadı Mehmed Sadık Kağıtçı (1868-1950) tarafından önce Yeni Muhtıra Defteri, Şık Muhtıra Defteri adıyla sonraları Ece Muhtırası veya Ece Ajanda'sına dönüştü. Elektronik gelişimin etkisiyle egemenliğini laptop'lara, tabletlere kaptıran ajandalar, muhtıralar hâlâ kısmen de olsa cephe savaşını sürdürüyorlar.■

Naci Kasım, İstanbul Maarif Kitaphanesi. İstanbul, Maarif Matbaası Koll. Şti., 1968. 64 sayfa.

Uluğ Takvim-i Ragıp-1950: Kanaat Kitabevi. İstanbul, 1950.

Takvim-i Saadet Necati Memduh Biraderler-Vezneciler 1328 – 1330 (1912). Matbaa-i Hayriyye ve Şürekâsı. 32 sayfa.

HAZIRLAYAN: **İPEK CENT**

SÜFRAJET HAREKETİ

Erkekler dünyasına kafa tutan kadınlar

“Diren!” (Suffragette) filmi, 20. yüzyıl başında dünya kamuoyunun gündemini işgal eden olayların, yani ilk feministlerin özelliklerini bünyesinde barındıran kadınların oy hakkı mücadelesinin farklı yönlerine değiniyor.

AYŞEN GÜR

Diren! (Suffragette)
Yön.: Sarah Gavron
Oyn.: Carey Mulligan, Meryl Streep, Helena Bonham-Carter
15 Ocak'tan itibaren
focusfeatures.com/suffragette

İngiliz yönetmen Sarah Gavron'ın yönettiği filmin kurmaca kahramanı Maud Watts, büyük bir çamaşırhanede çalışan, ücretini kocasının eline teslim eden, evde ve işte suistimale uğrayan ve bilinçlenerek kadınların oy hakkı mücadelesine katılan bir süfrajet. Böylece senarist, kadınlarla ilgili birkaç soruna birden dikkati çekiyor.

İngiltere'de evli kadınlara mülkiyet hakkı ancak 1870 ve 1882 Evli Kadının Mülkiyeti yasalarıyla tanındı. Ondan önce evli kadınların, isterse düşes olsun, hukuki ehliyeti yoktu. İşçi sınıfına mensup kadınların durumu ise berbattı. Erkeklerden daha düşük ücret alıyorlardı. Erkek sendikacıların çoğu bu konuda işverenlerle aynı saftaydı. 1875'te sendikalar konfederasyonu TUC'un sekreteri Henry Broadhurst, sendikacılığın amacının, “eşlerin ve kızların ekmek parası kazanmak için büyük ve güçlü erkeklerle rekabete sürükleneceği yerde, kendi evlerinde yaşayabilecekleri koşulları yaratmak” olduğunu söylemişti. Buna rağmen kadın işçi hareketi durmadı ve zamanla Kadın İşçiler Ulusal Federasyonu (NFWW) kuruldu.

“Diren!” filmi, kurmaca karakter Maud Watts (Carey Mulligan) üzerinden, süfrajetlerin acı, çile, cesaret ve sabır dolu gerçek hikayelerini anlatıyor.

Kadınları aşağılama

Dönemin İngiliz basınında çıkan ve süfrajetleri aşağılayan karikatürlerden biri (“Nasıl Süfrajet Olunur? - 15'inde ana kuzusu - 20'sinde koket - 40'ında kız kurusu- 50'sinde süfrajet”)

Çalışmayan orta sınıf kadınlar ise oy hakkı talep etmek üzere 1880'lerde örgütlendiler. 1897'de Millicent Fawcett önderliğinde Kadınların Oy Hakkı Dernekleri Ulusal Birliği (NUWSS) kuruldu. Bu kadınlar amaçlarına barışçı yöntemlerle, yasal gösteriler, dilekçeler ve lobi faaliyetiyle ulaşabileceklerine inanıyorlardı. Fawcett'e göre, eğer örgüt yasalara uygun davranırsa, kadınların politikaya katılmayı hak edecek sorumluluğa sahip olduklarını kanıtlayabilirdi. Kadınların sorumsuzluk ve mantıksızlıkla devamlı suçlandığı bir dönemde Fawcett'in böyle düşünmesi doğaldı.

Ancak 1903'te kibarlığın bir şey kazandırmayacağına inanan radikal bir grup ayrılarak Kadınların Sosyal ve Siyasal Birliği'ni (WSPU) kurdu. Bunlar, *Daily Mail* gazetesinin taktığı alaycı isimle “süfrajet” olarak anılacaklardı. Emmeline ve kızı Christabel Pankhurst'ün başını çektiği bu grup, şiddete dayalı, militan yöntemlerle kampanyayı gündemin ilk sırasına yerleştirdi. Artık yasalar çiğneniyordu. Milletvekillerinin evleri taşlanıyor, posta kutularına asit

Tacizkâr tutuklama

22 Mayıs 1914'te Emmeline Pankhurst ve diğer süfrajetler Kral V. Georg'a dilekçe vermek üzere Buckingham Sarayı'na yürümüştü. Pankhurst'ün tutuklanması, süfrajet hareketin sembol haline gelen fotoğrafını yaratmıştı.

atılıyor, başbakana saldırılıyordu. Kadınlar tutuklandıklarında kötü muamele görüyordu. 1909'da Mary Leigh, hapiste açlık grevine başlamış, burnuna sokulan bir tüple zorla beslenmiş, bu olay tıp camiasında tartışmaya neden olmuştu. Ertesi yıl, eski bir Hindistan genel valisinin kızı olan Lady Constance Lytton, çalışan sınıftan bir terzi kılığına girerek gösterilere katıldı, tutuklandı, hapiste açlık grevi yaparak "burundan beslenme" deneyimini yaşadı. Hapishane koşullarının iyileştirilmesinde önemli rol oynadı.

18 Kasım 1910, kadınlar için "Kara Cuma" oldu. Asquith Hükümeti'nin mülk sahibi kadınlara oy hakkı tanımayı öngören yasa tasarısı aynı hükümet tarafından geri çekildi. 1911 ve 1912'de yasa iki kere daha Avam Kamarası'na gidip gelecekti. Her yenilgi, kadınların gösteriler yapmasına, bakanların arabalarını yakmasına neden oluyordu.

Süfrajet eylemleri hep dikkati çekmeye yönelikti. 4 Haziran 1913'te Derby at yarışları sırasında Emily W. Davison adlı bir süfrajet, kralın atının önüne atlayarak ezildi. Olay Pathé tarafından filme alındı, filmi sayısız insan seyretti. Emily Davison'ın cenaze töreni büyük bir siyasi gösteriye dönüştü.

Kadınlara deli veya terörist muamelesi edilmesine rağmen, 1910-1914 arasında hem barışçı hem militan bütün kadın örgütlerinin üye sayısı hızla arttı. Kamuoyundaki destekleri de yükseldi. 1. Dünya Savaşı başladığında bütün kadın hareketleri eylemlerine ara verdiler. Savaş bittiğinde artık Britanya'yı yöneten seçkinler, herkese oy hakkı tanımaktan başka çare kalmadığını anlamıştı. 1918 Halkın Temsili Yasası, gelirleri olmasa da 21 yaş üstü bütün erkeklere ve 30 yaşını aşmış asgari geliri olan kadınlara oy hakkı tanıdı. Kadınları ve erkekleri oy hakkı konusunda eşitleyen yasa ise 1928'de kabul edilecekti.

1912'de Londra'da geçen ve süfrajetlerin en aktif oldukları dönemde, gerçek hikayelerinden ilham alan film hakkında yönetmen Sarah Gavron, "Sadece Pankhurst ailesini de anlatabilirdik. Fakat diğer kadınların hayatlarını da okuyunca... Hepsinin mücadelesini anlatmak gerekiyordu," diyor. Emmeline Pankhurst karakteriyle tarihte büyük, filmde küçük bir rolü olan Meryl Streep ise "Her kız çocuğu bu öyküyü bilmeli, her erkek bu öyküyü kalbine kazımalı!" sözleriyle duygularını dile getiriyor.

'Pencere kırma' eylemcileri

Süfrajet hareketin ilk "pencere kırma" eylemini başbakanın resmî ikametgâhında gerçekleştiren Mary Leigh (solda) ve Edith New, iki ay kaldıkları Holloway hapishanesinden 22 Ağustos 1908'de neşe içinde çıkmışlardı.

'SÜFRAJET'İN ANLAMI

Kökeni, oy verme hakkı

Kadınlara seçme ve seçilme hakkını kazandırmak için mücadele eden kadınlara 1880'lerde süfrajist adı verildi. Kelime "oy verme hakkı" anlamına gelen "suffrage" kelimesinden geliyordu. 1903'te daha radikal bir çatı altında birleşen, gerektiğinde yasalara karşı gelen, tutuklanmayı, hapse atılmayı, açlık grevi yapmayı göze alan direnişçi kadınlara ise süfrajet dendi.

SABİHA RÜŞTÜ BOZCALI

Cumhuriyetin ilk kadın illüstratörü

İki dünya savaşı arasında Avrupa'da eğitim gören Sabiha Hanım, dönemin gazetelerinde siyasi-tarihi olayların illüstrasyonlarını yapmış, portreler çizmiş, gazete ressamlığı da yapmıştı.

Ressam Sabiha Rüştü Bozcalı
28 Şubat'a kadar
SALT Galata, İstanbul
saltonline.org

Cumhuriyet döneminin ilk profesyonel kadın illüstratörü olan Sabiha Rüştü Bozcalı 1903'te doğdu ve yaptığı resimlerle etrafını etkilemeye daha beş yaşındayken başladı.

Ailesinin desteğiyle ilk özel derslerini ressam ve müze müdürü Ali Sami Boyar'dan aldı. Daha sonra dayısının teşvikiyle kısa bir süre İtalya'da bir nevi çıraklık yaptı. 1. Dünya Savaşı'nın ardından, mütareke yıllarında, kendisi de İngiltere'de okumuş olan babası Amiral Rüştü Paşa 15 yaşındaki Sabiha'yı hiç tereddüt etmeden Almanya'ya gönderdi. Önce Berlin'de, Moritz Heymann'ın atölyesinde çalıştı, ardından arkadaşı ressam Namık İsmail ile beraber Berlin'de Lovis Corinth'in atölyesine devam etti. Daha sonra üç yıl Münih Akademisi'nde eğitim gördü, Karl Caspar'ın öğrencisi oldu. Almanyadan gönderdiği desenler, Türkiye Ressamlar Cemiyeti tarafından düzenlenen Galatasaray Sergileri'nde teşhir edildi. 1926'da Türkiye'ye döndü ve 1929'a dek çalışmalarını İstanbul, Güzel Sanatlar Akademisi'nde Namık İsmail'in atölyesinde sürdürdü. 1931'de Paris'e gitti ve üç sene boyunca ünlü neo-empresyonist ressam Paul Signac'ın atölyesinde çalıştı. Türkiye'ye döndükten sonra, 1938–1943 yılları arasında Halkevleri Genel Merkezi'nin düzenlediği "Yurt Gezileri"ne katılan üç kadın ressamdan biri oldu. 1939'da Zonguldak'taki fabrikaları, makineleri, işçileri resmeden Sabiha Bozcalı'nın "endüstriyel alan çizimi yapan ilk kadın ressamımız" olduğunu da söyleyebiliriz.

1951'den itibaren *Milliyet* gazetesi'nin ressamlığını üstlendi; artık basın dünyasında imzası aranan bir illüstratördü. *Yeni Şafak, Hergün, Havadis, Cumhuriyet* ve *Tercüman*'da çalışan Sabiha Bozcalı siyasi ve tarihî olayları resmetti, dönemin önemli isimlerinin portrelerini çizdi. Kendi ifadesiyle 25 sene 'gazete ressamlığı' yapan, Basın Şeref Kartı bulunan ve aynı zamanda kitap kapak ve sayfalarını resmeden sanatçının İstanbul'a dair en önemli çalışması, Reşad Ekrem Koçu'nun ünlü *İstanbul Ansiklopedisi* için yaptığı resimlerdir.

Son yıllarını Teşvikiye'de küçük bir apartman dairesine tablolarıyla sığmaya çalışarak ve sipariş üzerine portre yaparak geçiren Sabiha Bozcalı 1998'de hayata veda etti. Çok sayıda sergiye katılan sanatçının 1946'da Beyoğlu'nda 86 eserden oluşan sergisinin büyük ilgi topladığı ve uzun seneler hatırlandığı söylenir.

Bugün eserleri dünyanın dört bir yanındaki koleksiyonerlerde, Türkiye'de, Fransa'da, Almanya'da, İtalya'da, Mısır'da, Japonya'da... 2014'te SALT Araştırma'ya bağışlanan arşivi ise, Global Yatırım Holding'in de desteğiyle, ilk kez geniş kapsamlı olarak sergileniyor.

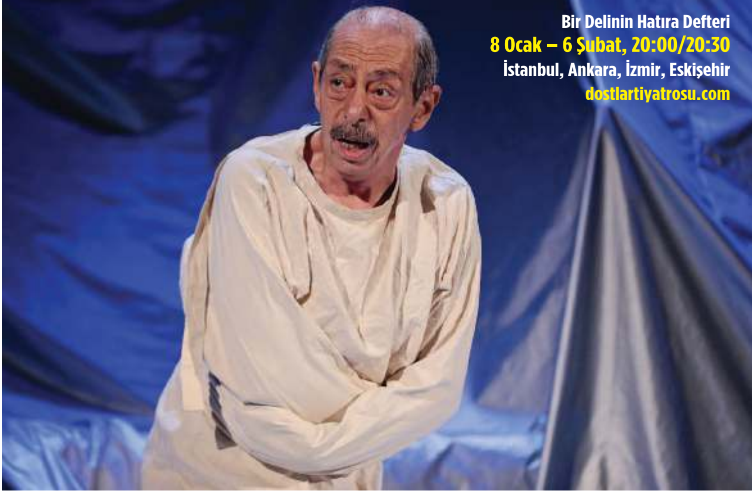

Sabiha Bozcalı, Thomas Allom'ın 1828 tarihli bir gravürünün reprodüksiyonu, *İstanbul Ansiklopedisi,* 1965 (Emine Esenkova Gönel'in izniyle)

Sabiha Bozcalı
SALT Araştırma, Sabiha Rüştü Bozcalı arşivi

TİYATRO

Bir Delinin Hatıra Defteri
8 Ocak – 6 Şubat, 20:00/20:30
İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir
dostlartiyatrosu.com

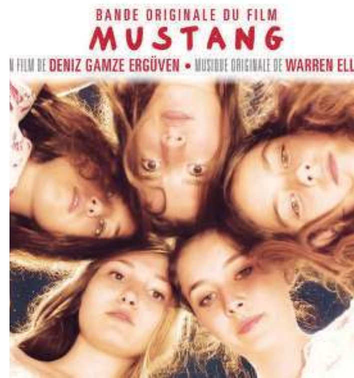
‘Deli’ 50 yaşında ve yine sahnede

Usta oyuncu Genco Erkal ilk kez 27 yaşında oynadığı ‘deli’yi 50 yıl sonra sahnelemeye devam ediyor. 1965’te sahneye çıkıp tek kişilik bir oyun oynamak gerçekten deli cesareti isteyen bir işti, zira böyle bir oyun kavramı ülkede daha işitilmemişti bile. Genco Erkal “Türkiye’nin ilk tek kişilik oyunu”na imzasını attığı gece kıyamet koptu, tüm ayın biletleri satıldı. Övgüler, ödüller birbirini izledi. Üstad 1969 ve 1993’te aynı oyunu farklı dekor ve yorumlarla sergiledi. Nihayet 2014’te, ilk oyundan 49 yıl sonra ‘deli’nin tekrar sahneye çıkma zamanı geldi. Geçtiğimiz yıl yine çok beğenilen oyun, 50. yılı şerefine bu sezon tekrar sahneleniyor. ‘Deli’ aynı ‘deli’, ancak bu kez çok daha bilge.

SİNEMA

Biz bu kasabada ‘yabancı’ları severiz

Oscar heyecanı yaklaşıyor. “Yabancı Dilde En İyi Film” adayları her sene olduğu gibi İstanbul Modern’de sinefilleri bekliyor. Prömiyerini bu yıl Cannes’da yapan ve ilk kez Oscar’ın resmi seçkisinde yer alan Etiyopya filmi Kuzu (Lamb), Deniz Gamze Ergüven’in Fransa adayı olarak seçilen ilk uzun metrajlı filmi Mustang, Cannes’ın Jüri ödülü kazanan, aynı oyuncularla üç farklı zaman dilimindeki üç farklı aşk hikayesi üzerinden anlatılan Balkan dramı Güneş Tepedeyken (Zvizdan) gösterilecek filmler arasında.

Fransa’da büyüyen Deniz Gamze Ergüven’in ilk filmi Mustang, katıldığı her festivalden ödüllerle döndü.

Oscar’ın Yabancıları
7-17 Ocak
İstanbul Modern
istanbulmodern.org

SERGİ

Zihnin odalarına yolculuk

Sade Kolektif’in ikinci sergisinin odağında bu kez genç sanatçılar var. Candan İşcan, Ekin Su Koç ve Mert Özgen’in yer aldığı sergide, zihnin odalarına yolculuk yapabilir, düşsel ormanlarda yaratılan yaşam formlarıyla tanışabilir ve gizli kalmış anılarla ve eski fotoğraflarla dolu odalarda geçmiş yaşamları dinleyebilirsiniz.

Candan İşcan

ODA
6 Ocak – 5 Şubat
The Marmara Pera
sadekolektif.com

Sinemacı fotoğraflarını sergiliyor

İran yeni akım sinemasının öncüsü olarak kabul edilen yönetmen Abbas Kiarostami’nin Türkiye’de bugüne kadar açılmış en kapsamlı sergisi sanatseverlerle buluşuyor. Fotoğraf sanatı filmlerinde çok büyük rol oynayan Kiarostami, “Tek bir fotoğraf bir filmin sebebi olabilir,” diyor. “Sinemanın başladığı yer işte tam orasıdır, tek bir fotoğraf.”

Abbas Kiarostami
9 Ocak – 10 Nisan
CerModern, Ankara
cermodern.org

Abidin Dino’nun ilk kez sergilenen resimleri

Türkiye’de çağdaş sanatın en önemli isimlerinden, çok yönlü sanatçı Abidin Dino’nun daha önce gün yüzüne çıkmamış resimleri Galeri Nev ve Fransız Kültür Merkezi işbirliğiyle sergileniyor. Koleksiyoner Bekir Akbaş’ın senelerdir topladığı Abidin Dino eserlerinin bir kısmı, sanatçının 100. doğum yılı nedeniyle 2013’te Ankara’da sergilenmişti. Yine Bekir Akbaş’ın koleksiyonundan seçilen farklı ve daha fazla eserle, sergi bu kez İstanbul’a geliyor. Fransız Kültür Merkezi’nin direktörü Matthieu Bardiaux sergiyle ilgili son derece heyecanlı: “Merkezimizin amaçlarından biri de Türk ve Fransız kültürleri arasında diyalog yaratmak. Abidin Dino tartışmasız bu iki kültür arasındaki en sembolik isim.”

Yüz Yıl, Yüz Desen
21 Ocak’a kadar
Fransız Kültür Merkezi
ifturquie.org

Bir zamanlar Amerika'da

Belki de seksenli yılların tek kanallı televizyonunun gözdesi Dallas dizisi yüzündendir, bizde ABD dendiğinde akla en çok gelen şeylerden biri de Teksas'tır. Hâlbuki aslında Teksas, eğer yanlış bilmiyorsam Amerika Birleşik Devletleri'ne en son katılan bölgelerden biri. Arkadaşlar ondan önce kendi başlarına bağımsız bir cumhuriyet, cumhuriyeti ilan etmeden önce de Meksika'nın bir parçası. Tabii daha da geriye gidecek olursak illa ki Kızılderililer var, orası ayrı da, işte sırasıyla Fransız, İspanyol ve Meksika egemenliğine girmiş bir toprak.

İşte bu Teksaslılar, Meksika egemenliği altında yaşarken, Meksika hükümetinin Yeni Meksika kurma peşinde yaptığı anayasa değişiklikleri ve dayattıkları katı merkeziyetçi tutum, Teksas'ın nüfus yapısının Meksika'dan farklı olarak daha çok İngilizce dilli yerleşimcilerden oluşmasıyla birleşince tatsızlık çıkıyor. Aklımda kaldığı kadarıyla bu anayasal değişikliklerle gelen başkanlık sistemi, başkana meclisi de anayasa mahkemesini de yok sayma hakkı veriyor, ki yanlış bilmiyorsam diktatörlüğün de tanımı bu zaten. E diğer yandan Teksaslı, artık o zamanlar petrolü yok, Dallaslar, Ceyarlar zaten hiç yok, gariban bir halk diyebiliriz, bu işten hoşlanmıyor. Yani kültürel farklılıklar var, dil desen yine farklı ama Meksika dediğim dedikçi bir tutum içinde bu farklılıkları reddediyor. Hatta ABD vatandaşlarının Teksas'a, yani Meksika topraklarına iltica etmelerini falan yasaklıyor ama Trump gibi ABD-Meksika sınırına duvar örmeyi falan düşünüyorlar mı, onu bilmiyorum.

Artık bir noktadan sonra "Teksaslı diye bir şey yoktur, laf arasında Meksika, Teksika diye konuşurken bunlara da Teksikalı denmiş, sonra zamanla Teksaslı olmuştur," falan mı demişler o kadarını bilemiyorum, ama bir şekilde Teksaslılar'ın canına tak ediyor ve isyan bayrağı açıyorlar. Teksaslılar, önce Meksikalılara, "Yahu bir arada yaşayalım, şu anayasaya geri dönelim," diyorlar ama Meksikalılar oralı olmayınca, "Biz de kendi kendimizi yönetiriz arkadaş," diyerek özyönetim ilan ediyorlar. Tabii bu arada kendileriyle aynı dili konuşan ve 50-60 yıl önce kurulmuş olan komşuları Birleşik Devletler'den de gönüllüler birer-ikişer Teksas'a geliyor.

Kendisine 'Karpatlar'ın Maradonası' misali 'Batı'nın Napolyonu' dedirten Meksika Başkanı Santa Anna savaş ilan ediyor, Teksas'a giriyor ve tek bir Teksaslı terörist kalmayıncaya kadar, ordusu teslim olanları bile öldüre öldüre Alamo Kalesi'ne kadar ilerleyerek Johnny Cash'in de "Remember the Alamo" ağıdında bahsettiği Alamo Katliamı'nı gerçekleştiriyor. Alamo'da Meksika ordusunun kuşatmasına iki hafta direnen Teksaslı askerlerin hepsi öldürülüyor. Bu askerlerin arasında John Wayne'in sinemada canlandırdığı Davy Crockett de var. Sadece bir kadını, "Git bunu diğer Teksaslılar'a anlat" diye sağ bırakıyorlar.

Ha nedir? Bu kanlı olayın ardından, daha önce asker toplamakta güçlük çeken macerapeperest Teksas ordusu, önce geri çekiliyor ama kısa süre içerisinde daha fazla askerle toparlanıyor, Meksika ordusuna saldırıyor ve savaşı kazanarak bağımsız Teksas Cumhuriyeti'ni kuruyor. Teksaslıları Alamo'da öldürerek sindirdiğini zanneden Santa Anna önce Teksas'ı kaybediyor, on yıl sonra falan Teksas ABD'ye katılınca tekrar geri kazanmaya çalışırken yine yeniliyor ve o çok özendiği Napolyon gibi kendi ülkesi tarafından sürgüne gönderilerek tam manasıyla 'Batı'nın Napolyonu' oluveriyor.

Elbette tarihin 'eğer'i olmaz ama, bir ihtimal Santa Anna, Teksaslıların (ve kendisine itiraz eden diğer Meksika vilayetlerinin) itirazlarına rağmen anayasayı değiştirip kendini tek yetkili başkan ilan etmese belki Teksas bugün hâlâ Meksika'nın olacaktı. Tabii o zaman ne Dallas, ne Ceyar ne de Sue Ellen olurdu ama en azından yüzlerce insan bir adamın inadı yüzünden ölmezdi.

Teşrîn-i evvel/Teşrîn-i sânî/Kânûn-i evvel/Kânûn-i sânî

Ay adlarındaki karmaşaya son!

Atatürk'ün ölümünü duyuran *Cumhuriyet* gazetesi Kasım ayı için "İkinciteşrin" derken, *Akşam* "Teşrinisani"yi, *Ulus* ise "Sonteşrin"i tercih etmişti. 10 Ocak 1945'te çıkarılan bazı ay adlarını değiştiren kanunun biraz da bu karmaşaya son vermek için çıkarıldığı anlaşılıyor.

AHMET KUYAŞ

Türkçede Ocak'a "Ocak" demeye 15 Ocak 1945'te başladık. Beş gün önce çıkan bir kanunla ülkemizde yüz yılı aşan bir süreç, yani takvim değişikliği süreci sona ermiş oldu.

Osmanlılar, resmî belgelerde hicrî, yani Hicret'ten başlayan ve ay yılına (354 gün) göre hesaplanan takvimi kullanmayı sürdürmekle birlikte, 1840 yılından itibaren bir de rûmî takvim kullanmaya başlamışlardı. Bu takvim de Hicret'ten başlıyor, ama güneş yılına (365 gün) göre hesaplanıyordu. Ortodoks dünyanın kullanmayı sürdürdüğü Jülyen takvimine göre düzenlenen rûmî takvimde yılbaşı 13 Mart'tı. Giderek Osmanlı Devleti'nin resmî takvimi olan rûmî takvimin bir özelliği de, milâdî takvimden on üç gün geride olmasıydı. Bu yüzden, sözgelimi II. Meşrutiyet'in başlangıcı olan gün, 10 Temmuz 1324 ve 23 Temmuz 1908 idi.

İlk önemli değişiklikler 8 Şubat 1332/ 21 Şubat 1917'de çıkarılan bir kanunla yapıldı. 15 Şubat 1332'den sonra 1 Mart 1333'e geçilerek rûmî ve miladî takvimler arasındaki on üç günlük fark kaldırıldı. Bu reform, Rusya'da Ekim Devrimi'nden sonra, Yunanistan'da ise 1920'de yapılacaktı. Aynı kararla, 1333 yılı 31 Aralık'ta sonlandırıldı. Yani 1 Ocak 1918 tarihi, Osmanlılar için de 1 Ocak 1334 oldu. Bu durum 1341, yani 1925 yılı sonuna kadar sürdü. 26 Aralık 1925'te çıkarılan bir kanunla milâdî yıl da takvimimize alınmış, 1 Ocak 1342'ye değil, 1926'ya geçmiştik.

Bütün bu süreç boyunca bugün kullandığımız takvimden farklı bir özellik de, ay adlarında görülüyordu. Rûmî takvim benimsendiğinde, Ekim ve Kasım ayları Teşrîn-i evvel ve Teşrîn-i sânî, Aralık ve Ocak ayları ise Kânûn-i evvel ve Kânûn-i sânî adlandırmalarıyla, Arapçadan alınmıştı. "Teşrîn", "ekin ekme" anlamını taşıyan ve Süryaniceden Arapçaya geçmiş bir sözcüktür. "Kânun" (kef harfiyle yazıldığı için "k" ince okunmalıdır) ise yine Süryaniceden Arapçaya geçmiş ve "ocak", "mangal", "soba" karşılığı olarak kullanılan bir sözcüktür.

Bu ay adlarına ne zaman "Birinci Teşrîn" veya "İlk Teşrîn" ya da "İkinci Kânûn" demeye başlandığını tespit edemedim. Şimdilik kesin olan tek şey, bu değişikliğin dilin sadeleştirilme sürecinde, yani 1930'larda gerçekleştiğidir. Ancak, burada resmî bir müdahale olmadığı, gazetelerin kullandığı tarihlerden anlaşılıyor. Örneğin Atatürk'ün ölümünü duyuran *Cumhuriyet* gazetesi "İkinciteşrin" derken, *Akşam* gazetesi "Teşrinisani" diyor. CHP'nin resmî organı *Ulus* ise, "Sonteşrin"i tercih etmiş. Dolayısıyla, 10 Ocak 1945'te çıkarılan kanunun biraz da bu anarşiye son vermek için gündeme geldiği anlaşılıyor.

Ekim ve Ocak, yeni ay adları arasında anlaşılması en kolay olanları: eski sözcükler Türkçeye çevrilmiş. Kasım da görece anlaşılabilir, çünkü bu sözcük daha önce de halk arasında, 6 Kasım'da başlayan "yılın soğuk yarısı" anlamında kullanılan "kasım günleri" teriminde kullanılıyordu. Aralık adının nereden geldiğini ise bilmiyorum. Sonbaharla kışın arasında kaldığı için mi öyle denmiş, okurlarımız arasından beni aydınlatacaklar çıkar umarım.■

1930 takviminde 21 Ekim yaprağı.

GASTRONOMİ DÜNYASININ GÖZBEBEĞİ

Gaziantep mutfağı UNESCO mönüsünde

Evliya Çelebi'nin deyişiyle "Şehr-i Ayıntab-ı Cihan", yani dünyanın gözbebeği şehir Gaziantep, UNESCO'nun kültürel çeşitliliği desteklemek için kurduğu Yaratıcı Şehirler Ağı kapsamında gastronomi listesine alınan 18 dünya kentinden biri oldu.

PETEK ÇIRPILI

Belleğinizi bir yoklayın, orada mutlaka Antep mutfağından hoş hatıralar vardır. Yeme-içme ve sofra paylaşma zevkini gündelik yaşamın kalbine yerleştirmiş bir kültürden, uzun tarihi boyunca rafineleşmiş "bilge bir mutfak"tan bahsediyoruz. Aldığı etkileri dönüştürüp geliştirmiş, günümüze dek korumayı başarmış, kendisini mesken tutan medeniyetlerin üst üste biriken etkilerini tenceresinde birleştirmiş bir mutfak Antep mutfağı.

Evliya Çelebi'nin tanımlamasıyla "Şehr-i Ayıntab-ı Cihan" yani dünyanın gözbebeği şehir Antep, Mezopotamya ile Akdeniz arasında yer alır. Yerleşimin Paleolitik çağda başladığı şehir adeta bir uygarlıklar geçididir: Babil, Hitit, Mısır, Roma, Arap, Osmanlı ve arada gelip geçen niceleri. 1516'da Osmanlı yönetimine giren kente daha önce Romalılar "Torosların karşısındaki Antakya" adını uygun görmüşler. Kent daha sonra Arapların eline geçince, Ayıntab ismini almış. Şehrin mutfak tarihi açısından önemi ise üst üste biriken etkilerin evrilerek bugünkü zenginliği sağlayan birikimi yaratmış olması.

İpek Yolu üzerindeki konumu, doğanın cömertliği ve insanlarının yemeği baştacı edişi birleşince, Zeugma mozaiklerinde görülen yemek sahnelerinin bu kadar renkli olmasına şaşmamak gerek. Evliya Çelebi 1641 ve 1671 yıllarında iki kez ziyaret etmiş Antep'i. Anlattıklarından zengin, mamur ve yemeye içmeye meraklı, dost insanların kenti olduğunu anlıyoruz. Ünlü gezgin Gaziantep'in bağ ve bahçelerindeki yemekli sohbetleri, kırk çeşit üzümünü, pekmezini, tatlı sucuğunu, pestillerini ve meyve çeşitlerini ballandırarak anlatmış. Bir de "güzel kadınları pek çoktur" diye not düşmüş!

Kebaptan ibaret olmayan Antep mutfağı 300'den fazla yemek çeşidi ile en zengin şehir mutfaklarının başındadır. Zenginliği, taze ve kurutularak saklanan malzemenin bolluğu kadar pişirme yöntemlerinin çeşitliliğinden gelir. Tencere yemekleri, tavaları, yahnileri, aşları, buğulamaları bu mutfağın medar-ı iftiharlarıdır.

1921 yılında Antep'teki Develi Lokantası (solda). Yine Antep'te 60'lı yıllarda "sucuk batırma" yapan kadınlar (üstte).

Bahardan kışa dek, mönüler pazardaki taze sebze ve meyvelere göre belirlenir. Sonbaharda ise hummalı bir hazırlık başlar. Kadınlar evlerin kış boyunca tüketeceği salçaları, "kurutmalıklar"ı, bulgur simidini, pekmezi, tatlı sucuğu hazırlar, evin "hazna"sını doldurur. Bugün apartman yaşamı kış hazırlıklarının eskisi gibi yapılmasını engellemektedir belki ama, Antepli damak zevkinden vazgeçmez, eksiklik özel imalathaneler tarafından giderilir.

Gaziantep'te geleneksel olarak kentin yiyecek satan esnafı da şölende rol alır. Kasap, manav ve fırın yanyanadır. Lahmacun yaptırmak için kasaba sipariş verirsiniz örneğin. Herhangi bir malzeme alınacağı zaman yemeğin adı söylenir; attar ona göre baharat verir, zahireci uygun bulguru seçer, kasaptan et yemeğin adı ile istenir.

Temmuz sonuna doğru şehrin mücevheri diyebileceğimiz fıstık telaşı başlar. Fıstık Antep yemeklerinin ve tatlılarının vazgeçilmezidir. "Boz iç" erken hasat edilen fıstığa verilen isimdir ve baklavalara güzel tadını veren bu aromatik, yemyeşil fıstık olur.

Gaziantep halkı yemekli eğlenceler için hiçbir fırsatı kaçırmaz. Mart ayında Nevrus ile birlikte yemekli kır gezileri düzenlenir, herkes sepetlerini hazırlayıp kadınlı erkekli "sahreye çıkar", "kebap yellemek" için hiçbir fırsat kaçırılmaz. Haftaarası kadınlar kendi aralarında da sahreye çıkarlar. İlk çıktığında marul pekmeze banılıp yenir, bahar sütünün kaymağına da ekmek banılır. Nişan ve düğünlerde her aşamada ziyafetler verilir, "sini dizilir", tatlılar yenir ve erkek tarafının maddi gücü, bonkörlüğü sergilenir.

Antep Kurabiyesi

- 1 kg kurabiyelik un (600 gr un ve 400 gr irmik karışımı)
- 450 gr şeker
- 450 gr sadeyağ
- Süslemek için bir avuç
- Antep fıstığı

Şeker ve yağı bir kapta beyazlayıncaya kadar çırpın. Karışımın üzerine un ve irmik karışımını dökün ve yarım saat kadar yoğurun. Yoğurma sonunda hamur şekil alabilecek kıvama gelmiş olmalıdır. Hamura şekil vermeden önce kendini toplaması için bir süre buzdolabında bekletin. Hamurdan ceviz büyüklüğünde parçalar alarak tezgah üzerinde yuvarlayıp ay şekli verin ve birleştirdiğiniz uçlarına birer fıstık koyun. Tepsiye dizdiğiniz kurabiyeleri 100 derecede 35 dakika pişirin. Pembeleşmeden beyaz kalmasına çok dikkat edin.

(Gaziantep Ticaret Odası'nın hazırlattığı, Aylin Öney Tan'ın editörlüğünü yaptığı *Güneşin ve Ateşin Tadı; Gaziantep Mutfağı* isimli kitaptan alınmıştır.)

Antep mutfağının içecekleri de kendine hastır. Yemeğin üzerine içilen acı kahvenin yanısıra yemeklerin ağırlığını almak üzere zahter çayı, soğuk günlerde yağlı kıvamıyla iç ısıtan menengiç kahvesi, tarçın çayı, sıcak yaz günlerinde ise meyankökü ve ekşi "urmu dut" şerbeti sevilen içecekler arasındadır.

Antep ağzı ile misafire nasıl ısrar ediyorsa öyle bitirelim yazımızı: "Mabalı boynooza ha. Doyanaca deel tükenenece, yin yin... " İkram edilenleri yemezseniz, veballeri boynunuza olur, ona göre!

Üsküdarlı Gülbenkyan'ın Lizbon'daki şaheserleri

Türk-İslâm sanatının en nadide örneklerini barındıran Gülbenkyan Müzesi, bugün Portekiz'in en önemli kültür ve sanat kurumlarının başında geliyor.

✎ SERHAN GÜNGÖR

Kalust Sarkis Gülbenkyan, 1869'da Üsküdar'da varlıklı bir Ermeni ailenin tek çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Sarkis Gülbenkyan daha 1860'larda petrol işiyle uğraşıyordu ve Bakü'de petrol kuyuları vardı. İlk eğitimini İstanbul'da alan Kalust, liseyi Marsilya'da, Üniversiteyi Londra'da King's College'da bitirdi ve petrol mühendisliği derecesi aldı.

Üniversite sonrası çıktığı Kafkasya gezisini ve o zamana kadar sadece lamba yağlarında kullanılan petrolün ekonomik ve stratejik geleceğine dair öngörülerini yazdığı kitabını 1891'de Paris'te yayınladı. 20. yüzyıl bölüşüm savaşlarının temel eksenini oluşturacak petrolün gelecekteki önemini daha o zamandan görmüştü. Petrol işinde yaptığı arabulucuklarla ve aldığı ileride lakabı olacak "yüzde beş" komisyonlarla dünyanın en varlıklı insanlarından biri oldu. 1902'de İngiliz vatandaşı oldu. 1910'larda Osmanlı Hükümeti'ne danışmanlık yaptı. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Irak petrollerinin büyük güçler tarafından paylaşılmasına aracılık etti.

1930'larda başladığı sanat koleksiyonculuğuna hayatının sonuna kadar devam etti. Antik çağ sanatından, İslâm sanatına, Sovyetler'in gizlice sattığı Hermitage resimlerinden, yirminci yüzyıl mücevher tasarımlarına kadar genişleyen çok zengin ve eklektik 6.400 parçalık eşsiz bir sanat koleksiyonunun sahibi oldu. Paris'teki devasa evinde sakladığı bu koleksiyonu, 2. Dünya Savaşı'nın çıkması ve tarafsız bir ülkede yaşamak istemesi nedeniyle Lizbon'a götürdü. 1942'den 1955'teki ölümüne kadar Lizbon'da yaşadı.

Vasiyeti ile servetinin büyük bir bölümünü adını taşıyan vakıfa bağışladı. Sanat koleksiyonunu koruyan ve sergileyen müze ise ölümünden sonra, 1969'da açıldı. Gülbenkyan Müzesi bugün Lizbon şehrinin en önemli kültür ve sanat kurumlarının başında geliyor.

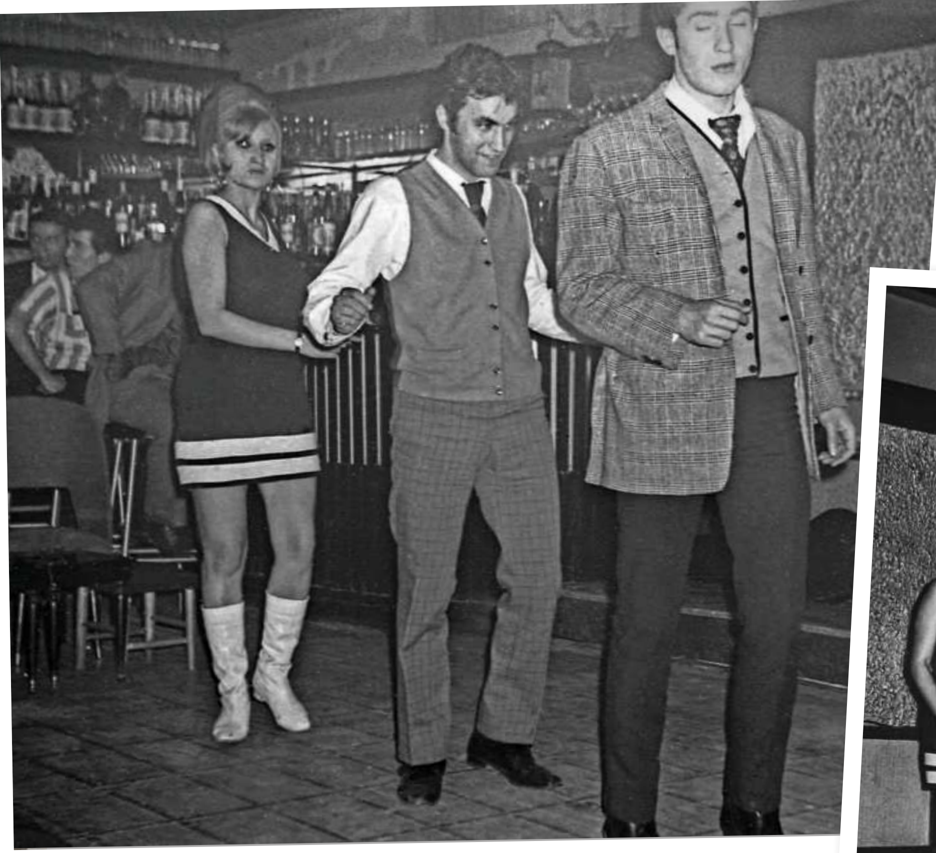
Türk ve İslâm sanatının en güzel örneklerini içeren Gülbenkyan Koleksiyonu'nun bir bölümü 2006'da İstanbul'da Sabancı Müzesi'nde sergilenmişti. Koleksiyondaki İznik çinileri, Uşak halıları, Memluk cam kandilleri ve Kashan işi Selçuklu mineli seramikleri, ziyaretçilerini Atlas Oyanusu kıyısından Anadolu ve Türk dünyasının uçsuz bucaksız coğrafyasına götürüyor.

Gülbenkyan Koleksiyonu'nda İslam sanatının en incelikli örneklerini (altta) ve çok değerli ipek İran halılarını (üstte) görmek mümkün.

HAZIRLAYAN: **MURAT TOKLUCU**

Erkin Koray mini etekli eğitmenle.

Cengiz Kahraman arşivi

KİŞİSEL GELİŞİM

Etek boyunun eğitime etkisi

Beyoğlu'ndaki Yıldız Dans Evi, 1970 yılında her gün 12.00-17.00 arası "Avrupa'da çıkan en son dansların" öğretileceği kurslarını duyururken eğitmenlerin mini etekli olduğunu özellikle vurgulamış. 1960'lı yılların başında ABD'den tüm dünyaya yayılan twist dansını öğretmek için 1967'de açılan Yıldız Dans Evi'nin kurslarının büyük ilgi gördüğü fotoğraflardan anlaşılıyor. Bir karede mini etekli eğitmenle birlikte görülen kişi de ünlü sanatçı Erkin Koray.

İlk dans salonunun 1920'de Şişli'de açıldığı İstanbul'daki ilk dans dershaneleri 1927'de hizmete başlamıştı. Çarliston dansını öğrenmek isteyen kadın ve erkekler için ayrı ayrı açılan bu kurslar bir süre sonra Valilik tarafından kapatıldı. Dans kursları asıl patlamayı ise jimnastiği çağrıştıran birtakım hareketlerle süslenen acayip dansların moda olduğu 1980'li yıllarda yaptı.

HER GÜN 12-17 ARASI
AVRUPA'DA ÇIKAN EN SON DANSLAR ÖĞRETİLİR.
NOT: DANS HOCALARIMIZ MİNİ ETEKLİDİR.
YILDIZ DANS EVİ

VATANDAŞ! YEŞİLAY'A İNANMA!
İç bâde, güzel sev, var ise akl-u şuurun!
Evde ne yerlerse yesinler ne umurun?
ÇEK KAFAYI, SÜR SAFAYI

Bir yanında RAKI
Bir yanında ŞARAP

Pekiy, bu eşek neden içmez?
Merkepliğinden mi? Estağfurullah...
Zavallı alışmamış da ondan.
İçse o bile adam olur.

TEKEL İÇKİLERİNİ TERCİH EDİNİZ!

Ne kadar içerseniz, devlet bütçesinin geliri o kadar artar. Sonra o paralarla İmam Hâtip Okulu ve cami yapılır.

Kim içerse Tekel rakısını
O unutur geçim baskısını

GERİCİLERE MÜJDE!

GERİ MARKA SAATLER HER 10 DAKİKADA 1 SAAT GERİ KALIR

Baylar! Gerici misiniz?
Öyleyse işte kaçırılmaz bir fırsat!
Resme bakınız :
Cavidan, Cacık Cavid'e diyor ki :
— Şekerim, ben geç kaldım, sekizde evde bulunmalıyım
Cacık Cavit de Cavidan'a diyor ki :
— Canikom, bak işte, daha saat yedi...
Ve Cacık Cavit'in saati beş saatten beri bir türlü altıda sekize gelmiyor.

NEDEN? ÇÜNKÜ CACIK CAVİT GERİ MARKA SAAT KULLANIR

Geri saatleri, her on dakikada bir saat geri kalır.
GERİ Marka saat kullananlar yaşlanmazlar, hattâ ya... mazlar!

Yeni terbiye metodu
Bu adam nereye gidiyor?
ORTA ASYAYA!

Tanınmış Irkçı, derici ve gericilerimizden Sayın N... yavru kurtları bozkurtlaştırmak için yeni bir kitap ya...

BOZKURTLAR YETİŞİYOR

N. Itsiz kitabında diyor ki :
«Orta Asya'ya at sırtında gideceğiz. Bugünkü ... altında evlerimizde at besliyemediğimize göre, çocukla... sırtımıza çıkarıp şimdiden ata binmesini öğretmelisiniz... diniz de, yavru kurtların anasının kımızından içiniz!»
Her geridaş bu kitabı okumalıdır.

1961'de basılan *Zübük*'ün kapağı Sait Maden'e ait.

MATBUAT

Tam Aziz Nesin'lik reklam sayfaları

Aziz Nesin'in 1962'de çıkardığı *Zübük* gazetesi siyasetten sanata spordan matbuat dünyasına kadar her alana el atar, her şeyle dalgasını geçer. Tabii reklamlarla da.

Aziz Nesin'in 1961'de yayımlanan romanı *Zübük*, çıkarı uğruna her şeyi yapabilecek, yalancı, düzenbaz, ahlaksız, hırsız ve dönek kasaba politikacısını anlatır. Bugün de Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri bu siyasetçi tipi olduğu için *Zübük* güncelliğini hiç yitirmemiştir. Aziz Nesin, bu siyasetçiyi "Kağnı gölgesindeki it" diye tanımlar. Romanın ilk baskısının kapağında bu sözün açıklaması da vardır: "İt kağnı gölgesinde yürür de kendi gölgem sanırmış".

Romanın gördüğü büyük ilginin rüzgârından yararlanmak isteyen Nesin, 1962 yılı Ocak ayında *Zübük* isimli bir mizah gazetesi çıkarmaya başlar. Sloganı, "Ne sağcıyız ne solcu futbolcuyuz futbolcu" olan gazetenin haberleri bugünkü Zaytung'un

Zübük

İT KAĞNI GÖLGESİNDE YÜRÜR DE KENDİ GÖLGEM SANIRMIŞ

Bugünkü ihtilâli yarına bırakma!
26,5 MAYIS

Ne Sağcıyız, ne solcu, futbolcuyuz, futbolcu!

Murat Tokluca arşivi

Uyuyamıyor musunuz? Öyleyse uyumayın!

ACELE ETMENİZE HİÇ LÜZUM YOK, NASIL OLSA BİR GÜN UYUYACAKSINIZ.

Sizden iyi olmasın Bekir adında bir arkadaşımız vardı, bir türlü uyuyamıyordu. Sonra öbür türlü yattı, uyudu.

ÖBÜRTÜRLÜ somyaları hiç gıcırdamaz.

(ZÜBÜK REKLAM)

Yukarı tükürsen bıyık
Aşağı tükürsen sakal

Onun için, benim gibi saçınızı sakalınızı traş edip öyle tükürün.

GASH marka elektrikli traş makineleri, üstünüz başınız kirlenmeden tükürmenizi temin eder.

Hasan almaz basan alır

Zübük hediye dağıtıyor!

VERİYORUZ
DAĞITIYORUZ

Her okura birkaç hediye birden veriyoruz. Siz kupon biriktirin, biz para biriktirelim!

Altı ay hergün gazetemizdeki kuponları kesip biriktirin. Altı ay sonra, Allah kerim, kuponları ne yapacağınızı bu'kte düşünürüz, hele siz gazetemizi satın alın da, altı aya kadar kim öle - kim kala, bakalım kovalisyon ne gösterir.

ÇEKİLECEK KURADA

1 inciye 1 Nasihat!
2. inciye 2 Nasihat!
3 üncüye 3 Nasihat!

İster birinci olun ister ikinci, ister üçüncü, sizin bileceğiniz iş.

Nasihatlerimizi idarehanemizden alabilirsiniz. Taşradaki okurların nasihatları sağlam ambalajlar içinde postayla gönderilecektir ki, yolda kaybolsun...

KAZANANLARA:

4 üncüye Galata Kulesi,
5 inciye Beyazıt Kulesi
6 ıncıya Atatürk Köprüsü
7 inciye Galata Köprüsü
8 inciye Tramvay.

Bu hediyelerin nakliyesi kazananlara aittir.

BEŞ KOY BİR AL!

Ayrıca neler veriyoruz:

ALIYORUZ
OLUYORUZ

NELER VERİYORUZ NELER

Bunları size veriyoruz:
Bunları kendimize alıyoruz:

Na sana:
Paraları kazanma
Na bana:

Size çadır, Bize kat - Size otomobil, Bize bu- Size süpürge, Bize elektriklisi - Size dü- dük (ama iyi cins) Bize Radyo - Size otobüs yolculuğu, Bize uçakla seyahat - Doğu bölgesine gönderceğiz, Bize Paris'te bir ay - Size resmi, Bize kendisi.

Bul karayı al parayı

Lotaryacılık basın Türk anonim ortaklığı

Konfüçyüs diyor ki: «Karısını idare edemiyen devleti idare edemez!»
Biz diyoruz ki «Direksiyonu idare eden her şeyi idare eder!»

UÇ BABA TORİK
DİREKSİYON İDAREHANESİ

500 PAPELE
3 GÜNDE
EHLİYETİ

Sihirli direksiyonlarımızı ve sihirli ehliyetlerimizi bir kere deneyiniz!

Müessesemize uğramanız, sizin değilse, bizim menfeatimiz icabıdır!

haberleri gibi “uydurma”dır. Pazartesi günleri çıkan *Zübük,* siyasetten sanata spordan matbuat dünyasına kadar her alana el atar; herkesle, her şeyle dalgasını geçer.

Gazetenin uydurma reklamları ise özel bir ilgiyi hak edecek kadar enteresandır. “Vatandaş Yeşilay’a inanma, çek kafayı sür safayı” başlıklı sözde Tekel ilanının sonunda, “Ne kadar içerseniz, devlet bütçesinin geliri o kadar artar. Sonra o paralarla İmam Hatip Okulu ve cami yapılır” yazar örneğin. Gericiler için üretilen, “Geri” marka saatlerin en önemli özelliği ise her on dakikada bir saat geri kalmasıdır. Gericilerden sözedilmişken ırkçılar da unutulmaz elbette. *Bozkurtlar Yetişiyor* adlı kitap ilanındaki yazar N. İtsiz, ünlü Turancı yazar Nihal Atsız’a göndermedir. “Boş” marka radyoların ise içi boştur, çünkü radyodaki alaturka şarkılardan ve yavan konuşmalardan bıkanlar için özel olarak üretilmiştir.

Gazetenin kendi promosyon ilanlarında, çekilişle seçilecek ilk üç okura nasihat verileceği, dördüncü ve beşincinin Galata Kulesi ile Beyazıt Kulesi’ni kazanacağı yazar.

Aziz Nesin’in dar bir kadroyla çıkardığı ve yazıların çoğunu kendisinin yazdığı *Zübük,* 42 sayı çıktıktan sonra bir yaşını bile tamamlayamadan yayın hayatına veda etmiştir.

Zübük gazetesinin 19 Mart 1962 tarihli yedinci sayısının birinci sayfası (altta).

Zübük

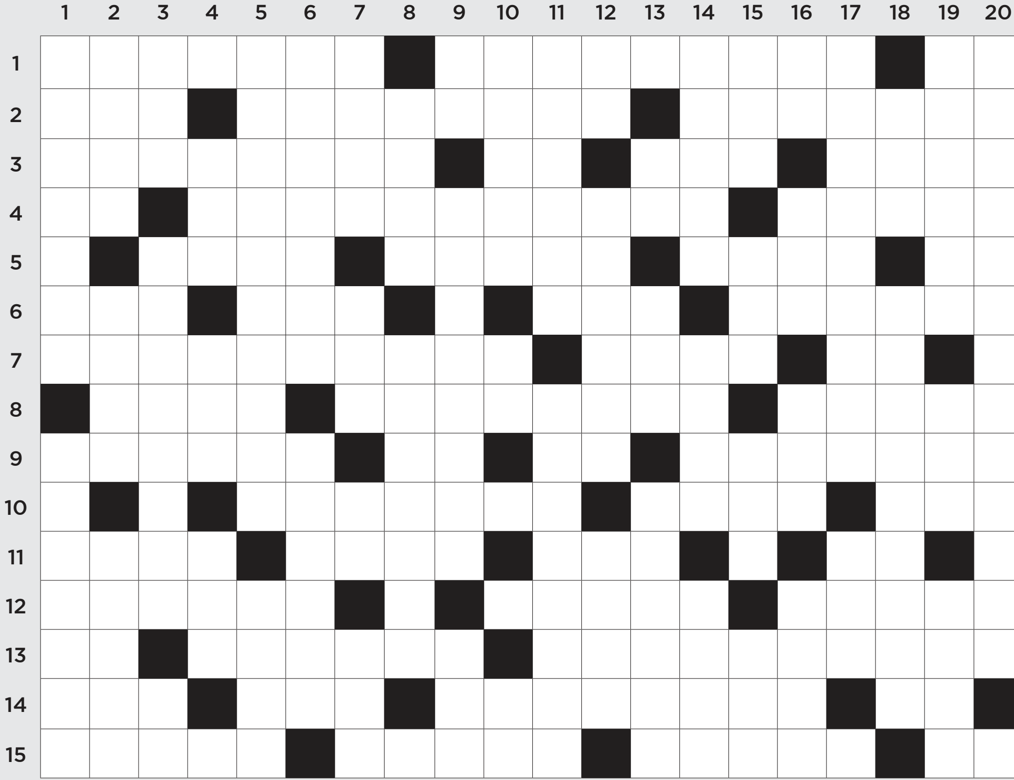
Ne Sağcıyız, ne solcu, futbolcuyuz, futbolcu!

Türk tavlacıları derneği'nin kongresi çok şakırtılı geçti

«CEHAR ATTIM, ŞEŞ OYNADIM»

Z. MÜREN KAÇMADI AKLIMIZI KAÇIRDIK

HAZIRLAYAN: **SEDAT YAŞAYAN**

SOLDAN SAĞA

1) Astronomi ve matematik bilgini olarak da tanınan 15. yüzyıl Timurlu hükümdarı – Ünlü bir Mısır kraliçesi – Akım şiddeti birimi kiloamperin kısa yazılışı. **2)** Rus köylü topluluğuna verilen ad – Bilimsel tarihleme yöntemlerinin arkeoloji alanında kullanılmasına öncülük eden kadın arkeoloğumuz – Gerçeğe uygun, asıl, doğru. **3)** 16. yüzyılda Hırvat, Sırp, Arnavut ve Dalmaçyalıların Türklerden kaçarak Avusturya himayesinde kurdukları sınır çetelerine verilen ad – Bir soru sözü – Bir renk – Osmanlı Devleti'nde vergi toplamakla görevli tahsildar. **4)** Bir nota – Ağır patolojik durumlarda normal yaşam işlevlerini yeniden kurmaya ve dengede tutmaya yönelik yöntemlerin tümü – Hz. Muhammed'in hayatını konu alan yapıtlara verilen ad. **5)** Mısır'ın yerlisi olan Hıristiyan halk – Argoda görgüsüz ve kaba saba kişiye verilen ad – Rize ile Erzurum arasındaki karayolunda bir dağ geçidi – Bir nota. **6)** Tavır, davranış – Hersek'in eski adı – Gözleri görmeyen – Selçuklularda şehzadeleri eğitmekle görevli kişilere verilen san. **7)** Mezopotamya'da ünlü bir arkeolojik yer – Sanayi – Uzaklık işareti. **8)** İlkçağda birçok Ortadoğu toplumunda tapınılan tanrı – 5. yüzyılda Avarlardan ayrılıp güçlü bir devlet kuran Türk ulusu – Bir çeşit testere. **9)** Güney Amerika'da yaşayan bir kuş – Tavlada "üç" sayısı – Bir haber ajansının kısa yazılışı – Bir ilacın yerine, o ilaçla aynı koşullarda verilen etkisiz ve zararsız madde. **10)** Japonya'da haraki-ri terimi bayağı sayıldığı için bunun yerine kullanılan sözcük – İşler durumda olan, aktif – Silindir biçiminde bir tür başlık. **11)** Bir bankanın, sattığı menkul değerleri geri satın alma taahhüdüne verilen ad – Osmanlı Devleti'nde tuz ya da şap satışı yapılan belli bölgelere verilen ad – Kısa gezinti – Bir cetvel türü. **12)** Artvin ilinde, "tabiatı koruma alanı" kapsamına alınmış bir orman – Aykırı, karşıt, ters – Yaşadığı yerin yerlisi olmayıp başka yerden gelmiş kimse. **13)** Hollanda'nın plaka imi – Elma, armut, ayva gibi meyvelerin yenmeyen iç bölümü – Romalıların fethettikleri toprakların dağıtılması sırasında ortaya çıkan geniş arazilere verilen ad. **14)** Bir oyun ya da filmde aniden yaratılan komik durumlar – Üstü kapalı olarak anlatma – Barbaros Hayrettin'in ağabeyi olup Cezayir'in Osmanlı egemenliğine girmesini sağlayan denizci – İlkel benlik. **15)** İnsan boğmakta kullanılan yağlı ip – Birçok efsaneye konu olmuş ünlü Frigya kralı – Oruç açma – Dünyamızın uydusu.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1) İzmir'de oluşturduğu donanmayla birçok fetih gerçekleştiren ve beyliğine bir yükseliş dönemi yaşatan Aydınoğulları beyi – Napolyon'un ünlü atı. **2)** Bir öğretim kurumu – Mardin yöresine özgü, kuzu eti ve bademle yapılan bir yemek – Romanya'da eski bir prenslik. **3)** Asmanın ya da bostanın verdiği sürgün – Osmaniye ilinde, "ulusal park" kapsamına alınan ünlü Hitit yerleşmesi – Yunanistan'ın plaka imi. **4)** Polinezya halklarının savaş tanrısı – Kaygı, üzüntü – İspanyolların sevinç ünlemi. **5)** Büyük İskender'in atının adı – Telli çalgılarda telleri yüksekçe tutan tahta köprücük. **6)** Yunan filozof Platon'a verilen bir başka ad – Kanıtlanabilen bilimsel önerme. **7)** Çin'de para biriimi – Madencilikle ilgili kuruluşumuzun kısa yazılışı – Porto Riko'nun plaka imi – Mikroskop camı. **8)** Bunalım – Bir yere sunulan bildiri özeti. **9)** Neon elementinin simgesi – Yunan mitolojisinde düşler tanrısı – Bir bilgiyi gösteren simgeler dizesi. **10)** Askerlik çağı – Evropiyum elementinin simgesi – Eski Mısır'da güneş tanrısı. **11)** İspanya'da çeşitli amaçlarla kutlanan her türlü şenliğe verilen ad – Dünyanın ilk nükleer denizaltısının adı. **12)** Hayvanlara vurulan damga – Kayseri'de bir baraj – Belirteç olarak kullanılan eylem soylu sözcük. **13)** Satranç benzeri bir strateji oyunu – Mesafe – Antropolojide, klan ya da akraba gruplarının bir araya gelmesiyle oluşmuş topluluk. **14)** Gemilerde yük kaldırmakta kullanılan tek dilli makara – Osmanlılar döneminde kullanılmış bir ağırlık ölçüsü – Feodalizmde bir vasala bir senyörün verdiği toprak ya da mal. **15)** İtici neden, güdü – Bir ilimiz – Parlak kırmızı renkte bir süs taşı – Birini başkasına karşı kışkırtma. **16)** Tantal elementinin simgesi – Doğal ve tarihsel özelliklerinden dolayı koruma altına lınan alan – Ticaret eşyası – Bir peygamber. **17)** Roma İmparatoru Caligula'nın konsül yaptığı iddia edilen atının adı – 1945'te İstanbul'da bir grup gösterici tarafından yıkıma uğratılan gazete. **18)** Atın yavrusu – Osmanlılar döneminde sarayın hazine-i hümayun bölümünde çalışan memurların en kıdemlisi. **19)** Eski Anadolu halklarının en büyük ana tanrıçası – Oyunda cezalı çocuk – Verdi'nin tanınmış bir operası. **20)** "Yedi Samuray", "Raşomon", "Dersu Uzala" gibi filmleriyle tanınmış Japon sinema yönetmeni.

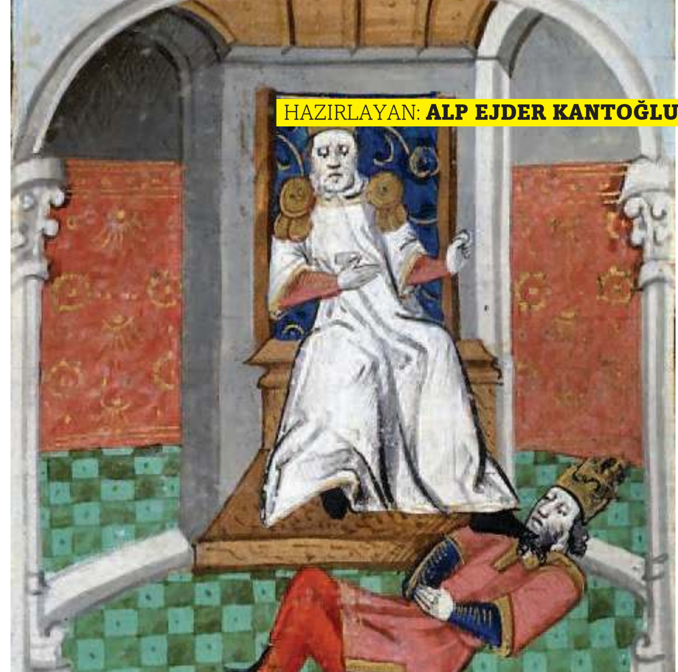
YUKARIDAN AŞAĞIYA:

16) Bir nota – 1799'da Napolyon'un Mısır'ı işgali sırasında Osmanlı kuvvetlerine karşı kazandığı savaş – Belirti, ipucu. 17) Yeryüzündeki beş büyük kara parçasından her biri – Bir müzik yapıtını oluşturan notaları seslendirme – Yabancı. 18) Habeş soylusu – Bir konutun kadınlara ayrılmış bölümü – Eski Türk devletlerinde hükümdarın gizli ve önemli emirlerini ulaştıran görevli. 19) Konut – Zafer – Yapılarda dolgu gereci olarak kullanılan delikli tuğla. 20) Yelkenleri indirip kaldırmada kullanılan halat – Oğuz Kağan ile özdeşleştirilen ünlü Hun imparatoru – Bir bağlaç.

Bulmaca çözümünün orijinali ya da fotokopisini, adres ve telefon bilgileriyle birlikte bize e-posta ya da mektup yoluyla ulaştıranlar arasından belirleyeceğimiz 10 okurumuza Yapı Kredi Yayınları'ndan *Henüz Vakit Varken Gülüm* isimli kitabı armağan ediyoruz.

#tarih
Koşuyolu Mah. İsmailpaşa Sk. No:44 (Koşuyolu Cami), Kadıköy- İstanbul
info@tarihdergi.com

HAZIRLAYAN: **ALP EJDER KANTOĞLU**

II. Malazgirt Savaşı'nda (1071) Sultan Alp Arslan ve esir aldığı Bizans İmparatoru Romanus Diogenes, *Ünlü Adamların Kaderlerine Dair* (De Casibus Virorum Illustrium), Giovanni Boccaccio, 15. yüzyıl.

Anadolu'yu fethetmek için 5 dakikanız var!

1 Selçuklular Oğuz Türkleri'nin hangi boyundan gelmektedir?
a) Afşar
b) Kınık
c) Kayı
d) Döger
e) Eymür

2 Selçuklular Dandanakan Savaşı'ndan sonra kimin önderliğinde İsfahan'ı alıp Selçuklu Devleti'ni kurmuşlardır?
a) Çağrı
b) Yabgu
c) Tuğrul
d) Süleyman
e) Dündar

3 Apocapes yönetimindeki Bizans güçlerinin başarılı bir savunma yaparak Tuğrul komutasındaki Selçuklu ordusuna geçit vermediği I. Malazgirt Savaşı hangi tarihte meydana gelmiştir?
a) 1054
b) 1063
c) 1071
d) 1077
e) 1080

4 Selçuklular'ın İslam'la karşılaşmaları hangi yüzyılda gerçekleşmiştir?
a) 8. yüzyıl
b) 9. yüzyıl
c) 10. yüzyıl
d) 11. yüzyıl
e) 12. yüzyıl

5 1239'da Anadolu'da Selçuklu Sultanı II. Keyhüsrev'i üç sene uğraştıran dinî içerikli isyanın lideri kimdi?
a) Baba İshak
b) Celalî
c) Patrona Halil
d) Baba Eren
e) Saadeddin Köpek

6 II. Keyhüsrev'in Moğol komutan Noyan Baycü tarafından 1243'te yenilgiye uğratıldığı ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol vasalı haline geldiği savaş hangisidir?
a) Miryakefalon
b) Dandanakan
c) Ankara
d) Köse Dağı
e) Aksaray

7 Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk başkenti hangisidir?
a) Sivas
b) Konya
c) Ankara
d) Van
e) İznik

8 II. Mesud'un 1307'deki ölümüyle yıkıldığı kabul edilen Anadolu Selçuklu Devleti'nin toprakları 1328 yılında kimler tarafından ele geçirilmiştir?
a) Artukoğulları
b) Osmanoğulları
c) Danişmendliler
d) Karamanoğulları
e) Haçlılar

9 Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihi hangisidir?
a) 1071
b) 1072
c) 1074
d) 1075
e) 1077

10 Büyük Selçuklular'ın son sultanı III. Tuğrul'un ölüp, Anadolu Selçukluları'nın devletin tek yöneticisi haline geldikleri yıl kaçtır?
a) 1150
b) 1181
c) 1194
d) 1205
e) 1214

GEÇEN AYIN ÇÖZÜMÜ 1)c 2)a 3)d 4)c 5)d 6)a 7)b 8)a 9)c 10)c

Tüm soruları doğru cevaplayan olmamıştır.

BU NEDİR?

Geçen ayın çözümü: *#tarih*'in kitap standı

Doğru cevabı veren: Ayşe Ersoy

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	D	A	N	İ	Ş	M	E	N	T	G	A	Z	İ	■	E	M	A	R	E	T
2	İ	N	E	K	■	O	K	A	R	İ	N	A	■	O	K	İ	N	A	V	A
3	L	A	Y	T	E	R	■	N	A	Z	A	R	İ	Y	E	■	A	S	■	R
4	H	G	■	İ	T	E	N	E	K	■	P	A	M	U	C	A	K	■	U	T
5	A	R	İ	F	A	N	E	■	U	R	A	■	İ	N	E	B	A	H	T	I
6	Y	A	N	A	L	■	F	A	N	İ	■	E	T	■	K	U	R	A	K	■
7	A	M	A	■	O	K	T	A	Y	A	K	B	A	L	■	K	A	R	U	M
8	T	■	M	A	N	İ	■	R	A	Y	■	E	S	A	S	İ	■	E	■	E
9	K	A	■	T	■	K	L	E	■	E	T	■	Y	■	P	R	İ	M	A	T
10	A	L	İ	M	A	L	A	■	O	T	O	N	O	M	İ	■	C	■	S	E
11	L	A	T	■	M	A	M	A	K	■	K	E	N	A	N	E	R	İ	M	■
12	F	■	İ	D	A	■	B	A	L	Z	A	C	■	R	O	M	A	N	O	V
13	A	R	M	A	T	Ö	R	■	A	■	T	A	K	A	Z	A	■	A	L	E
14	■	N	A	R	■	Z	İ	R	V	E	■	T	E	B	A	R	E	K	E	■
15	H	A	T	A	Y	İ	■	B	A	Ş	T	İ	N	A	■	E	L	■	N	Ü

GEÇEN AYIN KAZANANLARI:
Avni Aksaycık, Ömer Aslantepe, Kenan Duman, Ayse Ersoy, Mehmet Göktaş, Meliha Keskinsoy, Özkan Mete, Yüksel Savaş, Bülent Şam, Nesim Toledo

‘Esaret’i tercih eden kadim Türkler

630 yılında, başlarındaki Elig Kağan’a karşı Tang sarayı ile hareket eden kadim Türkler, Çin’in egemenliği altında yaşamayı kabul etmişlerdi. Bunlar, Sarı Irmak büklümünün güneyinde, “tutukluk” denilen askerî valiliklere bağlı mülteci hanelerine yerleştirilmişlerdi.

İSENBİKE TOGAN

Geçen yüzyıla damgasını vuran göç ve mültecilik olgusu, günümüzde bölgesel savaşlara, dinî-etnik ayrımcılığa bağlı olarak yeni bir safhaya geçti. Kadim Türklerin 7. yüzyılda yaşadıkları da, bugün yazılan tarihe ışık tutuyor.

Kadim Türklerin 551 yılında kurdukları ilk devlet, 627’de ağır vergilere karşı gelen kuzey boylarının ayaklanması ile başlayan iç isyanlar ve kıtlık sonucunda sarsılmış o dönemde başta bulunan Elig Kağan halkın desteğini kaybetmişti. Kaynağımız *Eski Tang Tarihi*, bu dönemi: “(Bu durumda) yıl be yıl yağan yoğun kar yüzünden hayvanların büyük bir kısmı ölüp de, ülkede kıtlık baş gösterince, Elig [Kağan’ın geliri] giderlerine yetişmediği için, boylara ağır [bir salma] salınmıştı. Bu sebepten, Elig [Kağan’ın] tebâaları için hayat çekilmez olmuş, merkez ve taşradakilerin çoğu ayaklanmıştı” sözleriyle ifade eder.

Öte yandan aynı kaynakta şu cümlelere rastlarız: “Elig [Kağan’ın] Hu’lardan birini [devlet görevlerine] atadığı her seferde, hanedan mensupları ondan uzaklaşmışlardı. Hu’ların fevri hareket eden [ve bir işte sebat etmeyen] bir tâbiatları vardı; kanunu ellerine alıp keyfî hareket ediyorlar ve her yıl sefere çıkıp, ülke halkını felâkete sürüklüyorlardı. Boylar ikircikli idiler”.

Elig Kağan’ın o dönemde bürokraside ve ticari ilişkilerde etkin olan Soğd’lara (Hu) güvenmesi de hanedan üyelerinin ondan soğumasına yol açmıştı. Hanedan mensupları Elig Kağan’a karşı duydukları infialle Tang sarayı ile iyi ilişkiler kurmuşlar ve sonuçta Elig Kağan 630 yılında yenik düşmüştü. Böylece günümüz tarihçilerinin Türkler için “esaret dönemi” dedikleri dönem başlamıştı.

Aynı dönemde Çin’de yeni kurulmuş olan Tang sülalesinin (617-905) ikinci hükümdarı Taizong (627-649) hüküm sürüyordu. Kadim Türkler üzerine kazanılan zaferi ölümsüzleştirmek için Tang Taizong birkaç koldan harekete geçmiş ve kendi başarılarının resmî tarihlerde ayrıntılı bir şekilde yer almasını sağlamıştır.

Elig Kağan’ın yenilgisinin üzerinden ancak iki ay geçtikten sonra (630), kalabalık gruplar halinde Çin’e sığınan bu Kadim Türklerin nereye yerleştirileceği meselesi Tang sarayında uzun uzun tartışılmış bir kısım devlet adamları mülteci Türklerin Sarı Irmak’ın güneyine yerleştirilmelerini önermişti. Böylelikle bu toplulukların Çin’i benimseyecekleri ve aynı zamanda ülkenin nüfusunun da artmasına katkıda bulunacakları düşünülüyordu. Başkaları ise, onlara güvenilemeyeceği görüşüyle bu fikre karşı çıkmışlardı. Ancak Tang Taizong ilk görüşe önem vererek, başkent Changan’ın kuzeyinde, Sarı Irmak’ın büklümünün güneyinde bugünkü Ningxia bölgesinde “tutukluk” denilen askerî valilikler oluşturarak mülteci hanelerin bir kısmını buralara yerleştirmişti.

Öte yandan Kadim Türkler üzerine zaferi kazanan başkomutan (Li Jing), 630 yılında Kadim Türklerden 300 çadırlık bir ahaliyi Sarı Irmak’ın büklümünün kuzeydoğusunda bulunan Yunzhong şehrine yerleştirmiş ve başlarına da kağan soyunun dünürü olacak Ashide soyunun ileri-gelenlerini atamıştı. Ayrıca daha önce kendiliğinden gelip Çin’e tâbi olmuş olan Elig Kağan’ın yeğeni Tuli Kağan’ın emrindeki askerler de burada konuşlandırılmıştı. Ayrıca Taizong, hemen aynı yıl içinde “Elig [Kağan’ın] ülüşü”, yurdu olan yerleri, altışar vilâyete bölüştürmüştü. Böylelikle Elig Kağan’ın boy ve bölük halkı Tang idaresi altına alınmış oldu.

Ancak Çin’in iç bölgelerinde yer alan bu ilk yerleşim alanının uzun ömürlü olmadığı görülmektedir. 639 yılında imparatora karşı hazırlanan suikast girişiminden sonra Türkler önce sınırların dışına, kuzeye göçertilmişlerdir. Ancak onlar, tehlikelere maruz kalacakları kuzeyde kalmak istememişler, 643 yılında tekrar güneye yönelmişler, bu kez Sarı Irmak’ın büklümünün güneyindeki Ordos bölgesine yerleşmek istediklerini bildirmişlerdir. Bu istekleri İmparator Taizong tarafından kabul görmüştür.

Kısacası Kadim Türklerin bu grupları stepsi bölgelerde yaşayarak, dost olmayan Xieyantuo’larla mücadele ederek kendi başlarına varlık göstermek yerine, Sarı Irmak güneyinde Tang sülalelesi şemsiyesi altında bulunmayı yeğlemişlerdir.